

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

**HELLESPONTOS – FRİGYA SATRAPLIĞI
ÖRNEĞİNDE PERSLERİN EYALET YÖNETİM
SİSTEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET BARIŞ TÜMGÜÇ

Tez Danışmanı

PROF. DR. REYHAN KÖRPE

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**HELLESPONTOS – FRİGYA SATRAPLIĞI ÖRNEĞİNDE
PERSLERİN EYALET YÖNETİM SİSTEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET BARIŞ TÜMGÜÇ

Tez Danışmanı

PROF. DR. REYHAN KÖRPE

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İsim SOYİSMİ tarafından Prof. Dr. İsim SOYİSMİ yönetiminde [ve Doç. Dr. İsim SOYİSMİ ikinci danışmanlığında (eğer mevcutsa)] hazırlanan ve .././20.. tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Tezin Adı**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ..... **Anabilim/Anasanat Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS/DOKTORA/SANATTA YETERLİK TEZİ** olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. İsim SOYİSMİ

.....

(Danışman)

Doç. Dr. İsim SOYİSMİ

.....

Dr. Öğr. Üyesi İsim SOYİSMİ

.....

Tez No : .....

Tez Savunma Tarihi : .././20..

.....

İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Ahmet Barış TÜMGÜÇ

(Tarih) ../../2022

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalıŐmam boyunca yapmış olduğu değerli yÖnlendirmeler ile sÜreci kolaylaŐtıran ve kıymetli tavsiyelerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Reyhan KÖRPE'ye saygılarımı ve teŐekkürlerimi sunarım.

Ahmet Barış TÖMGÜ
anakkale, AĞustos 2022

ÖZET

HELLESPONTOS – FRİGYA SATRAPLIĞI ÖRNEĞİNDE PERSLERİN EYALET YÖNETİM SİSTEMİ

Ahmet Barış TÜMGÜÇ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Reyhan KÖRPE

01/08/2022, 103

Bu çalışmada, Marmara Denizi'nin Güneyi'nde bulunan Hellespontos – Frigya Bölgesi'nin Pers hakimiyetindeki vaziyeti esas alınarak, tüm imparatorlukta işletilen eyalet yönetim sistemi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Orta Asya'dan Trakya'ya kadar hakimiyet alanını genişletebilen Pers İmparatorluğu, bünyesinde sayısız halkı barındırmıştır. Pek çok etnik grup, dil, kültür, gelenek ve görenek ile harmanlanmış imparatorluk, bu yapıyı ayakta tutabilmek için son derece muntazam işleyen sistemler geliştirmiştir. Dünyanın o zamana kadar gördüğü en büyük ve çok uluslu imparatorluğunun en üst kademesini oluşturan Persler, gittikleri her yerde yerel halk ile kültürel etkileşime girmiş ve sorunsuz bir hakimiyet sağlayabilmek için önde gelen kişileri yönetime dahil etmiştir. Çalışmamızda, Pers idari sistemi incelenerek, tüm eyaletlerden sadece bir tanesi olan Hellespontos – Frigya Satraplığı'nda karşımıza çıkan örnekler diğerlerini de anlamamız adına aydınlatıcı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hellespontos – Frigya, Daskyleion, Persler, Satraplık Sistemi, II. Kyros, I. Dareios.

ABSTRACT

THE PERSIAN STATE MANAGEMENT SYSTEM IN THE EXAMPLE OF HELLESPONTINE – PHRYGIA SATRAPY

Ahmet Barış TÜMGÜÇ

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in History

Advisor: Prof. Dr. Reyhan KÖRPE

01/08/2022, 103

In this study, based on the situation of the Hellespontos – Phrygian Region, located in the South of the Marmara Sea, under Persian domination, the state administration system operated in the entire empire was tried to be evaluated. The Persian Empire, which was able to expand its dominance from Central Asia to Thrace, contained numerous people. The empire, which was blended with many ethnic groups, languages, cultures, traditions and customs, developed extremely well-functioning systems to keep this structure alive. The Persians, who formed the highest level of the largest and multinational empire that the world had ever seen, had cultural interaction with the local people wherever they went and included prominent people in the administration in order to ensure a smooth dominance. In our study, by examining the Persian administrative system, the examples we encounter in the Hellespontos - Phrygian Satrapy, which is only one of all the provinces, have been enlightening for us to understand the others.

Keywords: Hellespontus - Phrygia, Dascylium, Persians, Satrapy System, Cyrus II, Dareios I.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
SİMGELER ve KISALTMALAR	viii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Tarih Öncesinde İran ve Coğrafyası	4
1.2. Med Krallığı	7
1.3. Perslerin Ortaya Çıkışı	12

İKİNCİ BÖLÜM

PERS SİYASİ TARİHİ

2.1. Pers İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve Genişlemesi	15
2.2. Pers İmparatorluğu'nda Genişlemenin Durması	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PERS İDARİ SİSTEMİ

3.1. Satraplık Sistemi ve Kökeni	32
--	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HELLESPONTOS – FRİGYA SATRAPLIĞINDA PERSLER

4.1. Hellespontos – Frigya Bölgesi'nin Demografik Yapısı	40
4.2. Hellespontos – Frigya Satraplığının Tarihi	44
4.3. Hellespontos – Frigya Satraplığının İdaresi	55

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

KAYNAKÇA	86
EKLER	I
EK I	II
EK II	III
EK III	IV
EK IV	V
EK V	VI
EK VI	VII
EK VII	VIII
EK VIII	IX
EK IX	X
EK X	XI
EK XI	XII

SİMGELER VE KISALTMALAR

A.g.e	Adı Geçen Eser
BC	Before Christ
Çev.	Çeviren
DB	I. Dareios'un Behistun Yazıtı
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
FgrHist	Fragmente der griechischen Historiker
MÖ	Milattan Önce
No.	Numara
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Aralığı
Trans.	Translate
Vol.	Volume

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İlk defa Asur Kralı III. Salmanassar devrinde yazılan Asur tabletlerinde karşımıza çıkan Pers kabileleri, MÖ 550 dolaylarında II. Kyros önderliğinde tarih sahnesine çıkmışlardır¹. Zeki ve askeri yetenekleri bakımından önde gelen bir insan olan II. Kyros, Asurluların geliştirdiği eyalet yönetim sistemini kendi imparatorluğu için uygulamıştır. Kısa sürede içerisinde; Persler'den önce dönemin en gelişmiş krallıklarından olan Lidya ve Babil'i fethederek, kontrolü altına aldığı topraklara satraplar atayarak Pers eyalet düzenini kurmuştur². Daha sonra I. Dareios'un yaptığı reformlar ile idari sistem sağlam temeller üzerine oturtulmuştur.

Persler, tüm imparatorluk topraklarını "Satraplık Sistemi" olarak adlandırdığımız yöntem ile idare etmiştir. Satraplıkların başına Pers Kralı tarafından satrapların atandığı bilinmektedir. İlk defa I. Dareios tarafından yazdırılan Behistun Yazıtı'nda karşımıza çıkan "xshaçapavan" terimi satrap kelimesine karşılık gelmekle birlikte "Krallığın Koruyucusu" demektir³.

Pers tarihi ile alakalı en önemli yazılı kaynaklarımızdan birisi olan Herodotos'un eseri bizlere, Pers İmparatorluğu'ndaki halkları ve eyaletleri sunmaktadır⁴. I. Dareios'un Behistun Sütunu da hem Pers Kralına bağlı olan ülkeleri göstermekte; hem de Herodotos'un aktardığı hikayenin temelini oluşturması hususunda başlıca kaynağımız olarak kullanılmaktadır⁵. Bunlara ek olarak; MÖ 4. yüzyılın başında Pers kontrolündeki Anadolu'yu gezen ve karşılaştığı olayları yazıya döken Ksenophon'da Perslerin idari yapısını anlamamız konusunda aydınlatıcı olmaktadır. Diğer antik yazarlarımız arasında bulunan Diodorus, Polyenus, Strabon, Ktesias, Arrian, Plutarkhos ve Thukydides yine bazı atıflar ile çalışmamızı kaynak açısından zenginleştirmektedir.

---

¹ Pierre Briant, *From Cyrus to Alexander A History of the Persian Empire*, Peter T. Daniels (trans.), Eisenbrauns, 2002, s. 62.; Jack Martin Balcer, *A Prosopographical Study of the Ancient Persian Royal and Noble C. 550 – 450 B.C.*, Edwin Mellen Press, USA 1993a, s. 3.; Janett Morgan, *Greek Perspective on the Achaemenid Empire*, Edinburg Studies in Ancient Persian, Edinburg 2016, ss. 67 – 68.

² Ksenophon, *Kyropedia*, 8. 6. 7.

³ Bruno Jacobs, "Satrapal Administration", *A Companion to The Achaemenid Persian Empire*, Bruno Jacobs and Robert Rollinger (Eds.), Wiley Blackwell, Vol. 1., USA 2021, s. 835.

⁴ Herodotos, 3. 90 – 97.

⁵ *The Behistan Inscription of King Darius*, (Çev. Herbert Cushing Tolman), Vanderbilt University, Nashville 1908, s. 8.

Ancak tüm bu kaynaklarımız yine de kaynak problemi ile karşılaşmamızı engelleyemiyor. Şu ana dek Pers tarihi araştırmacılarına en çok bilgiyi sunan Antik Yunan yazarları, ne yazık ki sadece iletişime geçtikleri kişileri, yerleri ve bölgeleri kayıt altına almışlardır. Yunan merkezli tarih görüşü ile yazılan bu satırlar, Perslere dair aydınlatıcı olsa da pek çok nokta eksik kalmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen başta İran platosu olmak üzere; imparatorluğun başka bölgelerinde gün yüzüne çıkartılan arkeolojik veriler sayesinde bazı kısımları doldurmayı başarabiliyoruz.

Antik kaynaklar ve arkeolojik bulgulara ek olarak; konunun uzmanı modern yazarların da çalışmaları araştırmamızı sağlamlaştırarak Pers tarihini araştıranların yoluna ışık tutmaktadır. Albert T. Olmstead'in 1948 baskılı *History of the Persian Empire* çalışması, Christopher Tuplin'in 1987'de basılan *The Administration of the Achaemenid Empire* isimli makalesi, Muhammad Dandamayev'in 1989'da basılan *A Political History of The Achaemenid Empire* kitabı, Pierre Briant'ın 2002'de basılan *From Cyrus to Alexander A History of the Persian Empire* eseri, Amelie Kuhrt'un 2007'de basılan *The Persian Empire A Corpus of Sources from the Achaemenid Empire* derleme ve araştırma çalışması, Josef Wiesehöfer'in ilk defa 2019'da Türkçe'ye kazandırılan *Antik Pers Tarihi* eseri başlıca modern kaynaklarımız arasında yer almaktadır.

Çalışmamızın merkezini oluşturan Hellespontos – Frigya ve Daskyleion Satraplığı ile ilgili yapılan çalışmalar nispeten az olmakla birlikte oldukça kıymet taşımaktadırlar. Ekrem Akurgal başkanlığında 1954'de başlatılan çalışmalar ile Daskyleion'un yeri saptanmış ve 1956'da yayınlanmıştır. Nicholas Sekunda'nın 1988 tarihli *Persian Settlement in Hellespontos Phrygia* isimli makalesi, Tomris Bakır'ın 1989 yılında basılan ve Daskyleion'da yapılan arkeolojik çalışmaları değerlendiren incelemesi, Frederic Maffre'nin 2007'de basılan *Indigeneous aristocracies in Hellespontine Phrygia* makalesi, Reyhan Körpe'nin 2010 tarihli *Akhaimenid Hakimiyetinde Troas Bölgesi (M.Ö 545-M.Ö. 334): Arkeolojik Veriler ve Antik Kaynaklar Işığında Tarihsel ve Kültürel Bir Değerlendirme* başlıklı doktora tezi ve Sevgi Sarıkaya'nın 2018 yılında ilk baskısı yapılmış olan *Anadolu'da Persler Daskyleion Satraplığı* isimli kitabı daha önceki yıllarda yapılan değerli çalışmalar arasında yer almaktadır.

MÖ 546'da Lidya Krallığı'nın ortadan kaldırılmasıyla yaklaşık altı yıl içerisinde Batı Anadolu'yu kontrol altında almayı başaran Persler, tüm bu toprakları kendi içlerinde merkeze bağlı kalmak koşulu ile farklı sistemler aracılığıyla yönetmiştir. İmparatorluk

bölgelerindeki coğrafi ve etnik özelliklere göre şekillendirilmiş olan bu farklılıklar, genel itibariyle barışçıl bir ortam sunmuştur⁶.

Bu barışçıl ortam ile birlikte Babil sürgününden kurtulan Museviler, Persler ile ayrılmaz bir bütün olmuştur⁷. Başta Daskyleion Satraplık merkezi olmak üzere Batı Anadolu'da Sami kökenli insanlar Pers Satrabının yanında yerlerini almışlardır. Batı Anadolu'da ekonomik ve kültürel açıdan gelişmiş Yunan kentlerini de kontrol altına almış olan Persler, dönem dönem değişen tutumlarla birlikte bu ilişkisini MÖ 334'teki Granikos savaşındaki mağlubiyetine kadar sürdürmüştür⁸. Pers Satrabının yanında, orduda, İran'daki Pers saraylarında Yunanlar görev almış; Yunanistan'dan sürgün edilmiş kişiler de gönül rahatlığı ile Pers Kralına sığınmıştır. Anadolu'nun yerli halklarından olan Frigler, Persler'den önceki kültürlerini devam ettirmiş; Kilikyalılar ve Paphlagonialılar, haraç ve askerlik hizmeti sunmuş; Mysialılar, Bithynialılar, Karialılar ve Likyalılar da bu barışçıl ortamdaki faydalanmıştır.

Pers nüfusunun genel itibariyle az olmasından kaynaklanıyor olsa gerek; Persler bu nüfusu dikkatli şekilde kullanarak imparatorluğun önemli noktalarında iskan edilmiştir⁹. Anadolu'da Kaikos, Granikos, Frigya ve Kapadokya'da yoğun yerleşim yerleri kuran Persler, hem Doğulu halkları yanlarında getirmiş, hem de yerli halklar ile kültürel etkileşim içerisinde olmayı hiç kesmemiştir. Bununla birlikte; İonia Bölgesi, Pers hakimiyeti altında ekonomik açıdan büyümeye gitmiştir. Karya ve Likya Bölgeleri de bayındırlık ve yerli kültürünü geliştirme noktalarında ilerleme kaydetmiştir¹⁰.

Pers İmparatorluğu hakkında ayrıntılı bilgiler veren Antik yazarlarımız, Persler ve yerli halklar arasında görülen evliliklere değinmiş; yeri geldiğinde soylu Persler ile arkadaşlık ilişkileri de geliştirmişlerdir¹¹. Buna ek olarak; Pers isimleri alan yerli soyluların da varlığı bilinmektedir. Pek çok soylu ise ölü gömme ve mezar geleneklerinde Pers

---

⁶ Frederic Maffre, "Pers Hakimiyeti Altında Anadolu Halkları", *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, ss. 52 – 60.

⁷ Handan Yıldızhan ve Kaan İren, "Pers Daskyleionu: Güney Marmara Bölgesi'nde Bir Satraplık Merkezi", *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 343.

⁸ Lynette G. Mitchell, "What age were you when the Mede came?" *Cyrus the Great and Western Anatolia*, *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546–330 BC*, Ashk P. Dahlen (Ed.), Uppsala 2017, ss. 206 – 212. 9 Sekunda 1988, ss. 178 – 182.

⁹ Sekunda 1988, ss. 178 – 182.

¹⁰ Oliver Can Henry, "Karia, Karialılar ve Labraunda / Karia, Karians and Labraunda", *Mylasa / Labraunda Milas Çomakdağ, Güney Ege Bölgesinde Arkeoloji, Tarihi ve Kırsal Mimari*, Murat Ural ve Figen Kuzucu (Ed.), Milli Reassürans T.A.Ş., İstanbul 2010, s. 76 – 79.

¹¹ Ksenophon, *Hellenica*, 4. 1. 7.

motiflerini ve değerlerini yansıtarak kendi toplumlarında saygınlık ve güç kazanma yoluna gitmişlerdir. Her ne kadar idari hiyerarşinin en tepesinde Pers kökenli insanlar olsa da yerliler yönetime dahil olmuş, orduda komutanlık yapmış ve hatta doğrudan kralın özel izni ile satrap olarak görev de yapmışlardır¹².

220 yıllık Pers hakimiyetinde pek çok halkın rahat yaşadığı, dillerini, kültürlerini, gelenek ve göreneklerini özgürce devam ettirdiklerini biliyoruz. Ancak tüm bu etkileyici kanıtlara rağmen olumsuz bir Pers algısı yaratılmıştır. MÖ 5. yüzyıldan başlayarak bugüne kadar gelen ‘‘Pers Despotizmi’’ ve ‘‘Pers Tiranlığı’’ gibi kavramlar; Antik filozoflarının çalışmalarında, oyunlarda, tiyatrolarda, vazo resimlerinde işlenmiş ve aşağılayıcı bir tavır takınılmıştır. Günümüzde çekilen filmlerde bile gerçeklik ile bağlantısı olmayan sahneler izleyicinin karşısına çıkartılmıştır.

Bu sebeple; bu tezin amacı; Perslerin, Hellespontos – Frigya Bölgesi’nden yola çıkarak tüm imparatorlukta nasıl bir yönetim sistemi uyguladığı ve yerli halklara karşı ne gibi bir yaklaşım içerisinde bulunduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın temelinde yazılı antik kaynaklarımız olmakla birlikte, konunun uzmanı modern tarihçiler ve arkeolojik bulgular da yolumuzu aydınlatmakta epey faydalı olmuştur.

1.1. Tarih Öncesinde İran ve Coğrafyası

İran platosu, Hazar Denizi’nden Doğu’da Hindukuş Dağları’na, Güney’de Basra Körfezi’nden Türkmenistan bozkırlarına, Ceyhun ve Seyhun Nehirleri’nden Doğu Anadolu’ya uzanan coğrafi sınırların arasında kalan bölgedir¹³. Kafkasya’daki Elbruz Dağları’nın Güneyi’nde bulunan Hazar Denizi’nden Doğu’ya doğru gidildikçe azalan stepler ile Horasan Bölgesi görülmekte ve buradan Hindukuş Dağları’na uzanan bir hat karşımıza çıkmaktadır. İran’ın, Irak sınırı boyunca devam eden ve Güneybatı hattına doğru uzanıp, Basra Körfezi dolaylarında biten ve yer yer üç bin metre rakımı geçen Zagros Dağları da

---

¹² Amelie Kuhrt, *Eski Çağ’da Yakındoğu Cilt II*, (Çev. Dilek Şendil), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 427.

¹³ G. Buchanan Gray, ‘‘The Land of Persia, Anshan’’, *The Cambridge Ancient History, The Persian Empire and The West*, Vol. 4., J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock (Der.), Cambridge University Press, UK 1930, s. 3.

İran coğrafyasının önemli dağları arasındadır¹⁴. Kayalık dağları, uçsuz bucaksız tuz çölleri, gölleri ve nehirleri ile İran platosunda yaşayan insanlar birbirlerinden ayrılmış; bu zor coğrafyada, izole şekilde yaşanan derin vadilerdeki hayat şartlarından dolayı pek çok farklı lehçeler ve diller gelişmiştir¹⁵.

Günümüzdeki İran'ın toprakları bir milyon altı yüz kırk sekiz bin kilometre karelik bir alanı kapsamakla birlikte, dört bin dört yüz yirmi beş kilometrelik sınırının altı yüz kırk üç kilometresi kuzeyde Hazar Denizi, bin yedi yüz yetmiş kilometrelik sınırı da Güney'de Basra ve Umman Denizleri ile sınırlanmıştır¹⁶. İran platosunun Güney'i Zagros, Kuzey'i Damavand ve Elbruz Dağları ile sarılı olmakla birlikte volkanik ve tektonik faaliyetler neticesinde burada zengin bakır, kurşun ve gümüş yatakları gün yüzüne çıkmıştır; bu sebeple İran çok zengin doğal kaynaklara sahip olan bir ülkedir¹⁷. Bununla birlikte en eski zamanlardan bu yana İran pek çok bölgesinde maden ocakları, altın işlemeciliği, kuvars rezervleri ve alüvyonlu topraklar bulunmaktadır¹⁸.

Kuzeybatı'da bulunan Urmiye Gölü, İran'ın en büyük gölüdür ve eski Media topraklarında bulunmaktadır. Hazar Denizi hariç Azerbaycan'daki akarsular buraya akmaktadır¹⁹. İran ile Irak sınırını oluşturması açısından önemli olan Sirvan Nehri ise Kuzeybatı yönünde, 320 kilometre boyunca devam ederek Irak sınırlarına girmektedir²⁰. Oldukça büyük olan İran platosunun en karakteristik özelliği nehirlerin, tuz göllerine veya iç bölgelerdeki kum çöllere akmasıdır²¹.

Kışları çok soğuk, yazları ise kavurucu sıcaklara ulaşan ve bitki örtüsünde pek çok farklılık gösteren Zagros Dağları'ndan içeriye doğru gidildikçe; İran platosunun iç bölgelerinde seyahati zorlaştıran çorak, büyük miktarda tuzlu topraklar ve tuz gölleri ile

---

¹⁴ Albert T. Olmstead, *History of the Persian Empire*, The University of Chicago Press, USA 1948, s. 19.; George G. Cameron, *History of Early Iran*, The University of Chicago Press, 1936, s. 1.; Josef Wiesehöfer, *Antik Pers Tarihi*, (Çev. Mehmet Ali İnci), Totem Yayınları, İstanbul 2019, s. 22.

¹⁵ Richard Nelson Frye, *The History of Ancient Iran*, Handbuch der Altertumswissenschaft, München 1983, s. 6.

¹⁶ W. B. Fisher, Physical Geography, *The Cambridge History of Iran, The Land of Iran*, Vol. 1., W. B. Fisher (Eds.), UK 1968, s. 3.

¹⁷ Barbara Helwing, "İran'da İlk Kentler", *Arkeoatlas*, N. Karul (Ed.), 2003, s. 11.

¹⁸ J. V. Harrison, Minerals, *The Cambridge History of Iran, The Land of Iran*, Vol. 1., W. B. Fisher (Eds.), UK 1968, ss. 489 – 490.

¹⁹ Frye 1983, s. 7.; Şemsettin Günaltay, *İran Tarihi En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar*, Cilt 1. Türk Tarih Kurumu, 13. Seri, No. 9. Ankara 1987, s. 3.

²⁰ J. V. Harrison, Geology, *The Cambridge History of Iran, The Land of Iran*, Vol. 1., W. B. Fisher (Ed.), 1968, s. 167. 21 Frye 1983, ss. 6 – 7.

²¹ Frye 1983, ss. 6 – 7.

çevrilmiş çöller ile karşılaşmaktadır²². Dünyanın en büyük tuz çölü olan Deşt-i Kavir buradadır²³. Büyük oranda ıssız ve yerleşime uygun olmayan Deşt-i Kavir Çölü bölgesi, minimum seviyede yağış almakla birlikte, kırk beş derece sıcaklıklara kadar ulaşabilmektedir²⁴.

Tüm bu coğrafi çeşitlilik ve farklılıklara rağmen yıllık yağış miktarının yeterliliği sayesinde İran'da tarım Akhaemenidler döneminde gelişmiştir²⁵. Buna paralel olarak; Pers krallarının yeraltı sulama sistemleri yapıldığı bilinmektedir²⁶. Bu dönemden önceki yüzyıllarda; coğrafi şartlardan kaynaklı tarımdan ziyade hayvancılık ve çobanlık temel geçim kaynağı olmuştur²⁷.

Genel hatlarıyla coğrafi özelliklerine değindiğimiz İran'da yaşam, tarih öncesi çağlara dayanmaktadır. Mezolitik Çağlardan beri Kuzey İran Platosu ve Hazar Denizi kıyıları, insanlar için önemli göç yolları olmuştur. Son buzul çağından sonra iklim şartlarının daha iyiye gitmesi ile Neolitik yaşama adapte olunmuş ve İran'da bunun emareleri keşfedilmiştir²⁸. Zamanla İran'a yerleşen göçebe kavimler Neolitik Çağlarda yerleşik hayata geçmiş ve buradaki hayatın temelinı atmışlardır.

Hint – Avrupalı Aryan kavimlerinin Kuzey'den gelerek İran Platosu'na girmeleri ve yavaş yavaş yerleşmeye başladıkları dönem de MÖ 2. Binyıl'a denk düşmektedir²⁹. Tarihi dönemler ile birlikte karşımıza çıkan ilk İranlı kabileler olan Pers ve Med kabileleri ise Kuzeydoğu'daki Gürkan bölgesi aracılığı ile İran'a girmiş ve yerleşmiş oldukları sanılmaktadır³⁰.

MÖ 10.000 dolaylarında; İran'ın Batısı'ndaki Ganj Dareh'de keçilerin evcilleştirildiği ve hayvancılığa dayalı bir ekonominin ön plana çıktığı görülmektedir³¹. MÖ

---

²² Cameron 1936, s. 2.; Matt Waters, *Ancient Persia History of the Achaemenid Empire 550 – 330 BCE*, Cambridge University Press, USA 2014, s. 100.; s. 3.; Olmstead 1948, s. 19.

²³ Wiesehöfer 2019, s. 22.

²⁴ John H. Lorentz, *Historical Dictionary of Iran*, The Scarecrow Press, UK 2007, s. 136.

²⁵ Waters 2014, s. 6.

²⁶ Polybios, 10. 28. 3 – 4.

²⁷ Kuhrt 2013, s. 427.

²⁸ E. Sunderland, Early Man in Iran, *The Cambridge History of Iran, The Land of Iran*, Vol. 1., W. B. Fisher (Eds.), UK 1968, ss. 406 – 407.; Kuzey İran'da bulunan Behşehr şehrinin 5 kilometre Güneybatısı'nda yer alan Hotu ve Kamarband mağaraları İran'daki ilk tarih öncesi yerleşimlerden birisidir.

²⁹ Frye 1983, ss. 45 – 46.

³⁰ Warwick Ball, *Tek Dünyaya Doğru Antik İran ve Batı*, (Çev. Aybars Çağlayan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2015, s. 42.

³¹ M. Gallego-Llorente vd., "The Genetics of an Early Neolithic Pastoralist from the Zagros, Iran", *Scientific Reports*, 2016, s. 1.; Christopher Meiklejohn vd., "Direct Dating of Human Skeletal Material from Ganj

7000 yılına kadar İran’da herhangi bir yerleşik düzen izine rastlanmamıştır. Bu tarihten sonra Zagros Dağları’nın kuzey kesimlerinde, Erken Neolitik dönem höyüğü olan ve ilkel tarımsal faaliyetlerin gözlemlendiği Ali Koş keşfedilmiştir³².

Tarihi çağlardan önce, köklerinin MÖ 3. bine kadar gittiği düşünülen ve İran platosunun büyük bir bölümünü ellerinde tutan Elamlar, büyük bir kültür olarak karşımıza çıkmaktadır. Pers İmparatorluğu’nun meydana gelmesinden önce İran’da en önemli yerli kavim olarak sayılan Elamlar, daha sonraki süreçte Persleri maddi ve entelektüel açıdan etkilemiştir³³. Elamlara ait en erken kayıtların Susa’dan gelmesiyle birlikte, Akad, Babil ve Sümer kaynakları da bölgede yaşanan çatışmaları aydınlatması hususunda önemlidir³⁴.

1.2. Med Krallığı

Antik Çağlardaki adı Ekbatana olan ve şu anda İran’ın Kuzeybatısı’nda bulunan Hamedan dolaylarında yaşamış olan Med kabileleri, MÖ 1. binin başlangıcına doğru İran topraklarına girmiş ve bu bölgeye yerleşmiştir³⁵. Burada dağınık kabileler halinde yaşayan Medler, karşımıza ilk kez Asur tabletlerinde çıkmışlar ve MÖ 639’da Elamların, Asurlular karşısındaki çöküşünden sonra İran’ın güneyini kontrolleri altına almışlardır³⁶. Medler’in ilk kez kaydedildiği ve karşımıza çıktığı Asur tabletleri, III. Salmanassar devrinde yazılmıştır³⁷.

III. Salmanassar döneminde Asurlular, Medlerin Batısı’nda kalan Namri’yi fethetmiş ve ilk kez burasının işgali sonrasında Medlerden bahsetmişlerdir. Genişlemeyi sürdüren

---

Dareh, Early Neolithic of the Iranian Zagros’, *Journal of Archaeological Science: Reports*, 2017, ss. 165 – 166.

³² I. M. Diakonoff, Elam, *The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, Vol. 2, Ilya Gershevitch (Eds.), s. 2.

³³ M. A. Dandamayev, *A Political History of The Achaemenid Empire*, W. J. Vogelsang (trans.), Brill Press, Leiden 1989, s. 1.; Daniel T. Potts, *Birth of the Persian Empire*, Sarah Stewart and Vesta Sarkhosh Curtis (Eds.), I.B.Tauris & Co Ltd., London 2005, s. 9.

³⁴ I. M. Diakonoff, Elam, *The Cambridge History of Iran*, ss. 5 – 10.; Matthew W. Stolper and Elizabeth Carter, *Elam Surveys of Political History and Archaeology*, Near Eastern Studies, Vol. 25, University of California Publications, London 1984, ss. 6 – 44.

³⁵ I. M. Diakonoff, Media, *The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, Vol. 2, Ilya Gershevitch (Eds.), s. 41.

³⁶ Jack Martin Balcer, *The Persian Conquest of the Greek 545 – 450 B.C.*, Konstanz 1995, s. 47.; Wiesehöfer 2019, s. 20.

³⁷ James Cook, *The Persian Empire*, The Chaucer Press, London 1983, s. 1.; Ernst E. Herzfeld, *Iran in the Ancient East*, Oxford University Press, London 1941, s. 181.

Asurlular, Parsua bölgesinin doğusuna doğru ilerlemiş ve burada yirmi yedi tane kraldan haraç ve hediye almıştır. Asur tabletlerinin bahsettiği yirmi kral, bu bölgede yaşayan Med kabilelerinin şefleri olmalıdır.

İran'ın Kuzeybatısı'nda MÖ 1000 – 700 yılları arasında Med kabileleri yaşamış olsa da bu dönem için bu bölgede, Yeni Asur Devleti'nin faaliyetleri ve fetihleri ön plana çıkmaktadır. Dağınık aşiretler şeklinde yaşayan Med kabilelerinin toplanıp, tek bir krallık haline geldiği MÖ 8. yüzyılın sonlarına kadar Asurlular, Medlerin bir bölümünü kendilerine bağlamış, haraç ve hediyeler almıştır³⁸. Nitekim, Asurluların kayıtlarından varılan sonuca göre; Med kabilelerinin bir bölümü Zagros civarındaki küçük şehirlerde şeflerinin liderliğinde yaşıyordu; diğerleri ise göçebe bir tarzı hayat sürüyordu³⁹.

MÖ 8. yüzyıl boyunca Asurlular, Medleri tam anlamıyla hükümleri altına almıştır. III. Adad-nerari MÖ 809 ile 788 arasında altı kere Media üzerine sefere çıkmış, MÖ 745'te tahta çıkan III. Tiglath-Pileser ise fethedilen eyaletlerde reformlar yaparak, ekonomik gelirlerini düzene oturtmuş, devamında Parsua adında yeni bir eyalet kurarak, komşu bölgelerin fethini kolaylaştıracak bir üs teşkil etmiştir. Nihayetinde III. Tiglath-Pileser, MÖ 737 yılında Media'yı tamamen işgal ederek, ülkenin en uzak bölgelerine kadar ulaşmıştır⁴⁰. Media'da yıktığı ve ele geçirdiği şehirlerden kendi yazıtında bahsetmiştir⁴¹.

II. Sargon, MÖ 716 yılında Doğu'daki Asur sınırlarını Media ile birleştirerek eyaletlerine bu bölgeden yeni şehirler katmış ve gelecek planları içerisinde olan tüm Media'yı ele geçirme hareketi için Kar-Sarrukin'i güçlendirmiştir. II. Sargon, fetihlerinden sonra Medli şeflerden haraç ve hediye aldığını vurgulamaktadır⁴². Medlerin üzerindeki hakimiyetini pekiştirmek için otuz dört tane Med bölgesini ele geçirdiğini söyleyen II. Sargon, onları yıllık haraca bağladığından da bahsetmektedir⁴³. Aynı zamanda; MÖ 8. yüzyılın sonlarına tarihlenen, Media'nın Batısı'nda gün yüzüne çıkan şehir ve kale kabartmalarında

---

³⁸ Wiesehöfer 2019, s. 20.

³⁹ Christopher Tuplin, "Medes in Media, Mesopotamia, and Anatolia: Empire, Hegemony, Domination or Illusion?", *Ancient West & East 3*, Brill, Maryland 2005, s. 232.

⁴⁰ Hayim Tadmor and Shigeo Yamada, *The Royal Inscriptions of Tiglath-pileser III (744-727 BC) and Shalmaneser V (726-722 BC), King of Assyria*, Penn City University Press, Eisenbrauns 2011, ss. 12 – 13.

⁴¹ Daniel David Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia I*, The University of Chicago Press, Chicago 1926, ss. 271 – 273.

⁴² Daniel David Luckenbill, *Ancient Records of Assyria and Babylonia II*, The University of Chicago Press, Chicago 1927, ss. 51 – 52.

⁴³ John MacGinnis, "Assyrian Exploitation of Iranian Territories", *Archaeology of Iran in the Historical Period*, Kamal Aldin Niknami and Ali Hozhabri (Eds.), University of Tehran Science and Humanities Series, Springer, Tahran 2020.

II. Sargon'un temsil edildiği görülmektedir⁴⁴. Arkeolojik kanıtlar bu dönem içerisinde Zagros'taki Asur hakimiyetini kanıtlar niteliktedir. Bundan sonraki süreçte Med Krallığı'nın yeni bir güç olarak ortaya çıkıp, Asurlulara son verdiği tarihe kadar bu hakimiyet büyük oranda bozulmamıştır.

Tarihsel kaynaklardan anlaşıldığına göre; MÖ 1000 ile MÖ 700 arasında Medler, merkezi bir yönetimden uzak ve birbirlerinden bağımsız bir şekilde, herhangi bir liderin önderliğinden yoksun, merkezi bir yönetim meydana getiremeden yaşamışlardır. Nitekim, MÖ 7. yüzyılda Med Devleti'ne dair organize bir devlet yapısını kanıtlayan veya işaret eden bir arkeolojik bir veri yoktur⁴⁵.

Herodotos'un aktardığı bilgilere göre; Medler, Deiokes'in önderliğinde bir araya gelmiş ve siyasi bir yapı oluşturmuştur⁴⁶. Polyenus da bu bilgilere paralel olarak; Deiokes'in Medleri bir araya getirmedi ve onların kralı olmadan önce bu bölgede yaşayan kabilelerin dağınık bir biçimde varlığını sürdürdüklerini vurgulamaktadır⁴⁷. Asur kayıtlarında da Daiauku ismi defalarca karşımıza çıkmaktadır. Bu kişi Herodotos'un Deiokes olarak aktardığı Med Şefi olmalıdır. İran platosunda yaşayan kabileleri ilk defa birbirine entegre eden ve kabile konfederasyonu teşkil edenler Medler'di⁴⁸.

Herodotos'un aktardığı bilgilerden de anlaşıldığı üzere Medler, İran toprakları ile yetinmemiş, sınırlarını Anadolu'ya ve Asur topraklarına doğru genişletmişlerdir. Asur Kralı Asurbanipal'in MÖ 646'da Elam Krallığı'nı harabeye çevirmesi ile Elamlar'dan boşalan siyasi otorite Medler'in eline geçmiştir. Elam'ın ve yaklaşık olarak bu dönemlerde Urartu Krallığı'nın da Medler karşısında iyice zayıflaması sonucunda; Phraotes önderliğindeki Med kabileleri başkentleri olan Ekbatana'da tek bir yapı olarak toplanmıştır. Böylece, Med Krallığı, Persler ve Asya üzerinde daha rahat hakimiyet kurma olanağı bulmuştur⁴⁹. Her ne kadar Medler güçlenmeyi sürdürmüş olsalar da Asurluların, Elamlar karşısındaki bu ezici

---

⁴⁴ I. M. Diakonoff, *Media, The Cambridge History of Iran*, s. 58.

⁴⁵ Heleen Sancisi Weerdenburg, "Medes and Persian: to what extent was Cyrus the heir of Astyages and the Median Empire? Some remarks", *Persica* 10, 1982, s. 278. 46 Herodotos, 1. 96 – 101.

⁴⁶ Herodotos, 1. 96 – 101.

⁴⁷ Polyenus, – *Stratagems of War*, 7. 1. Deioces.

⁴⁸ Ball 2015, ss. 43 – 44.

⁴⁹ Herodotos, 1. 102.

zaferi neticesinde o bölgelerde yaşayan pek çok siyasi yapı tekrar Asur'a yanaşmıştır. Bunun akabinde Anşanlı I. Kyros, oğlu Arukku'yu rehin olarak göndermiştir⁵⁰.

Med Krallığı açısından dönüm noktası olan olaylardan birisi de Phraotes önderliğinde Asurlular'a karşı harekete geçilmesidir. Herodotos'tan öğrendiğimiz bilgilere göre Phraotes, Ninive'ye saldırmış ancak yapılan savaşta ordusunun büyük bir bölümü ile kendi hayatını kaybetmiştir⁵¹. Yarı göçebe olan ve Asur rölyeflerinde betimlenen Medler, diğer Pers kabilelerinden de yardım alarak bu çarpışmaya girmişlerdir⁵². MÖ 653 yılında Med Kralı Phraotes'in, müttefiklerinden yardım alarak Asurluların üzerine yürümesi; bu dönem içerisinde Medler'in eskiye nazaran daha güçlü olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Phraotes'in ölümü üzerine oğlu Kyaxares (MÖ 625 - 585) Med Krallığı'nın başına geçmiştir. Kendisi hakkındaki en ayrıntılı bilgileri Herodotos aktarmaktadır. Kyaxares, daha önceden düzensiz bir şekilde çarpışan ordularını mızraklılar, okçular ve atlılar olarak bölüklere ayırıp düzenli bir hale sokmuştur. Ek olarak Herodotos; Kyaxares döneminde İskitlerin bütün Asya'yı ele geçirdiğini ve Medleri savaşta mağlup ettiğinden bahsetmektedir. Yirmi sekiz yıl boyunca İskitlerin kontrolü altında kalan Med ülkesi, harap bir hale dönüşmüş olsa da en sonunda Kyaxares yönetimi ele geçirmiş ve Medlerin gücünü tekrar tesis etmiştir⁵³.

Kyaxares, Medlerin gücünü tekrar tesis edip, ordu ile alakalı reformları ve düzenlemeleri hayata geçirdikten son fetihlerine ve yayılma hareketlerine devam etmiştir⁵⁴. Bu dönemde Medler, Babil ile beraber hareket ederek Asur'a karşı bir müttefik olmuşlardır. MÖ 616 yılından itibaren Babil'in kontrolünü tamamen eline geçiren Babil Kralı Nabopolassar, Asur'a karşı hareket etmiştir. Babillilere destek olduğu bilinen Medler'in; Babilliler ile beraber hareket edip Asur'un önemli kentlerini ele geçirmesi ve başkent Ninive'yi abluka altına almış olduğu dönem tam olarak bu zaman aralığına denk düşmektedir⁵⁵.

---

⁵⁰ Janett Morgan, *Greek Perspective on the Achaemenid Empire*, Edinburg Studies in Ancient Persian, Edinburg 2016, ss. 67 - 68 ; Kuhrt 2013, s. 160.

⁵¹ Herodotos, 1. 102.

⁵² Olmstead 1948, s. 31.; Albert T. Olmstead, *History of Assyria*, The University of Chicago Press, USA 1960, s. 636.

⁵³ Herodotos, 1. 104 – 106.

⁵⁴ Briant 2002, s. 25.

⁵⁵ Kuhrt 2013, ss. 218 – 221.

MÖ 612’de Babil ve Med ordularının ittifakı ile Asurlular’ın başkenti Ninive ele geçirilmiş, yağmalanmış ve harabeye çevrilmiştir⁵⁶. Bu zaferin ardından Napobolassar ile Kyaksares bir dostluk antlaşması imzalamışlar ve Harran’da kalan son Yeni Asur Devleti’nin kalıntılarını da MÖ 611 yılında ortadan kaldırmışlardır⁵⁷. Kyaksares’in bu başarısından sonra Med Krallığı, Asya’nın en güçlü krallıklarından birisi olmuştur.

Geniş toprakları kontrolü altına alan ve Anadolu’nun içlerine kadar giren Medlerin Batı sınırı Halys (Kızılırmak) Irmağı olmuştur. Herodotos’tan öğrendiğimize göre Lidya ile Med ülkelerini ayıran sınır burasıdır⁵⁸. Daha sonraki süreçte Lidya Kralı Alyattes ile Kyaksares arasında bir savaş çıkmıştır. Herodotos’un aktardığına göre beş yıl süren ve MÖ 585 yılındaki güneş tutulması ile sona eren bu savaş neticesinde iki krallık barış antlaşması imzalamış ve hanedanlar arası evlilik yolu ile dostluk bağı da kurulmuştur⁵⁹. Aynı yıl içerisinde

Kyaksares ölmüş ve yerine oğlu Astyages geçmiştir. Son Med Kralı olan Astyages, Pers İmparatorluğu’nun kurucusu II. Kyros’a karşı giriştiği savaşta mağlup olmuş ve Med Krallığı tarih sahnesinden çekilmiştir.

Herodotos’un Med komutanı Harpagos ile ilgili aktardığı bir bilgi dikkat çekicidir. Harpagos, Astyages’e karşı isyan etmeyi planlarken, ileri gelen, soylu Medleri de bu darbeye ikna etmeye çalışmıştır⁶⁰. Yazılı ve arkeolojik kaynaklarımıza ek olarak bu bilgi de Medlerin idari sistemine ışık tutmaktadır. Anlaşılan; pek çok Med boyları, Med Kralının etrafında toplanarak konfederal bir yapı oluşturmuşlardı.

Kaynaklarımızın az ve eksik olması sebebiyle Med Krallığı’nın faaliyetlerini tespit etmek zordur. Medlerin fethettiğini düşündüğümüz bölgelerde dahi kanıtlarımız yok denecek kadar azdır⁶¹. Buna rağmen, bir noktada Asur ve Babil tabletleri, Antik kaynaklarımızla uyumluluk göstermesi açısından önem arz etmektedir. Asur kayıtlarında, MÖ 650’ye kadar merkezi bir yapıdan uzak olan dağınık Med kabileleri; Babil

---

⁵⁶ Kuhrt 2013, s. 213.; Herodotos, 1. 103.

⁵⁷ Kuhrt 2013, ss. 220 – 221.; Olmstead 1960, ss. 636 – 638.; Olmstead 1948, s. 32.

⁵⁸ Herodotos, 1. 72.

⁵⁹ Herodotos, 1. 74.

⁶⁰ Herodotos, 1. 123.; Briant 2002, s. 32.

⁶¹ Emmet Sweeney, *The Ramessides, Medes and Persians*, Vol. 4, Ages in Alignment, Algora, New York 2008, ss. 169 – 170.

kaynaklarında Asurluların ortadan kaldırılması hususunda önemli ve birleşik bir güç olarak karşımıza çıkmaktadırlar⁶².

1.3. Perslerin Ortaya Çıkışı

MÖ 1. bin yılın başlangıcında göçebe Pers kabileleri, bugünkü İran'ın Güneybatısı'nda bulunan Fars Eyaleti çevresine yerleşmeye başladılar. Pers kabilelerinin Batı İran'a doğru hareket etmeye başlamaları MÖ 1500'lü yıllarda gerçekleşmiştir⁶³. Göç sonucu yerleşilen bu bölge çok eski bir uygarlık olan Elam Krallığı'nın anavatanıydı.

Modern literatürde Tell-i Malyan olarak geçen ve İran'ın Güneybatısı'nda bulunan Anşan Bölgesi'nde Pers kabileleri, daha sonra bir krallık oluşturmuşlardır. Elamlı ve İranlı göçmenlerin, başkenti kendilerine göre daha Kuzey'de bulunan ve Susa kenti olan Elam Krallığı'ndan bağımsız olarak kurdukları bu krallık, İranlı ve Elamlı göçmenlerin birleşmesiyle birlikte ortaya çıkan uzun bir etnogenezi süreci ile meydana gelmiştir⁶⁴.

Tüm bu bilgilerimize rağmen Anşan Bölgesi'nde yaşayan Pers kabilelerinin, Medlere ne zaman vasal olduğu kesin bir tarihle bilinmemektedir. Net olarak bildiğimiz husus; bölgeyi ele geçiren Medlerin, Pers kabilelerini kendilerine bağlamalarının yanı sıra orada dağınık şekilde yaşayan boylardan haraç ve hediyeler de istemiş olduğudur⁶⁵. Pierre Briant, Herodotos'tan yola çıkarak Perslere ilk boyun eğdiren Med Kralı'nın Phraortes olduğu sonucuna varmıştır⁶⁶. Herodotos, Phraortes'in, Persler üzerine sefer açtığını ve onları diğer uluslar ile birlikte boyunduruk altına aldığını aktarmaktadır⁶⁷. Aynı pasajında Herodotos, Phraortes'in Asya'yı ele geçirmek üzere hareket ettiği zaman Perslerin de yardımını aldığını da belirtmektedir. Yine Med Kralı Phraortes'in, Asurlulara karşı isyan ettiği ve saldırıya geçtiği zaman yardım aldığı müttefikleri bunlar olmalıdır. Pers kabilelerinin, Med ordusuna

---

⁶² Matt Waters, 'Cyrus and the Medes', *The World of Achaemenid Persia*, John Curtis – John Simpson, I. B. Tauris (Ed.), London 2005, ss. 63 – 67. 63 Waters 2014, s. 19.

⁶³ Waters 2014, s. 19.

⁶⁴ Dandamayev 1989, s. 2.; Pierre Briant, 'Persler Kimdir?', *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017a, ss. 13 – 14.; Gian Pietro Basello, 'Elamite as Administrative Language: From Susa to Persepolis', *Elam and Persia*, der. Javier Alvarez Mon ve Mark B. Garrison, Eisenbranus 2011, s. 80.

⁶⁵ Herodotos, 1. 134.; Balcer 1995, s. 47.

⁶⁶ Briant 2002, ss. 23 – 24.

⁶⁷ Herodotos, 1. 102.

askeri açıdan destek verdiği de göz önünde bulundurulursa; Persler, ilk kez bu dönem Medlere vasal olmuştur diyebiliriz.

MÖ 550 yılında Med boyunduruğundan kurtulup kısa bir süre içerisinde büyük bir imparatorluğa evrilen Persler, Akhaemenid İmparatorluğu olarak da adlandırılmaktadır ancak ‘‘Akhaemenid’’ isminin kullanımı tartışmalara açıktır. II. Kyros, soyağacını yazdırırken Akhaemenid ismini kullanmamış ve bunu ilk kez Behistun Yazıtı’nda I. Dareios kullanarak soyunu Akhaemenes’e dayandırmıştır⁶⁸.

II. Kyros, Teispes’in soyundan geldiğini belirtirken; I. Dareios, Akhaemenes oğlu Teispes’in torunu olduğunu kayda geçirmiştir⁶⁹. Her ne kadar I. Dareios’dan önceki Pers Kralları için Akhaemenid ismini kullanmak yanlış olsa da; I. Dareios’un ifadesinden başka bir kanıt görülmesi de modern literatüre yerleşmiş bir terimdir ve bundan sonra gelen Pers Kralları ‘‘Akhaemenid’’ ismini kullanmışlardır⁷⁰.

Akhaemenes, efsanevi bir karakter olmayıp, Pers İmparatorluğu’na adını veren kurucuysa, kendisinin iktidarı MÖ 7. yüzyılın ilk çeyreğine denk gelmektedir⁷¹.

Zagros Dağları’nın güneyinde dar bir bölgede yaşayan Akhaemenid Hanedanlığı, Med Krallığına vasal bir şekilde varlıklarını sürdürüyorlardı ve tarih sahnesine ilk defa III. Salmanassar devrinde yazılan Asur tabletlerinde çıktılar⁷². Babilde bulunan Akadca yazılmış Kyros Silindiri’nin yirmi ve yirmi ikinci satırlarında, ‘‘*Büyük Kral Anşan Kralı Kambyses’in oğlu, Kyros’un torunu, büyük kral Anşan Kralı Teispes’in soyundan; Ben Kyros, Büyük Kral, Anşan’ın Kralı Kyros*’’ tabiri geçmektedir ve buradaki ifadelerden Kyros’un Teispes’ten başlayarak üç kuşak boyunca Anşan’a hakim olan soydan geldiği anlaşılmaktadır⁷³. Ancak Anşan Bölgesi, yalnızca II. Kyros’un unvanında yer almakta ve ondan sonra gelen ardıllarının hiçbirinde bu unvana rastlanılmamaktadır⁷⁴. Nitekim, Kyros Silindiri’nin yanında Herodotos da II. Kyros’un babası Kambyses’i, soylu sınıfına mensup, kral bir Pers

⁶⁸ Waters 2014, s. 8.; Tolman 1908, Column 1. [1.2], s. 7.

⁶⁹ G. Buchanan Gray, The Ancestry of Cyrus, *The Cambridge Ancient History, The Persian Empire and The West*, Vol. 4., J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock (Eds.), Cambridge University Press, UK 1930, s. 5.

⁷⁰ Briant 2017a, s. 14.; Waters 2014, s. 8.

⁷¹ Dandamayev 1989, s. 2.

⁷² Balcer 1993a, s. 3.; Briant 2002, s. 62.; Morgan 2016, ss. 67 – 68.

⁷³ Briant 2002, s. 13.; Briant 2017a, s. 13.; Kuhrt 2013, s. 293., 366.

⁷⁴ Matt Waters, ‘‘Cyrus and the Achaemenids’’, *Journal of Persian Studies*, Vol. 42., Taylor & Francis Press, 2004, s. 94.

olarak aktarmıştır⁷⁵. Yine bir Babil kaynağı olan Nabodinus Kroniği bizlere, ‘‘Anşanlı Kyros, Medli bir vasal’’ diye bilgi vermektedir⁷⁶.

Persler ve II. Kyros hakkında en önemli Antik kaynaklarımızdan olan Ksenophon da Perslerin, Medlere olan vasallığı konusunda kıymetli bilgiler vermektedir. Kyros’un babası Kambyses’in Pers Kralı olduğunu vurgulayan Ksenophon, II. Kyros’un çocukken Pers Ülkesinden yola çıkarak, dedesi Med Kralı Astyages’in yanına gittiğini ve orada çokça zaman geçirdiğini aktarmaktadır⁷⁷. Daha sonraki süreçte Asurluların, Medlere karşı harekete geçtiği duyulunca, savaşmak için bir araya gelen Med ordusuna, Kyros da Pers ülkesinde toplamış olduğu ordu ile katılmak için yola çıkmıştır⁷⁸. Hiç şüphesiz ki II. Kyros’un, Med Krallığı’nın ordusuna bu desteği vermesinin arkasında yatan en büyük sebep; Perslerin vasallık statüsünden kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere; imparatorluklara ya da krallıklara tabi olan yapıların üzerindeki en önemli sorumluluklardan bazıları; ihtiyaç olduğu zaman ordu için asker sağlamak ve vergileri düzenli olarak ödemektir.

MÖ 558’de II. Kyros, Pasargad çevresinde yerleşik bir düzende yaşayan Pers kabilelerinin kralı olmuş ve tıpkı babası I. Kambyses gibi Med Kralı’na biat etmiştir⁷⁹. Daha sonraki süreçte II. Kyros, Medlerin hakimiyetinden kurtulup, Perslerin bağımsızlığını kazanmak için çalışmalara başlamıştır. Ayrıntılarını Herodotos’tan öğrendiğimiz bu mücadelede II. Kyros, Medlerin önde gelen komutanlarından birisi olan Harpagos ile iş birliği yapmıştır. Öncelikle Pers kabilelerini toplamış ve Astyages’e karşı silahlandırmıştır. Herodotos, Perslerin bu ayaklanmasını şöyle aktarmıştır⁸⁰; ‘‘Persler başlarına bir adam geçince, kendilerini nicedir utandıran Med boyunduruğundan kurtulmak için sevinçle atıldılar.’’.

---

⁷⁵ Herodotos, 1. 107.

⁷⁶ Wiesehöfer 2019, s. 19.

⁷⁷ Ksenophon, *Kyropedia*, 1. 2. 1.; 1. 3. 1.

⁷⁸ Ksenophon, *Kyropedia*, 1. 5. 4 - 5

⁷⁹ Dandamayev 1989, s. 13.; William Culican, *The Medes and Persians, Ancient People and Place*, Cambridge University Press, London 1965, s. 51. 80 Herodotos, 1. 127.

⁸⁰ Herodotos, 1. 127.

İKİNCİ BÖLÜM

PERS SİYASİ TARİHİ

2.1. Pers İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve Genişlemesi

MÖ 550'de Anşanlı Kyros, Med kralı Astyages'e karşı harekete geçmiştir. Ayrıntılarını Herodotos'tan öğrendiğimiz savaşta, Med kralı Astyages'in orduları darmadağın olmuş ve kral, II. Kyros'a esir düşmüştür. Böylece Med Krallığı, II. Kyros tarafından Pers İmparatorluğu'na dönüştürülmüştür⁸¹. II. Kyros komutasındaki Persler, yapılan çarpışmaların sonunda kesin bir zafer kazanmıştır⁸². Kseneophon'un da aktardığı üzere; Medler ve Persler arasında bir dizi savaşlar meydana gelmiştir⁸³. Nabodinus Kroniği'nden de görüldüğü üzere Astyages'e karşı isyan eden ordu, II. Kyros'un safına geçmiş ve krallarını düşmana teslim etmişlerdir. Bu çarpışmaya binaen Babil kayıtlarının ve Herodotos'un hikayesinin ortak noktası; Med ordusunun isyanı ve Astyages'in esir alınmasıdır⁸⁴. Med Krallığını ilhak eden Kyros, başkentini Anşan'dan Pasargad'a taşımıştır⁸⁵.

Ekbatana'nın ele geçirilmesinden sonra II. Kyros, Med başkentinin zenginliklerini, altınları, gümüşleri ve daha pek çok kıymetli ganimetleri Anşan'a taşımıştır⁸⁶. II. Kyros, Med krallığını ortadan kaldırdıktan sonra fetihlerine devam etmiştir. İlk olarak MÖ 547/46 senesinde Pteria'da Lidya kralı Kroisos ile savaşmış ancak bu savaştan bir sonuç çıkmayınca Kroisos, Sardeis'e çekilmiştir. Lidya kralını takip eden II. Kyros, Sardeis'i kuşatmış ve Lidya'yı ele geçirdikten sonra Kroisos'u esir almıştır. II. Kyros, Lidya'ya, Pers Tabalos'u; hazine işlerine bakması için de Lidyalı Pakytas'ı bırakmış ve İran'a geri dönmüştür. Lidya Krallığı'nın fethedilmesiyle birlikte Batı Anadolu'daki Yunan kentleri de Pers kontrolü

---

⁸¹ Herodotos, 1. 127 – 130.; Diodorus, 9. 20. 4 ; Balcer 1995, s. 47; Culican 1965, ss. 51 – 52.

⁸² Strabon, 15. 3. 8.; Cameron 1936, ss. 225 – 227.

⁸³ Ksenophon, *Anabasis*, 3. 4. 8 – 12.

⁸⁴ Kuhrt 2013, s. 367.

⁸⁵ Strabon, 15. 3. 8.; Murat Arslan ve Sevgi Sarıkaya, "Anadolu'da Persler: Savaş, İsyân ve Diplomasi", *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 79. 86 Lindsay Allen, *The Persian Empire*, The British Museum Press, London 2005, s. 25.; Olmstead 1948, s. 37.

⁸⁶ Lindsay Allen, *The Persian Empire*, The British Museum Press, London 2005, s. 25.; Olmstead 1948, s. 37.

altına girmiştir⁸⁷. II. Kyros'un görevlendirdiği Harpagos, İonialılara boyun eğdirdikten sonra Karia'yı da fethedip, Ege kıyılarını Perslerin kontrolüne sokmuştur⁸⁸.

II. Kyros, bu müdahalesinin haricinde Lidya'nın ekonomik meselelerine doğrudan karışmamıştır. Pers işgali öncesindeki dönemde basılan Lidya sikkeleri tedavülden kaldırılmamış; I. Dareios'un Dareikos sikkelerini bastırdığı döneme kadar Lidya ekonomisi istikrarlı ve güçlü bir şekilde büyümeye devam etmiştir⁸⁹.

İran coğrafyasının ve Anadolu'nun fethini tamamlayan Persler, Babil'i almak üzere harekete geçmiştir ve Babil, MÖ 539'da Akhaemenid İmparatorluğu'na katılmıştır⁹⁰. Babil'in fethinden önce II. Kyros'un Orta Doğu'da, Doğu Akdeniz'de ve İran'da nerelere hareket ettiği ve hangi bölgeleri kendisine tabi kıldığı net olarak bilinmemektedir⁹¹. Dandamayev'e göre; Anadolu'nun ve Babil'in alınmasından sonra II. Kyros, Mısır'ı da fethetmek istemiş ancak imparatorluğunun Kuzey sınırlarını, Orta Asya'da yaşayan göçebe kavimlere karşı güvence altına alma fikrini daha önemli bularak ve Massagetlere karşı harekete geçmiştir⁹². Ancak II. Kyros, MÖ 530'da Massagetlere karşı giriştiği mücadele hayatını kaybetmiştir⁹³.

Ardından Akhaemenid İmparatorluğu'nun başına geçen II. Kyros'un oğlu II. Kambyses, MÖ 525'de Mısır'ı ele geçirmiş ve başkenti Memphis olan Mısır Satraplığı'nı kurmuştur⁹⁴. Mısır'ın düştüğünü gören Libyalılar, Kyreneliler ve Barkalılar da II. Kambyses'e kendiliğinden teslim olarak armağanlar ve bağlılıklarını sunmuştur.⁹⁵ Mısır'ın başına Aryandes'i satrap olarak atayan II.

---

⁸⁷ Herodotos, 1. 96 – 101.

⁸⁸ Herodotos, 1. 171 – 177.; Elspeth R. M. Dusinger, *Empire, Authority, and Autonomy in Achaemenid Anatolia*, Cambridge University Press, USA 2013, s. 26.

⁸⁹ Mitchell 2017, ss. 206 – 212.; Mitchell, II. Kyros'un Batı Anadolu'yu fethetmesinin arkasındaki en önemli motivasyonun politik meselelerden ziyade Lidya'nın ekonomik ve ticari gücünü eline geçirerek bu durumdan faydalanmak istemesi olarak belirtmektedir.; P. Gardner, "The Coinage of the Ionian Revolt", *The Journal of Hellenic Studies*, 1911, s. 156.

⁹⁰ Herodotos, 1. 178.; Briant 2002, ss. 41 – 44.

⁹¹ Wiesehöfer 2019, s. 20.

⁹² Dandamayev 1989, s. 66.; M. A. Dandamayev, "Media and Achaemenid Iran", *History of Civilizations of Central Asia*, Vol. 2, Janos Harmatta (Ed.), Motilal Banarsidass, Delhi 1999, s. 43.; Herodotos, I. 207 – 214.

⁹³ Herodotos, 1. 214.; Ksenophon, II. Kyros'un Persis'te, yatağında, oğulları ve dostlarına nasihatler vererek öldüğünü aktarır (Ksenophon, *Kyropedia*, 8. 7. 1.)

⁹⁴ Diodorus, 1. 34. 7.; Herodotos, 3. 11; 4. 166; Strabon, 17. 1. 5.; Culican 1965, ss. 58 – 59.; Dandamayev 1999, s. 44.

⁹⁵ Herodotos, 3. 13.

Kambyses, İran'a dönüş yolunda hayatını kaybetmiştir⁹⁶. II. Kambyses, MÖ 530 – 522 yılları arasında hüküm sürmüştür.

Herodotos, II. Kambyses'in zalim ve gaddar olduğuna dair bir portre çizerek, kutsal olan hiçbir değere saygı göstermediğinden bahsetmektedir⁹⁷. Yazılı kaynaklarımıza zıt olarak arkeolojik bulgular bu durumun aksine işaret etmektedir. Persler, Mısır'ı fethederken III. Psammethikhos'un donanma komutanı olarak görev yapan Udjahorresnet kendi heykeline yazdırdıkları ile Persler ve II. Kambyses için olumlu ifadeler vermektedir. Udjahorresnet'e göre; II. Kambyses, Mısırlıların dinlerin saygılı davranmış, ülkenin seçkin tabakası ile yakınlık kurarak onları iyi mevkilere yerleştirmiş, Mısır Firavunlarının unvanlarını alarak onları benimsemiştir⁹⁸.

II. Kambyses zamanında Kuzey Afrika fethedilmiş ve Persler, Akdeniz'de en büyük güç konumuna gelmiş olsalar da imparatorluk büyük bir taht sorunu ile karşı karşıya kalmıştı. Herodotos'un aktardığı hikayeye göre; II. Kambyses kardeşi Smerdis'i öldürmüş ve bunun üzerine İran'da Smerdis'e çok benzeyen bir din görevlisi (Mag), gerçek Smerdis'in ölümünü fırsat bilerek isyana kalkışarak Pers Kralı olduğunu ilan etmiştir⁹⁹. Hikayenin devamında bu duruma çok üzülen ve yok yere kardeş kanı döktüğünü düşünen II. Kambyses, her şeyi itiraf ederek Pers tahtındaki kişinin sahtekar bir Medli olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine yedi Pers soylusu Otanes, İntaphernes, Gobryas, Megabyzos, Aspathines, Hydarnes ve Dareios aralarında yaptıkları gizli bir mutabakat ile Smerdis'e karşı ayaklanarak onu öldürmüşler ve kendi içlerinden Dareios'u, Pers Kralı olarak tayin etmişlerdir¹⁰⁰. Herodotos'un kayda geçirdiği bu hikaye, Dareios tarafından Behistun Yazıtı'nda anlatılan ifadedir¹⁰¹.

MÖ 522'de tahta geçen I. Dareios, saltanatının ilk yıllarında büyük karışıklıklar ve isyanlar ile karşı karşıya kalmıştır. İran, Mezopotamya, Ermenistan, Afganistan'da meydana

---

⁹⁶ Herodotos, 3. 64 – 66.; 4. 166.

⁹⁷ Herodotos, 3. 16.; 27 – 29.; 30 – 31.

⁹⁸ Balcer 1993a, s. 14.; Dandamayev 1989, ss. 77 – 78.; Kuhrt 2013, s. 376.

⁹⁹ Herodotos, 3. 30 – 61.

¹⁰⁰ Herodotos, 3. 68 – 88.

¹⁰¹ Tolman 1908, Column 1. [1.10 – 16], ss. 9 – 14.; G. Buchanan Gray, The Reign of Darius, *The Cambridge Ancient History, The Persian Empire and The West*, Vol. 4., J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock (Eds.), Cambridge University Press, UK 1930, s. 174.

gelen ayaklanmaları bir seneden fazla sürede bastırmayı başarabilen I. Dareios, isyancıları ve elebaşlarını çok sert bir şekilde cezalandırmıştır¹⁰².

İsyancıları bastırdıktan sonra iktidarını sağlamlaştıran I. Dareios'un devri askeri fetihler ve çarpışmalar ile geçmiştir. MÖ 519 dolaylarında İskit Kralı'nı ele geçiren Dareios, oraya başka bir şef atamıştır¹⁰³. MÖ 515'te Babil'de Persler'e karşı bir isyan çıkmış ve I. Dareios, isyanı bastırarak Babil'i tekrar imparatorluk topraklarına dahil etmiştir¹⁰⁴.

MÖ 512 yılında I. Dareios, sebeplerinin hala tam olarak bilinmediği ve üzerinde pek çok tartışmanın olduğu İskit Seferi'ne çıkmıştır. Antik kaynaklardan Herodotos: Dareios'un Pers İmparatorluğu'na yeni bir toprak katmak ve İskitleri, Asya'ya yapmış oldukları saldırılar yüzünden cezalandırmak gayesi ile sefere çıktığını¹⁰⁵; Ctesias: Dareios'un, Kapadokya satrabı Ariaramnes'e, Karadeniz'e açılıp İskitler'den insanları esir almasını istemesi ve zincire vurulanların arasında İskit Kralının kardeşi Marsagetes'in de olması sebebiyle iki kral arasında sert üsluplu bir mektuplaşmanın gerçekleştiğini¹⁰⁶; Diodorus: I. Dareios'un, Asya'nın efendisi olduktan sonra Avrupa'ya da boyun eğdirmek istemesi¹⁰⁷; Justinus: I. Dareios'un, İskit kralı Ianthyrus'un kızı ile evlenemediği için sefere çıkma kararı verdiğini aktarmıştır¹⁰⁸. Briant'a göre ise I. Dareios, Tuna ve Ege Bölgeleri arasında kalan bölgeyi İskit akınlarından korumak istemiştir¹⁰⁹.

I. Dareios, ordusunun başında Susa'dan yola çıkarak Khalkedon'a geldi. Burada İstanbul Boğazı'na kurulmuş köprü sayesinde karşıya geçti ve Trakya'ya doğru ilerledi. Istros'a (Tuna Nehri) geldiği zaman yine burada kurulmuş bir köprü sayesinde karşıya geçti ve Avrupa'nın içlerine doğru hareket etmeye başladı. Pers ordusunun İskit topraklarındaki ilerleyişini, yaşadığı zorlukları, ordu iaşesinin yetersizliğini; düşmanın vur kaç taktikleri ile saldırıp geri çekilmesi ile Pers ordusunun yıpranışını Herodotos aktarmaktadır¹¹⁰.

---

¹⁰² Tolman 1908, Column 1. [5. 1.]; Kuhrt 2013, s. 379.

¹⁰³ Tolman 1908, Column 1. [5. 4.]; Dandamayev 1999, ss. 44 – 45.

¹⁰⁴ Herodotos, 3. 150 – 160.

¹⁰⁵ Herodotos, 3. 134; 4. 1.

¹⁰⁶ Ctesias, *Persica*, 12. - 13. 20.

¹⁰⁷ Diodorus, 10. 19. 5.

¹⁰⁸ Justinus, 2. 5. 9.

¹⁰⁹ Briant 2002, s. 144.

¹¹⁰ Herodotos, 4. 120 – 144.

Seferin sonuçlarıyla alakalı bilgi veren antik kaynaklar, Pers Kralının başarısız olduğu fikrinde birleşmektedir¹¹¹. Bu bilgilerin yanı sıra; İskit boylarına karşı istenilen başarı elde edilememiş olsa da Trakya, Bosphorus ve Hellespontos'daki Pers hakimiyeti pekiştirilmiştir¹¹². Dareios, seferin bir sonucu olarak da Trakya – Skudra satraplığını kurmuştur¹¹³. Behistun Yazıtı'nda da bu bölgeyi eyaleti yaptığını belirtmektedir¹¹⁴.

MÖ 499 yılında, Miletos tiranı Aristagoras önderliğinde Batı Anadolu'daki Pers hakimiyetine karşı İonia İhtilali meydana gelmiştir. Naxos adasındaki yönetimi ele geçirme gayesi ile hareket eden Aristagoras, Sardeis satrabı Artaphrenes'e; Naxos'un güzelliklerini anlatmış ve adanın bir üs olarak kullanıldığı takdirde coğrafi konumu sayesinde diğer Yunan adalarını da kolaylıkla Pers İmparatorluğu'na katabilme şansına sahip olduğundan bahsetmiştir¹¹⁵. Sardeis satrabının da onayını almış olan Aristagoras, Naxos Adası'nı dört ay boyunca kuşatsa da başarılı olamamış ve cezalandırılacağı korkusu ile isyana kalkışmıştır¹¹⁶. Tiranlığı bırakarak Miletos'ta demokratik bir rejim kurmuş ve bu hareketi takip eden pek çok şehir başlarındaki tiranları kovmuştur. İonia İhtilali esasında, koordinasyonsuz bir şekilde de olsa Pers karşıtı bir mücadeleye dönüşmüş ve tiranlık rejimine karşı bir hareket haline gelmiştir¹¹⁷. Aristagoras, Yunanistan'a gidip Atinalılar'dan yardım istemişti. Bunun üzerine Atinalılar yirmi, Eretrialılar da beş adet gemi ile isyana destek olmuştu. Destek kuvvetleri geldikleri zaman şehri kolaylıkla ele geçirmişlerdi ama Sardeis satrabı Artaphrenes, akropole sığınmış ve yanındaki kuvvetler ile savunma yapmaya devam ediyordu. Neticede Yunanların da yardımı ile Sardeis satraplığı yakılmıştı. Bu yangın, Herodotos'un deyişi ile daha sonra Perslerin, Yunan tapınaklarını yakmak için kullanacağı bir bahaneydi¹¹⁸.

İyonya İhtilali'nin çıkış sebepleri olarak buraya kadar anlatılan hikaye Herodotos'un aktarımlarından ibarettir. Bu hikaye, isyanın çıkış sebepleri hususunda çok da yeterli görülmemektedir. Herodotos'un pasajları, Aristagoras'ın şahsi hırsları neticesinde İyonya

---

¹¹¹ Cornelius Nepos, *Miltiades*. 3.; Justinus, 7. 3. 1.; Herodotos, 130 – 131.; 135 – 136.; Polyaeus, – *Stratagem of War*, 11. 4. Dareios.

¹¹² Aiskhylos, *Persler*. 865 – 890.; Dandamayev 1999, s. 46.; Sarıkaya 2018, s. 143.

¹¹³ Ellen Rehm, "The Impact of the Achaemenids on Thrace: A Historical Review", *Achaemenid Impact in the Black Sea, Communication of Powers*. Black Sea Studies, Vol. 11., Aarhus University Press, 2010, ss. 137 – 160.

¹¹⁴ Brosius 2000, *The Bisitun Inscription (DB)*, Column 5. 74, s. 40.

¹¹⁵ Herodotos, 5. 30 – 31.

¹¹⁶ Herodotos, 5. 34 – 35.

¹¹⁷ Balcer 1995, s. 178.

¹¹⁸ Herodotos, 5. 102.

İhtilali'nin meydana geldiğini göstermektedir. Eğer durum böyle olmuş olsaydı, diğer Yunan şehirleri de isyana katılmazlardı¹¹⁹.

İsyana neden olan olgular net bir şekilde belirlenemiyorsa da farklı görüşler mevcuttur. Ekonomik ve politik sebepler olarak ayrılabilir. Bir görüşe göre İyonya kentleri, Perslere karşı özgürlük ve bağımsızlık mücadelesine girmişti¹²⁰. Persler'in, Batı Anadolu'yu fethettiği zamandan İyonya İhtilali'ne kadar geçen süre zarfında Persler tarafından desteklenen tiranlar, şehir halkına aşağılayıcı ve sıkıntı verici bir yönetim sistemi olarak görülmeye başlanmıştı¹²¹. Buna paralel olarak Miletos Tiranı Aristagoras derhal tiranlık yönetimini kaldırarak demokrasi savunucusu olduğunu beyan etmişti. Bu deklarasyonun ardından diğer Yunan şehirleri de buna katılmıştı.

Olası ekonomik sebepler de değerlendirmeye açıktır. Başta Miletos olmak üzere Batı Anadolu'daki pek çok İyon kenti önemli bir ticaret merkeziydi ve Akdeniz'de Fenikeliler ile rekabet edecek güçteydiler¹²². MÖ 500'e doğru, başta Miletos, Samos ve Chios (Sakız) kentleri olmak üzere kendi kendine yetmeyi başaran ve başlıca geçim kaynakları tarım ile ticaret olan bu şehirler; İyonya şehirlerinin Akdeniz ticaretinde geri kalması, İstanbul ve Çanakkale Boğazları'na Persler'in hakim olması, Persler'in Mısır pazarlarını kontrol etmesi ile kaybolan ticaret hacmi, Miletos'un sıkı ticari bağlara sahip olduğu İtalyan şehri Sybaris'in MÖ 510'da yıkılması gibi sebepler ile ekonomik kriz içerisine girmişlerdi¹²³.

İyonya İhtilali, Persler'in Batı Anadolu'daki hakimiyetini kısa süreliğine sarsmış olsa da Persler'in sert askeri müdahaleleri neticesinde Miletos açıklarındaki Lade Adası'nın yakınlarında gerçekleşen deniz savaşında isyan bastırılmış ve elebaşları cezalandırılmıştır¹²⁴. Batı Anadolu Persler tarafından tekrar kontrol altına alındıktan sonra I. Dareios tarafından görevlendirilen Gobyras oğlu Mardonios,

---

¹¹⁹ G. B. Gray, The Reign of Darius, *The Cambridge Ancient History, The Persian Empire and The West*, UK 1930, s. 218.

¹²⁰ Eric H. Cline ve Mark W. Graham, *Antik Çağ İmparatorlukları*, (Çev. Ekin Duru), Say Yayınları, İstanbul 2017, ss. 161 – 162.; Richard A. Billows, *Maraton*, Salon Yayınları, (Çev. Mustafa Deniz Karakılıç), İstanbul 2018, ss. 219 – 220.

¹²¹ G. B. Gray, The Reign of Darius, *The Cambridge Ancient History, The Persian Empire and The West*, UK 1930, s. 218.; Olmstead 1948 s. 152.

¹²² Dandamayev 1989, s. 153.

¹²³ G. B. Gray, The Reign of Darius, *The Cambridge Ancient History, The Persian Empire and The West*, Vol. 4., UK 1930, s. 218.; Olmstead 1948, s. 152.

¹²⁴ Kuhrt 2013, s. 382. ; Herodotos, 6. 1 – 16.; 18 – 20.; 22 - 25.

Avrupa'ya bir sefer düzenlemiş ve Trakya ile Makedonya'da pek çok kenti Perslerin boyunduruğu altına almıştır¹²⁵. Bu seferin sonucunda MÖ 493/2 yılında, boğazlarda tekrardan Akhaemenid hakimiyeti sağlanmıştır.

MÖ 490 yılı ile birlikte Pers İmparatorluğu'nun Yunanistan'a doğrudan saldırdığı bir döneme girilmektedir. MÖ 490 – 479 arasında gerçekleşen Pers – Yunan savaşlarını en ayrıntılı şekilde Herodotos'tan öğrenmekteyiz. I. Dareios, İonia İhtilali'nin başında Perslere karşı bir harekate katılarak Sardeis satraplık merkezinin yanmasına sebep olmuş olan Atina ve Eretria'yı cezalandırmak istemiştir¹²⁶. Datis ve Artaphrenes komutasındaki Persler önce Eğriboz Adası'nda girerek Eretria şehrini yerle bir etmiş ve halkını I. Dareios'un emri üzerine köle yapmışlardır¹²⁷. Daha sonra Marathon Ovası'na çıkartma yapan Persler gerçekleşen savaşta Atinalılara mağlup olmuştur¹²⁸. Marathon Savaşı neticesinde Yunanlar ilk kez Perslerin yenilmez olduğu algısını kırmış ve bundan sonra Pers ordularını mağlup edebileceklerine inanmışlardır¹²⁹.

Perslerin, Marathon yenilgisinin ardından Yunanistan'ı işgal etme düşünceleri bitmemiştir. I. Dareios, çok daha büyük bir ordu hazırlayarak sefere çıkmayı düşünürken Mısır'da bir isyan çıktı ve MÖ 486'da öldü. Yerine oğlu I. Kserkses geçerek Mısır'ı tekrar kontrol altına aldı ve babasından kalan misyonu devraldı¹³⁰.

I. Dareios'un ölümünden sonra, MÖ 486'da tahta geçen I. Kserkses, babasından miras kalmış Yunanistan Seferi'ne çıkmıştır. Mısır'da meydana gelen ayaklanmanın bastırılmasından sonra I. Kserkses, Yunanistan Seferi için büyük hazırlıklar yapmaya başlamıştır¹³¹. Ancak bundan sonra, Kserkses'in iktidarının ikinci yılında Babil'de meydana isyanlar bastırılabilirdikten sonra Yunanistan Seferi için gerekli çalışmalar tam anlamıyla başlayabilmiştir¹³². Perslerin Ege Denizi'ni tamamen kontrol altına alma misyonu

¹²⁵ Herodotos, 6. 43 – 45.; Herodotos, 7. 9a.

¹²⁶ Cornelius Nepos, *Miltiades*. 4.; Diodorus, 10. 27.; Herodotos, 6. 94 – 95.; Platon, *Yasalar*, 3. 698c. - 698d.

¹²⁷ Herodotos, 6. 98 – 100.; Nicholas Sekunda and Simon Chew, *The Persian Army 550 – 330 BC*, Martin Windrow (Ed.), Opsrey Military Elite Series 42, London 1992, s. 14.

¹²⁸ Cornelius Nepos, *Miltiades*. 5. - 6.; Herodotos, 6. 120.

¹²⁹ Billows 2018, ss. 283 – 284.; Dandamayev 1989, s. 177.; Peter Green, *The Greco – Persian Wars*, University of California Press, Los Angeles 1998, s. 39.; Sekunda ve Chew 1992, s. 14. 130 Briant 2002, s. 525.; Kuhrt 2013, s. 386.; Richard Stoneman, *Xerxes a Persian Life*, Yale University Press, London 2015, s. 109.; Diodorus, 11. 2.; Herodotos, 7. 1 – 7.

¹³⁰ Briant 2002, s. 525.; Kuhrt 2013, s. 386.; Richard Stoneman, *Xerxes a Persian Life*, Yale University Press, London 2015, s. 109.; Diodorus, 11. 2.; Herodotos, 7. 1 – 7.

¹³¹ Herodotos, 7. 20.; Platon, *Yasalar*, 3. 698e - 699; Justinus, 2. 10 – 12.

¹³² Marc Van De Mieroop, *A History of the Ancient Near East ca. 3000 – 323 BC*, Blackwell History of the Ancient World, Wiley Blackwell, USA 2016, s. 338.

Yunanistan'ın ilhakından geçiyordu. Hem karadan hem de denizden başlatılan bu büyük seferin başında Kserkses'in bizzat bulunması ne derece önemli olduğunu gözler önüne sermektedir¹³³.

Sefer hazırlıkları esnasında Kserkses, imparatorluğun her bir bölgesinden asker temin etmiş, ordusu ve kendi iâşesi için emirler yayınlamıştır. Ordusunun başında Hellespontos'a gelen Kserkses, Abydos ve Sestos arasına kurdurduğu köprü yardımı ile karşıya geçmiştir¹³⁴. Yunanistan'a gelen Kserkses'e, Thessalialılar, Doloplar, Enienler, Perrhaibialılar, Lokrisliler, Magnatialılar, Malisliler, Akhaialılar, Thebai ve Thespia ve Boiotialılar'ın bir bölümü biat ederek toprak su ve göndermişti¹³⁵.

Karadan ilerleyen Pers ordusu, Thermopylai geçidinde Yunanlar tarafından durduruldu; bu sırada donanma ise Artemision Burnu'nda savaşa tutuştu¹³⁶. Orta Yunanistan'da olan ve Atina'nın Kuzeybatısı'na denk düşen, dar bir geçit olan Thermopylai'daki uzun çarpışmalar neticesinde arkadan sarılan Yunanlar ve komutanları Leonidas, Persler tarafından mağlup edildi¹³⁷. Thermopylai geçidinin düşmesi sonucu Atina yolu Perslere açıldı. Üç ay sonra Atina'ya giren Pers ordusu tapınakları ve akropolü yağmaladı, şehri yaktı ve içeridekileri kılıçtan geçirdi¹³⁸.

Persler, Yunanistan'ı işgal etme yolundaki en büyük darbeyi aynı yıl gerçekleşen Salamis Deniz Savaşı'nda aldılar. Attika Bölgesi ile Salamis Adası arasında gerçekleşen savaşta; Themistokles liderliğinde Yunan donanması, Pers donanmasını bozguna uğrattı¹³⁹. Kserkses, Thermopylai kara ve Artemission deniz savaşından sonra Atina'yı işgal edip, Akropolis'i yakmayı başarsa da bu başarı kalıcı olmamış ve kaybedilen Salamis deniz savaşından sonra I. Kserkses, Yunanistan'daki ordularının başına Mardonios'u bırakarak geldiği yoldan geri dönmüştür.

---

¹³³ Kuhrt 2013, s. 386.

¹³⁴ Herodotos, 7. 33.; 54 – 55.

¹³⁵ Cook 1983, s. 119.; Herodotos, 7. 132.

¹³⁶ Herodotos, 7. 175 – 177.

¹³⁷ Herodotos, 7. 223. - 238.; Justinus, 2. 11. 1. - 2.; Green 1998, s. 112.

¹³⁸ Aiskhylos, *Persler*. 809 – 814.; Herodotos, 8. 50 – 54.

¹³⁹ Aiskhylos, *Persler*. 270 – 290.; Diodorus, 11. 18. 3 – 5.; Herodotos, 8. 70 – 97.; 99.; Thukydides, 1. 74.

2.2. Pers İmparatorluğu'nda Genişlemenin Durması

Belki de Yunanlar açısından Salamis Deniz Savaşı en önemli zaferdi. Bu zaferi inşa ederlerken o zamana kadar eşi benzeri görülmemiş bir iş birliği ve fedakarlık içerisinde bulunarak Pers işgalini ortadan kaldırıp, hızlıca karşı atağa geçmiş bulunuyorlardı¹⁴⁰.

MÖ 479'da Mardonios önderliğindeki Pers ordusu tekrar Atina'ya girdi. Bu sefer Atina kuvvetleri ile birleşmiş Sparta ordusu, Pausanias komutasında Persler'in karşısına çıkacaktı. Plataia'da yapılan savaşta muharebede Yunanistan'da kalmış olan son Pers orduları da ağır bir yenilgiye uğradı ve Mardonios öldü¹⁴¹. Yunanlar, Plataia zaferinden sonra aynı gün içerisinde Spartalı Leothykhides önderliğinde Samos Adası'nın Doğusu'nda bulunan Mykale'de toplanan Pers donanmasına baskın vererek tüm gemilerini yaktı ve Persleri bir kez daha mağlup etti¹⁴².

Mykale zaferinin ardından Ksanthippos komutasındaki Atinalılar, Hellespontos'un en müstahkem kalesine sahip olan Sestos'u kuşattı ve burayı ele geçirerek kontrolü sağladı. Böylece Ege'deki üstünlük Yunanların eline geçmiş oluyordu. I. Kserkses'in bölgeye atadığı vali Artayktes de Atinalılar tarafından çarpmıha gerilerek öldürülmüştür¹⁴³.

MÖ 479'da Persler, Yunanistan topraklarından çıkartıldıktan sonra savunmaya geçmek zorunda kalmışlardır. Yunan kent devletleri ve adalarda yaşayan Yunanlar; Ege'den Persleri temizlemek, Kuzey'den gelen tahıl ticaretini ele geçirmek ve ticari dengeleri bozacak korsanlık ve eşkiyalık gibi durumları engellemek için Propontis ve Hellespontos'taki Pers kontrolünü kaldırmak hedefleri doğrultusunda harekete geçmişlerdi¹⁴⁴. Bu sebeple, Yunanlar, kurmuş oldukları Attika - Delos Deniz Birliği'nin donanmaları aracılığı ile Perslerin üzerine hücumla geçtiklerini biliyoruz¹⁴⁵.

Plataia Savaşı'nda Persleri mağlup eden Sparta Kralı Pausanias, Yunanlar tarafından daha sonraki süreçte Perslere karşı yürütülecek savaşların komutanı olarak atanmıştır¹⁴⁶. Pers

---

¹⁴⁰ Green 1998, s. 210.

¹⁴¹ Aiskhylos, *Persler*. 804 – 819.; Herodotos, 9. 1 - 9.; 47 – 85.; Thukydides, 1. 130.; Justinus, 2.

¹⁴² Diodorus, 11. 34. 1 – 5.; Herodotos, 9. 90 – 106.; Thukydides, 1. 89.; Justinus, 2. 14. 7

¹⁴³ Herodotos, 9. 114 – 122.

¹⁴⁴ Balcer 1995, s. 302.

¹⁴⁵ Paul Cartledge, *After Thermopylae*, Oxford University Press, New York 2006, s. 9.; Jack Martin Balcer, *Sparda by the Bitter Sea*, Scholars Press, California 1984, s. 327.

¹⁴⁶ Cornelius Nepos, *Pausanias*. 2.; Justinus, 2. 14. 14.

savaşlarından sonra kurulan Attika – Delos Deniz Birliği, Persler'in üzerine hareket düzenleyen Yunanların en büyük gücü olmuştur¹⁴⁷. Bunun akabinde Pausanias, donanması ile önce Kıbrıs'ın büyük bir bölümünü daha sonra da MÖ 478 yılında Byzantion'u ele geçirmiştir¹⁴⁸.

Ardından daha da güçlenen Delos Birliği, Persleri, Ege adalarından ve

Küçük Asya'dan atmak gayesi içerisinde bulunan Atinalı Kimon'un önderliğinde, MÖ 469'da Eurymedon Savaşı'nda Pers donanmasını ağır bir yenilgiye uğrattı¹⁴⁹. Ardından Karia ile Likya Bölgeleri'ne sefer düzenleyerek oradaki Pers kontrolünde bulunan şehirleri kendisine müttefik yaptı¹⁵⁰.

MÖ 465 yılında Kserkses'in bir suikast neticesinde ölmesiyle yerine oğlu I. Artakserkses geçti. Pers İmparatorluğu'nun merkezindeki bu kargaşayı gören Mısır, derhal isyana kalkıştı ve elçiler göndererek Atinalılar'dan ittifak talep etti. Üç yüz gemi ile Mısır'a yardım etmeye karar veren Atinalılar, Persler'e karşı yürütülen bu isyana katıldı¹⁵¹. Psammethikos oğlu Inaros'un çıkardığı bu isyanda Mısır satrabı Akhaimenes de hayatını kaybetmiştir¹⁵². Mısır'da MÖ 464 – 454 yılları arasında gerçekleşen bu isyan I. Artakserkses'in karşılaştığı en büyük sorunlardan birisiydi¹⁵³.

Thukydides'in aktardığına göre Mısır'da isyan çıktığı zaman zaten Kıbrıs'ta iki yüz gemi ile Persler'e karşı savaşmaya devam eden Yunan donanması, bu isyana destek vermek için Kıbrıs'taki savaşa ara vererek Mısır'a yönelmiştir. Bu sırada, I. Artakserkses, komutanı Megabazos'u yüklü miktarda para ile Sparta'ya göndermişti. Sparta'yı kendi saflarına çekerek Atina'ya saldırımları halinde Yunanların gemilerini Mısır'dan geri çekeceklerini planlıyordu. Harcanan paralar neticesinde Megabazos bu görevi layıkıyla yerine getiremedi¹⁵⁴.

Mısır'da gerçekleşen on yıllık savaşın neticesinde Yunan donanması büyük bir tehlike içerisine girmişti. Kuşatmaya devam eden Persler, Yunan ordusunun büyük bir

---

¹⁴⁷ Plutarkhos, *Aristides*. 25. 1 – 2.; Thukydides, 1. 69.; Balcer 1995, s. 302.; Dandamayev 1989, s. 230.; Olmstead 1948, ss. 262 – 264.

¹⁴⁸ Cornelius Nepos, *Pausanias*. 2.; Thukydides, 1. 94.; Cook 1983, s. 127.

¹⁴⁹ Thukydides, 1. 100.; Diodorus, 11. 60 – 61.

¹⁵⁰ Diodorus, 11. 60 – 61.

¹⁵¹ Balcer 1993a, s. 319.; Diodorus, 11. 71. 1 - 6; Thukydides, 1. 104.

¹⁵² Herodotos, 7. 7.

¹⁵³ Waters 2014, s. 158.

¹⁵⁴ Diodorus, 11. 74. 5 - 6; Thukydides, 1. 109.

bölümünü öldürdü, isyanın ele başı olan Inaros'u yakalayıp idam etti ve Mısır'ı tekrar ele geçirdi¹⁵⁵. Briant'ın tespitine göre Inaros, bütün Mısır'ın desteğini arkasına alamadı ve isyanı Nil Deltası boyunca sınırlı kaldı¹⁵⁶. Atinalılar, Mısır isyanına verdikleri destek neticesinde donanmalarının büyük bir bölümünü kaybetmiştir¹⁵⁷.

Mısır'da mağlup olan Atinalılar üç yıl sonra Kimon önderliğinde iki yüz gemilik bir donanmayı Kıbrıs'a gönderdi. Altmış beş gemi Mısırlı Amyrtaeos'un yanına geçti, diğerleri ise Kition'u kuşattı. Bu sırada Kimon'un ölmesiyle orduda kıtlık baş gösterince kuşatma kaldırıldı. Fenikeliler ve Kıbrıslılar ile çarpışıp iki kere galip gelen Atinalılar yurtlarına geri döndü¹⁵⁸.

Uzun bir süre devam eden Pers – Yunan Savaşları sonucunda iki taraf arasında MÖ 449'da Kallias Barışı imzalanmıştır. Bu anlaşmanın şartları şöyledir¹⁵⁹:

- Bütün Yunan şehirleri kendi yasaları altında yaşayacak,
- Pers satrapları deniz kıyısına üç günlük yol mesafesinden fazla yaklaşmayacak,
- Phaselis ya da Gelidonya Burnu iki taraf arasında sınır olacak,
- Pers komutanları bu şartlara uyacak ve Yunanlar da Büyük Kral'ın kontrolü altındaki topraklara saldırmayacak.

Kallias Barışı'nın sonucunda Persler, Batı Anadolu sahillerindeki egemenliklerinden vazgeçmiştir¹⁶⁰. Böylece Akhaemenid İmparatorluğu ilk kez Küçük Asya'daki toprak kayıplarını ve bu bölgelerin Atina İmparatorluğu'na katılmasını kabul etmiş oluyordu¹⁶¹. Atinalılar, Kallias Barışı sayesinde Perslerin denizlerdeki gücünü kırmış, Ege ve Akdeniz'de önemli ticaret ve liman kentlerini ele geçirmiştir¹⁶².

---

¹⁵⁵ Thukydides, 1. 110.

¹⁵⁶ Briant 2002, s. 575.

¹⁵⁷ Thukydides, 1. 104 - 110; Kuhrt 2013, s. 388.

¹⁵⁸ Thukydides, 1. 113.; Plutarkhos, *Kimon*. 18.

¹⁵⁹ Diodorus, 12. 4. 5.; Herodotos, 7. 151.

¹⁶⁰ Cook 1983, s. 176.; Kuhrt 2013, s. 388.

¹⁶¹ Olmstead 1948, ss. 310 – 311.

¹⁶² Sarıkaya 2018, s. 209.

Kallias Barışı ile ortaya çıkan sonuç; Pers İmparatorluğu'nun Batı sınırı belirlenmiş ve Ege kıyılarındaki haklarından vazgeçmiş; Atina da daha Doğu'ya müdahale etmeyi bırakmıştı. Buna rağmen Persler bu antlaşmaya pek de bağlı kalmamıştır. Persler, Yunanların yaşadığı sıkıntılara müdahale etmeye ve bunları da kendi yararlarına kullanmaya karar vermişlerdi. Bu bağlamda, kısa bir süre sonra patlak verecek olan ve Yunanistan ile Ege'yi tamamen etkileyecek olan Peloponnesos Savaşları'nda Persler'i önemli roller alırken görmekteyiz.

MÖ 431 – 404 yılları arasında gerçekleşen Peloponnesos Savaşları'nın kırılma anı; MÖ 413'te Atina'nın Sicilya'ya yaptığı seferdir. Atina donanması burada büyük bir hezimete uğramıştır¹⁶³. Persler ise bu durumdan yararlanmak amacıyla harekete geçmiş ve Atina'nın MÖ 404'teki nihai çöküşünü hızlandırmak için Sparta'ya gereken mali yardımları yaparak savaşın içerisine girmiştir¹⁶⁴.

MÖ 401 yılında Pers İmparatorluğu, Batı Anadolu'dan İran'a doğru harekete geçen Genç Kyros'un isyanı ile karşı karşıya kalmıştı. Babası II. Dareios tarafından Lidya Satraplığına ve Kastalos Ovası'ndaki orduların başkomutanlığına olağanüstü yetkiler ile atanan Kyros, Pers Kralı olan abisi II. Artakserkses'i tahtından indirmek için isyan etmiş ve Kunaksa'da yapılan savaşta hayatını kaybetmiştir¹⁶⁵. İsyanın neticesinde II. Artakserkses'in iktidarı sarsılmadı ve asilerin çoğunluğu öldü¹⁶⁶.

Pers İmparatorluğu'nun Batı topraklarında geçen savaşlar yazılı kaynaklarımızda daha aydınlatıcı olsalar da Doğu'da gerçekleşen savaşlar hakkındaki bilgilerimiz kısıtlıdır. Perslerin, Media yakınlarında yaşayan ve isyan eden Kadusilerle devamlı olarak savaştığı bilinmektedir. II. Dareios, bir savaşta ordusunun başında iştirak etmiştir. Coğrafi şartların zorluğu neticesinde istenilen başarı alınamamıştır¹⁶⁷. Bu bağlamda, Pers siyasi ve askeri

---

¹⁶³ Thukydides, 7. 44 – 47.; 75.

¹⁶⁴ Balcer 1984, s. 24.; Cook 1983, s. 130.; Dandamayev 1989, ss. 259 – 262.; Kuhrt 2013, s. 389.; H. D. Westlake, *Essays on the Greek Historians and Greek History*, Manchester University Press, New York 1969, s. 192.; Waters 2014, s. 173.

¹⁶⁵ Ksenophon, *Anabasis*, 1. 1. 6. - 1. 1. 8.; Ksenophon, *Anabasis*, 1. 8. 1. - 1. 9. 1.; Plutarkhos, *Artakserkses*. 8. 2.; 11. 6.; A. R. Burn, "Persia and Greeks", *Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, Vol. 2, Ilya Gershevitch (Ed.), ss. 353 – 354.

¹⁶⁶ Kuhrt 2013, s. 390.

¹⁶⁷ Ksenophon, *Hellenica*, 2. 1. 13.; Plutarkhos, *Artakserkses*. 24.; Cook 1983, s. 271.; Culican 1965, ss. 164 – 165.

tarihi hakkındaki yazılı kaynaklarımızın büyük çoğunluğunun Yunan tarihçiler tarafından bizlere miras kaldığı anlaşılmaktadır¹⁶⁸.

MÖ 4. yüzyılın başlamasıyla Spartalılar, sırasıyla Thibron, Derkyllidas ve Agesilaos'u Batı Anadolu'ya göndermiş ve Persler ile mücadeleye girişmiştir¹⁶⁹. Bu çatışmalar küçük ölçekli kalmış ve Persleri derinden sarsmayı başaramamıştır. MÖ 394 yılında Persler, Sparta'nın denizlerdeki gücünü kırmak için karşı bir hamle yapmıştır. II. Pharnabazos ile Atinalı Konon ittifak yaparak Knidos Deniz Savaşı'nda Sparta donanmasını bozguna uğratmıştır¹⁷⁰. Sparta'nın gücü kırıldıktan sonra II. Pharnabazos ve Konon, Batı Anadolu kentlerine özgürlük statüsü vermiştir¹⁷¹.

Ege'da kazanımlarını sürdüren II. Artakserkses, Kıbrıs Kralı Evagoras'ın isyanı ile karşı karşıya kalmıştı. Evagoras, Atina ve Mısır ile ittifaklık ilişkileri kurmuş ancak başarılı olamamıştı¹⁷². Persler ve Spartalılar arasındaki barış görüşmeleri sonunda netice vermiş ve MÖ 386 yılında Antalkidas Barışı imzalanmıştır. Bu antlaşmanın şartları şöyledir¹⁷³;

- Asya'daki şehirler ve Kıbrıs ile Klazomenai gibi adalar Büyük Kral'a ait olacak.
- Lemnos, Imbros ve Skyros gibi adalar Atinalıların kontrolü altında olacak.
- Büyük Kral, bu antlaşmanın şartlarını bozanlara karşı bütün serveti ilavesaveacaktır.

Antalkidas Barışı sayesinde MÖ 479'dan sonra Pers hakimiyetinden çıkan topraklar yeniden kontrol altına alınmıştır. Bu tarihten bu yana yağmalanan ve saldırıya uğrayarak Persler için tehlike yaratan Batı Anadolu toprakları tekrardan güvenli bir pozisyona getirilmiştir¹⁷⁴. Asya'daki toprakların tekrardan kontrolünün sağlanması Pers İmparatorluğu için en önemli madde antlaşma maddesi olmalıdır.

---

¹⁶⁸ Kuhrt 2013, s. 399.

¹⁶⁹ Diodorus, 14. 35. 1 – 3.; Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 4 – 5.; Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 6 – 8.; Ksenophon, *Hellenica*, 3. 4. 1 – 2.

¹⁷⁰ Cornelius Nepos, *Konon*. 3. 4. 5.; Diodorus, 14. 83. 4.; Ksenophon, *Hellenica*, 4. 3. 11.; 4. 3.

¹⁷¹ Ksenophon, *Hellenica*, 4. 8. 1 – 3.; Diodorus, 14. 83. 4 – 7.

¹⁷² Diodorus, 15. 2 – 3.

¹⁷³ Ksenophon, *Hellenica*, 5. 1. 31.

¹⁷⁴ Briant 2002, s. 649.; Dandamayev 1989, ss. 293 – 294.; Kuhrt 2013, s. 390.; Salamis ve Plataia zaferlerinin kazanımları Perslerin lehine değişmiştir.

MÖ 4. yüzyılın ortalarına doğru Pers İmparatorluğu kargaşalı bir dönemin içerisine girmiştir. Büyük Satrap İsyanları olarak adlandırılan bu dönemde (MÖ 367 - 360) Batı Anadolu'da görevli satraplar, II. Artakserkses'e karşı isyan etmişlerdi¹⁷⁵.

III. Artakserkses'in tahta MÖ 359'da tahta geçmesiyle isyanlar daha da büyümüşü. Mısır, Sparta ile ittifak olarak Persler'e karşı ayaklandı¹⁷⁶. Bu dönemden sonra Perslerin en büyük başarısı MÖ 343 yılında Mısır'ı tekrar ele geçirmek olmuştur¹⁷⁷.

MÖ 338 yılında III. Artakserkses'in ölümüyle yerine IV. Artakserkses geçmiştir. İki yıl sonra öldürülmüş ve yerine; Perslerin son imparatoru III. Dareios geçmiştir¹⁷⁸. Makedon kralı Büyük İskender, MÖ 334 yılında Granikos Savaşı'nda Pers ordusunu mağlup ederek Persleri Batı Anadolu'dan atmıştır¹⁷⁹. Bir yıl sonra Issos'a gelen Büyük İskender, Pers ordusunu tekrar bozguna uğratmış ve III. Dareios kaçırmıştır¹⁸⁰.

Issos yenilgisinin ardından III. Dareios, Fırat'ın batısında kalan tüm toprakları Büyük İskender'e bırakmayı teklif ederek barış ve ittifak antlaşması yapmak istediğine yönelik bir mektup gönderdi. Büyük İskender, bu isteği reddetti¹⁸¹. Diplomasi trafiğinden bir netice çıkmayınca iki ordu MÖ 331'de Gaugamela'da karşı karşıya geldi. Üçüncü kez hezimete uğrayan Pers ordusunun başı olan III. Dareios tekrar kaçtı¹⁸². Üç savaşın sonucunda Pers İmparatorluğu'nun sonunu getiren Büyük İskender, kendisini Perslerin mirasçısı ilan etti¹⁸³.

Büyük İskender ile gelen yıkılış sürecine giden yolda görüldüğü üzere; MÖ 4. yüzyıldan itibaren boy gösteren kargaşa, isyan ve peşi sıra gerçekleşen savaşlar Batı Anadolu'daki Pers hakimiyetini büyük oranda kırmış ve imparatorluğun yıkılışına zemin hazırlamıştır. Atinalılar, Spartalılar, Thebaililer ve Makedonlar Batı Anadolu'da askeri operasyonlar düzenleyerek Pers satraplık orduları ile çarpışmış; bunun akabinde satraplar isyana kalkışmış ve böylece, kaçınılmaz son gelmiştir.

---

¹⁷⁵ Diodorus, 15. 90. 1 - 4; Waters 2014, ss. 191 - 192.; Michael Weiskopf, *The So-Called 'Great Satraps' Revolt'*, 366-360 B.C., *Historia Rivista Di Storia Antica*, Stuttgart 1989, s. 26.

¹⁷⁶ Diodorus, 15. 90. 2.

¹⁷⁷ A. R. Burn, *Cambridge History of Iran, Persia and Greeks*, ss. 384 - 387.; Briant 2002, ss. 685 - 686.; Kuhrt 2013, s. 391.; Culican 1965, ss. 164 - 165.

¹⁷⁸ Kuhrt 2013, ss. 392 - 393.; Culican 1965, s. 165.

¹⁷⁹ Arrianus, *Anabasis*, 1. 13 - 16.; Diodorus, 17. 19. 1.; Cook 1983, s. 226.

¹⁸⁰ Arrianus, *Anabasis*, 2. 11 - 12; Diodorus, 17. 36. 6.; Briant 2002, s. 828.

¹⁸¹ Arrianus, *Anabasis*, 2. 14.; 2. 25.; Diodorus, 17. 39. 1.; Plutarkhos, *Alexander*. 29. 7.

¹⁸² Arrianus, *Anabasis*, 3. 13 - 15.; Diodorus, 17. 61. 1 - 3.; Dandamayev 1989, ss. 326 - 328.

¹⁸³ Kuhrt 2013, s. 393.

Büyük İskender'in orduları ile Çanakkale Boğazı'nı geçip Abydos'a gelirken mukavemet ile karşılaşmaması, Granikos'un batısında kalan köy ve kasabaların İskender'e boyun eğmesi ve Granikos Savaşı'ndan sonra kendisine karşı koyacak bir güç kalmaması, uzun süredir devam eden kargaşa ortamının Pers savunma sistemlerini büyük ölçüde çökerttiğini gözler önüne sermektedir¹⁸⁴. Persler, İskender, Batı Anadolu'ya gelmeden önce yerli müttefiklerinin desteğinin bir bölümünü kaybetmiş, I. Dareios ve Kserkses devirlerinde Yunan ordularına karşı savaşan Batı Anadolu şehirleri bu sefer İskender'e direnmemiş ve bu duruma bitmek bilmeyen kargaşa ortamı sebep olmuş gibi gözükmektedir¹⁸⁵.

---

¹⁸⁴ Reyhan Körpe, "Granikos Savaşı Öncesi Kuzey Batı Anadolu'da Pers – Yunan İlişkileri", *Eskiçağda Savaş ve Diplomasi*, Alican Doğan ve Gülgüney Masalçı Şahin (Ed.), Ege Yayınları, İstanbul 2021, ss. 268 – 269.

¹⁸⁵ Reyhan Körpe, a.g.e., s. 269.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PERS İDARİ SİSTEMİ

Pers idari sisteminin merkezinde Büyük Kral olarak adlandırılan Pers Kralı vardı. Monarşi ile yönetilen imparatorlukta her konu ve mesele kralın etrafında dönerdi¹⁸⁶. İmparatorluk topraklarında yaşayan herkes kralın kölesiydi; bütün mallar ve topraklar kendisine aitti¹⁸⁷. Savaş ve barış zamanında nihai sözü söyleyen, yasalar düzenleneceği zamanda da baş yargıç olarak en büyük otoriteye sahip kişiydi¹⁸⁸.

Herodotos, II. Kambyses ile ilgili bir anekdot aktarırken, Pers Kralının dilediği her şeyi yapma hakkına sahip olduğu bir yasadan bahsetmektedir¹⁸⁹. Pers Kralı, imparatorlukta yöneticileri kendi iradesiyle göreve atardı ve istediği takdirde o makamdan azlederdi. Sefere çıkılacağı zaman komutanları, eyaletleri yöneten satrapları ve başyargıçları seçerdi¹⁹⁰. Aynı zamanda Pers Kralları, bütün imparatorluk topraklarını veraset sistemi çerçevesinde kendi toprakları ve malları olarak görüyordu¹⁹¹.

Pers yönetiminde en büyük güç olan kralın herhangi bir senatosu veya meclisi yoktu. Buna rağmen yazılı kaynaklarımızdaki bazı noktalar kralın yanında bir danışman grubunun varlığını haber vermektedir. Kserkses, Yunan Seferi'ne çıkmadan önce yanındaki Persler ile istişare etmiştir¹⁹². Bu bağlamda, pasajda karşımıza çıkan ve krala eşlik eden bu danışmanlar soylu Persler'dir. İmparatorluğun başkentlerinde kralın ikamet ettiği sarayların yakınlarında soylular ve saray görevlileri için inşa edilen yapılar bunu destekler niteliktedir. Bu yapılarda kalan Persler, her zaman krala eşlik etmiş kişilerdi¹⁹³.

Kral ve soylular arasındaki ilişki birbirine entegre şekilde gelişmiştir. Bu durumun en göze çarpan örneği; I. Dareios'un tahta çıkarken yanındaki altı Pers soylusundan destek

---

¹⁸⁶ Hilmar Klinkott, "Zum persischen Adel im Achaimenidenreich", *Die Macht der Wenigen*, De Gruyter Oldenbourg, 2008, ss. 215 – 216.; Kuhrt 2013, s. 394.; Stoneman 2015, ss. 69 – 74.; Waters 2014, . 92.

¹⁸⁷ Cook 1983, s. 132.; Josef Wiesehöfer, "The Achaemenid Empire", *The Dynamics of Ancient Empires*, Ian Morris and Walter Scheidel (Eds.), Oxford University Press, Oxford 2009, ss. 81 – 82.; Margaret Cool Root, *The King and Kingship in Achaemenid Art*, Acta Iranica Textes et Memoires, Vol 9, Peeters Publishers, Leiden 1979, ss. 131 – 133.

¹⁸⁸ Wiesehöfer 2019, s. 55.

¹⁸⁹ Herodotos, 3. 31.

¹⁹⁰ Diodorus, 11. 71. 1 – 2; Herodotos, 1. 153.; Herodotos, 3. 89.; 120.; Herodotos, 4. 143.; Herodotos, 5. 25 – 32.; Ksenophon, *Kyropedia*, 8. 6. 7.; Thukydides, 1. 129.

¹⁹¹ Herodotos, 9. 116.

¹⁹² Herodotos, 7. 7 – 12.

¹⁹³ Amelie Kuhrt, *The Persian Empire A Corpus of Sources from the Achaemenid Empire*, Routledge, Oxon 2007, s. 470.; Briant 2002, s. 129.

almasıdır¹⁹⁴. Ancak I. Dareios kral olduktan sonra Perslerin en önde gelenlerin haklarını kısıtlamış, kendisine eşit oldukları seviyeyi aşağı indirmiş ve soylu sınıfını krala bağlı köle statüsüne düşürmüştür¹⁹⁵.

Her ne kadar I. Dareios iktidarını sağlamlaştırmak adına bu hamleyi yapmış olsa da Pers İmparatorluğu tarihi boyunca Pers soylusu olarak adlandırılan kabile şefleri ve Pers Kralları arasındaki ilişkiler sıkı bağlar birbirine bağlanmıştır. Pers Kralları, İran'ın kabileler ile iskân edilmiş bölgelerini bu ilişkiler ile elinde tutmuş, kabile şefleri de kralın yanında yer almışlardır¹⁹⁶.

Tüm bu vasıflarına rağmen Pers İmparatorluğu'nda krala, Tanrı gibi tapılmadı ve o sadece Ahuramazda'nın dünyadaki temsilcisi olarak görüldü¹⁹⁷. Şüphesiz ki Pers Kralları meşruiyetlerini, kendilerine bağlı olan halklara bu yolla gösteriyorlardı. I. Dareios, önceki kralların aksine yazıtlarında ve deklerasyonlarında Ahuramazda'nın desteğini, gücünü ve iznini her zaman yanında bulduğunu; böylece harekete geçerek kral olduğunu ve başarıya ulaştığını sık sık tekrar etmektedir¹⁹⁸.

Pers idari sistemi; fethedilen bölgelerde eskiden beri var olan idari yapıların kaldırılmaması ve bu yapıları yıkarak üzerine Pers yönetim sisteminin getirilmemesi üzerine kuruluydu¹⁹⁹. Bununla birlikte; Pers Kralları, ele geçirdikleri ülkelerdeki tahtından indirilen kralların unvanlarını da benimsemişlerdi ve firavun, Babil ve Yehuda Kralı gibi unvanları da kullanmışlardı²⁰⁰. Ancak tüm bu ılımlı ve benimseyici yaklaşımın yanında Persler, otoritelerini sarsacak isyan eylemlerine karşılık

---

¹⁹⁴ Herodotos, 3. 68 – 88.

¹⁹⁵ Herodotos, 3. 118 – 119.; Cook 1983, s. 135.; Kuhrt 2013, s. 409.; Waters 2014, s. 92. 196

¹⁹⁶ Ali Bahadori, ‘Achaemenid Empire, Tribal Confederations of Southwestern Persia and Seven Families’, *Iranian Studies*, Routledge, 2017, ss. 2 – 8.

¹⁹⁷ Veli Sevin, Anadolu'da Pers Egemenliği, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, (6 Cilt) 1, Görsel Yayınlar, İstanbul 1982, s. 326.

¹⁹⁸ Briant 2002, ss. 210 – 213.; M. Schwartz, ‘The Religion Achaemenian Empire’, *Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, Vol. 2, Ilya Gershevitch (Der.), s. 684.; I.

Dareios'un Behistun Yazıtı, Tolman 1908, 1. [1.6].

¹⁹⁹ Abhay Kumar Singh, ‘Tackling Heterogeneity: Critique of The Achaemenid Policy of Assimilation’, *Proceedings of the Indian History Congress*, Indian History Congress, Vol. 65., 2004, s. 1013.; Christopher Tuplin, ‘The Administration of the Achaemenid Empire’, I. Carracide (Ed.), *Coinage and Administration in the Athenian and Persian Empires*, Oxford 1987a, s. 111.

²⁰⁰ Kuhrt 2013, s. 376.; Martin Seyer, ‘Pillar Tombs and the Achaemenid Rule in Lycia’, *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546–330 BC*, Ashk P. Dahlen (Ed.), Uppsala 2017, s. 218.; Singh 2004, s. 1013.; Tuplin 1987a, s. 111.

olarak çok sert müdahalelerde bulunmuşlardır²⁰¹. Örneğin; İyonya İhtilali'nin başlatıcısı Miletos, isyan bastırıldıktan sonra kelimenin tam anlamıyla I. Dareios'un gazabına uğraşmıştı²⁰².

3.1. Satraplık Sistemi ve Kökeni

II. Kyros'un kısa süre içerisinde yapmış olduğu fetihler neticesinde, imparatorluk bünyesinde pek çok etnik gruplar, farklı diller ve kültürler toplanmıştır²⁰³. İlk üç Büyük Kral Kyros II, Kambyzes II ve Dareios I zamanlarında Pers İmparatorluğu en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Bu geniş sınırlar içerisinde imparatorluğun en doğu sınırı olan bugünkü Pakistan'ın Kuzeybatısı'na denk düşen Gandara'dan, Trakya'ya kadar olan bölge bulunmaktadır. Uçsuz bucaksız topraklarda krallıklar, hanedanlıklar, şehir devletleri ve tapınakları ile ön plana çıkmış şehirler bulunmaktaydı²⁰⁴. Bütün bu yapıların yönetilmesi ve bir arada tutulması zor olduğu için II. Kyros, Asurlular tarafından icat edilmiş olan eyalet sistemini Medler'de de görmüş ve fethettiği topraklara kendi imparatorluğu için uyarlayarak ilk defa Pers hakimiyeti altındaki topraklarda satraplık sistemini yürürlüğe geçirmiştir²⁰⁵.

Yaklaşık olarak MÖ 930 – 610 yılları arasında Mezopotamya Bölgesi'ne hükmetmiş ve siyasi yapısına yön vermiş olan Yeni Asur Devleti, Persleri, idari sistem açısından büyük oranda etkilemiştir. Yeni Asur Devleti'nin eyaletleri, idari sistemin en tepesinde bulunan ve *Saknu* olarak adlandırılan valiler tarafından yönetilmiştir. Çivi yazılı tabletlerde karşımıza çıkan Saknular, daha sonra Pers satrapları ile özdeşleştirilmiştir²⁰⁶.

Yeni Asur Devleti'nin tamamı eyalet sistemi içerisinde bölgelere ayrılmıştı; en büyük şehrinin adı ile kayda geçen bu eyaletler, doğrudan merkezden atanan valiler tarafından

---

²⁰¹ Kuhrt 2013, s. 426.

²⁰² Herodotos, 6. 18 - 25.

²⁰³ Ksenophon, *Kyropedia*, 1. 1. 4.; Syrialılar, Assyrialılar, Araplar, Kapadokyalılar, iki Frigya Bölgesi, Lidyalılar, Karialılar, Fenikeliler ve Babilliler. Daha sonra Bactrialılar, Asyalılar ve Kilikyalılar. Sakialılar, Paphlagonialılar, Magadialılar; ayrıca Küçük Asya'da yaşayan Yunanlar da boyunduruk altına alınmış halklardandı.

²⁰⁴ Balcer 1993a, s. 22.

²⁰⁵ Balcer 1993a, s. 22.; Dandamayev 1989, s. 19.; Olmstead 1948, s. 59.

²⁰⁶ Richard A. Henshaw, "The Office of Saknu in Neo Assyrian Times I", *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 87, No. 4, 1968, s. 518.

yönetilmekteydi²⁰⁷. Merkezde yaşayan ve sefere çıktığı zaman her eyaletin merkezinde bulunan vali konağında dinlenen Asur Kralları, eyaletlerini idare eden valilerinden; vergileri toplamaları ve gerekli harcamalardan sonra kalan miktarı merkeze göndermeleri, eyaletin düzenini ve güvenliğini sağlamaları, emrine verilmiş askeri garnizonları yönetmeleri ve yolların güvenliğini sağlamaları gibi görevler beklemekteydi²⁰⁸.

Güçlü bir merkezi otorite ve sistemli şekilde işleyen bir idari mekanizma kuran Yeni Asur Kralları, eyaletlerinde yönetimin sağlanabilmesi için Saknuların yanında pek çok görevliyi sorumluyu tutmuşlardır. Direkt olarak Asur Kralına bağlı olan bu görevliler arasında; saray muhbiri, büyük saki, hadımbaşısı, hekimbaşısı, büyük vezir, ordu komutanı ve hazineci gibi görevliler bulunmaktaydı²⁰⁹. Önemli bir Yeni Asur şehri olan Harran'da, idari sisteme dahil olan dört yüksek rütbeli görevli tespit edilmiştir²¹⁰. Bu bağlamda, Pers eyaletlerini yöneten satraplar da buna benzer şekilde idari kadroları emri altında bulundurmuşlardır.

Bu yüksek sorumluluk gerektiren görevlere kralın akrabalarından, soylu ailelerden, yerel yöneticilerden ve hadımlardan kişiler seçilebilmekteydi²¹¹. Hadımların seçilmesindeki en önemli sebep; soylarını devam ettirebilmek gibi durumları olmadığından dolayı kendi hanedanlarını kuramayarak, Asur merkezi otoritesine tehdit oluşturamayacak olmalıdır²¹². Bu durumun tam aksine Pers satrapları, Büyük Kral'ın lütfü ile kendi hanedanlarını nesiller boyu satrap vazifesinde devamlı kılmışlardır. Bu bağlamda, Persler, Yeni Asurlu Devleti'nin icat ettiği düzenli eyalet sistemine, babadan oğula geçen veraset sistemini ekleyerek yeni bir oluşum ortaya koymuşlardır²¹³.

Siyasi, ekonomik ve askeri konular kral ve görevlendirdiği idareciler tarafından kontrol edilmesine rağmen sivil hayatta yerel organların büyük yeri vardı. Daha az kentleşmiş şehirlerde ve kırsal kesimlerdeki köylerde ileri gelen bir bey ya da yerel yönetici

---

²⁰⁷ Kuhrt 2013, s. 201.; Kalhu, Ninova, Dur Şarrukin, Erbil, Şam, Gurgum önemli eyaletler arasındadır.

²⁰⁸ Kuhrt 2013, ss. 201 – 202.

²⁰⁹ H. Hande Duymuş Florioti, "Yeni Asur Metinlerinde Geçen "Masennu" Unvanlı Bazı Memurlar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 31 Sayı 52, 2012, s. 3.

²¹⁰ Olmstead 1960, s. 512.

²¹¹ Florioti 2012, s. 3.

²¹² Florioti 2012, s. 3.

²¹³ Hilmar Klinkott, *Der Satrap: Ein Achaimenidischer Amtsträger und seine Handlungsspielräume*, Verlag Antike, Frankfurt 2005, ss. 47 – 53.

idareyi sağlıyordu²¹⁴. Buna paralel olarak; Asurluların Kuzey politikasında önemli bir yere noktada bulunan Kilikya Bölgesi de Saknuya bağlı yerel beylikler ile yönetiliyordu²¹⁵.

Başkentten eyaletlere atanan valiler, görev yaptıkları bölgelerde Asur Kralları'nın yaşadıkları hayatın bir kopyasını idame ettirerek, eyalet saraylarını da başkentteki saraylar gibi düzenlemişlerdir²¹⁶. Bunun bir benzeri de daha sonraki Pers satraplarında görülmektedir. İki imparatorluğun da eyalet valileri, merkezde bulunan kralları temsil ettikleri için böyle bir yaşam şekli meydana getirmişlerdir.

Yeni Asur Devleti'nin doğu eyaletlerinden olan Media, uzun yıllar boyunca Asur Krallarına vergi ve haraç ödemiştir. Media Bölgesi'nin doğrudan eyalet yapılması ile İpek Yolu'nun bir bölümünü kontrolü altına almış olan Asurlular, orduları için gereken at ihtiyacını da böylece karşılamış oluyorlardı²¹⁷. Medlerin, Asurlulara vasal olması ile birlikte Yeni Asur Devleti'nde Med nüfusu artmış ve Kalhu gibi önemli kraliyet şehirlerinde Medli insanlar yaşamışlardır.

Perslerin, politik organizasyonlarının bir bölümünü Medler'den aldığı düşünülmektedir. Açıkçası; Med dilinden Perslere geçmiş olan bazı unvanlar bu görüşleri güçlendirmektedir. Bu durumun tam aksine; yazılı kaynaklara rağmen arkeolojik veriler, MÖ 6. yüzyılın ilk yarısı ve daha önceki zaman dilimi için neredeyse yok denecek kadar azdır. Elimizdeki bu verilerden çıkan sonuçlara göre; kabileler halinde yaşadığı anlaşılan Medler, Perslere bazı Med unvanlarını benimsetmiştir ancak bu durum; net bir politik yapı içerisinde hareket ettiklerini göstermesi açısından yeteri kadar güçlü bir kanıt değildir. En güçlü tahminlere göre Persler, MÖ 550'de yönetimi ele geçirincede kadar Medler, bir çeşit kabile konfederasyonu olarak yaşamışlardır²¹⁸.

Bu bağlamda, Persler'in politik organizasyonlarını büyük bir ölçüde Medler'den aldığı görüşüne şüphe ile yaklaşmak yerinde olacaktır. Yine de Medler'in kabile konfederasyonuna II. Kyros öncesi Pers kabilelerinin de katıldığı açıktır. Bu unvanların, sıfatların veya rütbelerin buradaki etkileşim sonucu benimsendiği düşünülebilir.

---

²¹⁴ Jane R. McIntosh, *Ancient Mesopotamia New Perspectives*, Understading Ancient Civilizations, Abc Clio, 2005, s. 181.

²¹⁵ Kuhrt 2013, s. 201.

²¹⁶ Florioti 2012, ss. 1 – 3.

²¹⁷ Karen Radner, "The Medes, purveyors of fine horses", *Assyrian empire builders*, University College London, 2012 London. 218 Weerdenburg 1982, s. 278.

²¹⁸ Weerdenburg 1982, s. 278.

MÖ 8. yüzyılın sonlarına doğru tek bir çatı altında toplanan Medler, Anşan Bölgesi'nde yaşayan Persleri kendilerine vasal kılmışlardır. Sonuç olarak; Medlerin, Asurlular'dan gördüğü eyalet sistemini, Persler de Medler'den görerek imparatorluk topraklarını bu sistem ile yönetmişlerdir.

Satraplık sistemi, Pers İmparatorluğu'nun eyaletlerini idari açıdan yönettiği sisteme verilen isimdir. Oldukça geniş bir alana yayılmış olan toprakların kontrolünün sağlanması, vergilerin toplanması ve askeri birliklerin oluşturulması hususunda çok önemli bir mekanizmaydı.

I. Dareios'un yazdırmış olduğu Behistun Yazıtı'nda karşımıza çıkan '*xshaçapavan*' teriminden türeyen '*satrap*' kelimesi, Antik Yunan yazarları tarafından bazen *hyparkos* olarak adlandırılmıştır ve bu terim, '*Krallığın Koruyucusu* ya da *Kralın Himayecisi*' anlamına gelmektedir²¹⁹.

Ksenophon'un aktardığına göre II. Kyros, Babil'in fethini tamamladıktan sonra ele geçirmiş olduğu bölgelerde idari bir yapılanmaya gitmiş ve o bölgelere birer satrap atamıştır; ilk defa düzenli bir satrap ataması gerçekleştiren II. Kyros, vergileri ve askeri birlikleri toplaması, orada yaşayan insanları yönetmesi ve bölgenin asayişini sağlaması için; Babil'e Megabyzos'u, Kapadokya'ya Artabatas'ı, Lidya'ya Chrysantas'ı, Karia'ya Adusius'u, Büyük Frigya'ya Artakamas'ı, Hellespontos – Frigya Satraplığına ise Pharnuchus'u atamıştır²²⁰.

Nitekim II. Kyros'un hızlı fetihleri neticesinde MÖ 546 yılında Lidya Krallığı'nı ortadan kaldırması, Batı Anadolu'nun Perslerin kontrolüne girmesini sağlamış ve burada ilk satraplıklar kurulmuştur. Daha önceden Lidya Krallığı'nın kontrolü altında olan bölgede Persler, üç adet satraplık oluşturmuşlardır; Ionia, Sardeis ve Daskyleion Satraplıkları²²¹. Ancak Perslerin, Anadolu'yu dört adet satraplık merkezinden yönettiği bilinmektedir²²².

---

²¹⁹ Dusinberre 2013, s. 34.; *Lactor 16 The Persian Empire From Cyrus II to Artaxerxes I*, Maria Brosius (Ed.), The London Association of Classical Teachers, London 2000, s. 73.; Tolman 1908, Column 3. [3.3], s. 23.; Jacobs 2021, s. 835.; Waters 2014, s. 100.

²²⁰ Ksenophon, *Kyropedia*, 8. 6. 7.

²²¹ Herodotos, 3. 90; Ksenophon, *Kyropedia*, 8. 6. 5.; Reyhan Körpe, Akhaimenid Hakimiyetinde Troas Bölgesi (M.Ö. 545-M.Ö. 334): Arkeolojik Veriler ve Antik Kaynaklar Işığında Tarihsel ve Kültürel Bir Değerlendirme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010, ss. 130 – 131.

²²² Yıldızhan ve İren 2017, s. 332.: Daskyleion, Sardeis, Kapadokya, Armenia Satraplıkları.

Herodotos'un aktardığına göre Pers Kralı I. Dareios, tahta geçtikten sonra yönetimi altındaki yerleri yirmi adet satraplığa ayırarak ve her birinin başına birer satrap atamıştır²²³. George G. Cameron ise Pers Krallarının, yazıtlarında bahsettiği yerlerin satraplık sistemi içerisinde bir bölge ya da eyalet olduğunu değil; çeşitli etnik grupların, insan topluluklarının ve bahsedilmeye değer soylu kişilerin yaşadığı bölgeler olduğunu belirtmektedir²²⁴.

I. Dareios, tüm bu satraplıkların ödeyeceği vergi miktarlarını belirli bir düzen içerisinde belirleyerek ve kontrolü altındaki tebaaya vergi yükümlülüğü getirmiş olan ilk kraldı²²⁵. II. Kyros'un zamanında belirlenmiş bir vergi sistemi olmamakla birlikte, boyunduruk altındaki yerlerden sadece haraç ve armağanlar alınmaktaydı²²⁶. Satraplık sisteminin II. Kyros zamanında yürürlüğe konulduğu Herodotos ve Ksenophon'un aktardığı bilgilerden ortaya çıkmaktadır²²⁷.

Satraplıkların her ne kadar II. Kyros zamanında meydana geldiği anlaşılrsa da onları düzenli bir biçimde sisteme oturtan kişi I. Dareios'tur²²⁸. Bu dönemden önce; II. Kyros ve Kambyses zamanlarında belirli ve resmi bir vergi sistemini yoktu ve çeşit çeşit hediyeler ile haraçların alınmaktaydı. I. Dareios ise tek tek yaptığı hesaplamalar neticesinde vergileri bir düzene oturtmuştur. I. Dareios sadece reformcu bir kral değil aynı zamanda da muhteşem bir finansmancıydı²²⁹. Bu sebeple Yunanların gözünde II. Kyros , baba; I. Dareios ise tüccar olarak isimlendirilmiştir.

I. Dareios'un yaptığı reform hareketleri neticesinde Akhaemenid hakimiyeti, ailesel bağlar ile iyice güçlenmiş bir duruma evrildi. II. Kyros'un kurduğu satraplık düzeninin aksine daha sistemli ve net bir düzen içerisinde gelişen satraplık sistemi, I. Dareios ile birlikte soylu Pers ailelerinin ve kralın yakın akrabalarının görev aldıkları bir oluşum

---

²²³ Herodotos, 3. 89 – 94.; J. M. Cook, *The Rise of the Achaemenian, The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, Vol. 2, Ilya Gershevitch (Eds.), ss. 243 – 247.

²²⁴ George G. Cameron, 'The Persian Satrapies and Related Matters', *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 32, No. 1 / 2., Chicago 1973, s. 47.

²²⁵ Herodotos, 3. 89 – 87.; Plutarkhos, *Moralia*, Vol. 3. 172a – 263c Dareios s. 13.; Polyenus, – *Stratagems of War*, 7. 11. 3. Dareios; Strabon. 15. 3. 21; Platon, *Yasalar*, 3. 695d.

²²⁶ Herodotos, 3. 89.; Dandamayev 1999, s. 47.; Sevgi Sarıkaya, *Anadolu'da Persler Daskyleion Satraplığı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul 2018, s. 132.

²²⁷ Herodotos, 3. 120.; Ksenophon, *Kyropedia*, 8. 6. 1.

²²⁸ Singh 2004, ss. 1011 – 1012.; Briant 2002, s. 64.; Dandamayev 1999, s. 47.; David Asheri vd., *A Commentary on Herodotus Book I – IV*, Oswyn Murray & Alfonso Moreno (Eds.), Oxford University Press, New York 2007, s. 358. 229 Olmstead 1948, s. 185.

²²⁹ Olmstead 1948, s. 185.

içerisinde şekillendi²³⁰. I. Dareios'tan itibaren doğrudan Akhaemenid hanedanından gelen veya Pers Kralının kardeşi olan kişilerin satraplıklara atandıkları görülmüştür²³¹. Ancak Klinkott, tahtın doğal varisi olan kişilerin imparatorluk başkentlerinden uzak mesafelere atanmalarını, kralın iktidarını sağlama almak adına hayata geçirdiği bir önlem olarak değerlendirmektedir ve bu yolla olası bir darbe girişiminde kralın savunma güçleri daha hızlı toparlanabilme fırsatı bulabilecekti²³².

I. Dareios'un, belirli bir sistem içerisinde düzenlediği satraplık merkezleri arasında en bilineni Armenia'dır. I. Dareios'un yazdırdığı Behistun Yazıtı'ndaki kendisine tabi olan, haraç ve vergi ödeyen yirmi üç ülkenin arasında Armenia da vardır²³³. Ancak, II. Kambyses'in ölümünde sonra meydana gelen iç karışıklıklardan faydalanan Armenia, Dareios'a isyan etmiş ülkeler arasındaydı. Dareios, Armenia'daki isyanları bastırmak için kendi tebaasından olan Dadarsi isimli Ermeni'yi üç kere; Vaumisa isimli Persli'yi de iki kere olmak üzere, toplamda beş kere Armenia üzerine göndermiş ve burada komutanlarının elde ettiği zaferler ile bölgeyi tekrar kontrolü altına almıştır²³⁴. Bu bağlamda, Herodotos, Dareios'un belirli sistem ile düzenlediği vergi mükellefi ülkeler arasında; yıllık dört yüz talant gümüş ödeyen ve on üçüncü sırada bulunan bölgenin içerisinde Armenia'yı da vermiştir²³⁵. Nitekim, MÖ 480 yılında Kserkses'in Yunan Seferi'nde, Pers ordusunda Armenialılar da bulunmaktadır²³⁶.

Her satraplığın başına doğrudan Büyük Kral tarafından atamalar yapılırdı ve satraplık merkezlerinin başında mutlaka bir Pers bulunurdu²³⁷. Satraplar, buldukları eyaletlerin idari işlerini düzenlerdi. Kendi satraplık saraylarında ikamet eden satraplar, Pers Kralının temsilcisi durumundaydılar ve buldukları eyalette bölgesel seviyede kalacak şekilde politik kararlar alabilirlerdi. Daha büyük konularda Pers Kralına danışmak

---

²³⁰ Cook 1983, ss. 167 – 173.; Jack Martin Balcer, ‘‘The Greeks and the Persians: The Processes of Acculturation’’, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1983, s. 264.; Klinkott 2008, s. 235.; Kuhrt 2013, s. 380.; Maria Brosius, *A History of Ancient Persia - The Achaemenid Empire*, Blackwell History of the Ancient World, Blackwell 2020, s. 45.

²³¹ Herodotos, 5. 25.; 4. 113.

²³² Klinkott 2008, s. 236.

²³³ Tolman 1908, Column 1. [1.6], s. 7.

²³⁴ Column 2. [2.7] / 2. [2.8] / 2. [2.9] / 2. [2.10] / 2. [2.11], ss. 17 – 23.; *The Reign of Darius*, der., J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock, Cambridge University Press, 1930, ss. 178 – 179. ²³⁵ Herodotos, 3. 93.

²³⁵ Herodotos, 3. 93.

²³⁶ Herodotos, 7. 73.

²³⁷ Klinkott 2005, s. 47.; Kuhrt 2013, s. 414.; Wiesehöfer 2019, ss. 97 – 98.

mecburiyetindeydiler²³⁸. Kral tarafından atanmış satraplar, imparatorluğun merkezindeki otoriteden emirler aldıkları için buraya karşı sorumlu bulunmaktaydılar²³⁹. Bununla birlikte her yıl merkezden yola çıkan bir müfettiş, Pers Kralından almış olduğu emir üzerine eyaletlere gider ve oralarda denetlemeler yapardı. Böylece satrapların vergi sistemi başta olmak üzere diğer idari konularda da zorbalık yapmasına engel olunmaya çalışılırdı²⁴⁰. Bu müfettişler, ‘‘Kral’ın Gözü’’ olarak adlandırılmıştır. Sonuç olarak; II. Kyros, ilk kez atamış olduğu satraplar ile Pers İmparatorluğu içerisinde katı bir merkezîyetçi yapı oluşturmuştur. Bu sistemi, merkezden gönderdiği müfettişler vasıtasıyla kontrolü altında tutmaya çalışmıştır.

Satrapların aynı zamanda önemli görevleri de bulunmaktadır. Bunların arasında; eyaletlerde toplanan vergileri kendi harcamaları için kullandıktan sonra geri kalan miktarı imparatorluk başkentlerine aktarmak, asker temin etmek, bölgenin asayişini sağlamak, eyaleti iç ve dış tehditlere karşı korumak, eyalette çıkan isyanları bastırmak ve o bölgenin Büyük Kral’a bağlı kalmasını sağlamak vardır²⁴¹. Perslerin gücünü sürdürülebilir kılmak ve genişletmek, Pers satraplarının en önde gelen görevleri arasındadır²⁴².

İmparatorlukları ayakta tutan en önemli olgulardan birisi de güçlü bir ekonomidir. Bu sistemin işlemesinde eyaletlerden gelen vergilerin de çok büyük önemi vardır. Perslerin yönetimi altındaki halkların yükümlülükleri arasında vergi ve haraç vermek vardır. Buna paralel olarak; eyaletlerden başkente gelen gelirler imparatorluğun ayakta kalmasını sağlarken, eyaletlerde satrapların çıkardığı isyanlar ya da herhangi bir iç karışıklık, kraliyet gelirlerin azalmasına yol açmaktaydı²⁴³.

Herodotos, Perslere bağlı olan halkların vergi ödeme zorunluluklarını belirtmiştir²⁴⁴. Toplanan bu vergiler de satraplık merkezinde bir araya getirilmiş ve bir bölümü buradaki

---

²³⁸ Diodorus, 14. 41. 5.; Maria Brosius, *The Persian an Introduction*, Routledge, New York 2006, s. 48.; Simon Hornblower, *The Greek World*, Routledge, London 2011, s. 75.

²³⁹ Briant 2002, s. 65.

²⁴⁰ Ksenophon, *Kyropedia*, 8. 6. 12.; Gian Pietro Basello, ‘‘Hierarchy and EthnoClasse Dominante’’, *A Companion to The Achaemenid Persian Empire*, Bruno Jacobs and Robert Rollinger (Eds.), Wiley Blackwell, Wiley Blackwell, Vol. 1., USA 2021, s. 863.

²⁴¹ Brosius 2020, s. 45.; John W. I. Lee, *The Persian Empire Course Guidebook*, The Great Courses, USA 2012, s. 59.; Jacobs 2021, s. 850.; J. M. Cook, *The Rise of the Achaemenian, The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, ss. 267 – 268.; Waters 2014, s. 101.

²⁴² Briant 2002, s. 65.

²⁴³ Diodorus, 15. 90. 4.; Tuplin 1987a, s. 145.

²⁴⁴ Herodotos, 3. 90 – 96.

giderlere ayrıldıktan sonra kalanı ise imparatorluk başkentine gönderilmiştir²⁴⁵. Satraplık merkezinde toplanan yıllık vergi ve haraçlar, sağlam surlarla çevrilmiş ve askerler tarafından korunan hazine dairelerinde saklanmaktaydı²⁴⁶. Diodorus'un aktardığı bilgilere göre Büyük İskender, Perslerin Batı Anadolu'daki satraplık başkenti olan Sardeis'i ele geçirdiği zaman kalenin içerisinde muhafaza edilen hazineyi de teslim almıřtır²⁴⁷.

Asker toplamak da satrapların görevleri arasında olmakla birlikte, Büyük Kral'ın emri ile satraplar, eyaletlerinde ordu toplayıp sefer için bu birlikleri Akhaemenid ordusunun hizmetine sundu²⁴⁸. Satraplar, aynı zamanda buldukları eyaletin askeri kuvvetlerine komutanlık yapmak gibi yüksek sorumluluk gerektiren görevleri de icra ederlerdi²⁴⁹.

Perslerin iki yüz yıllık yönetiminin ne çıkan olgularından birisi; hakimiyet altında tutulan halklara karşı uygulanmış olan hoşgörü politikasıdır. İmparatorluğun idari politikasında halkları Persleştirmek için bir çabaya girilmediği görülmektedir. Persler, kentlerin politik ve yerel yapılarına dokunmayarak o bölgenin kendine özgü idari yapısının devamlılığını saėlamıřtır²⁵⁰. Satraplığın başında bir Pers'in bulunmasıyla birlikte, yerel seçkinler ile iş birliğine gidildiği ve böylece o eyaletin daha kolay yönetildiği anlařılmaktadır²⁵¹. Bu iş birliğinin temel nedenlerinden birisi Perslerin nüfusunun az olması ve aslında bölgeye nüfuz olarak yerleşmiş olmalarından kaynaklanıyor olabilir.

---

²⁴⁵ Kuhrt 2013, s. 414.

²⁴⁶ Sevgi Sarıkaya, "Anadolu'da Pers Satraplık Sistemi", *Cedrus Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, Vol. 4, 2016, s. 76.

²⁴⁷ Diodorus, 17. 21. 7.

²⁴⁸ Klinkott 2008, s. 237.; N. V. Sekunda, "Persia Settlement in Hellespontine Phrygia", *Achaemenid History III Method and Theory*, Leiden 1988, s. 175.; Briant 2002, s. 343.; Waters 2014, s. 102.

²⁴⁹ Balcer 1993a, ss. 25 – 26.

²⁵⁰ Sarıkaya 2016, s. 79.

²⁵¹ Maffre 2017, s. 58.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HELLESPONTOS – FRİGYA SATRAPLIĞINDA PERSLER

4.1. Hellespontos – Frigya Satraplığının Demografik Yapısı

Perslerin ortaya çıkışına kadar geçen sürede tek bir merkezden bu kadar çok sayıda ulusa hükmeden başka bir imparatorluk hiç var olmamıştı. Pers İmparatorluğu'nun özelliği Makedonya'dan Orta Asya'ya kadarki topraklarda yaşayan sayısız halkı yönetmesiydi²⁵². Bu sebeple; imparatorluk satraplıklarının bünyesinde pek çok farklı halkın bulunması doğal bir durumdur.

Hellespontos – Frigya satraplığında; haliyle, satraplık idari organizasyonun başında bulunan Pers Satrabı da sadece Perslere değil, hem Yunanlara hem de Anadolu'nun yerli halklarına yöneticilik yapmıştır. Bu durumun başlıca sebebi; bölgenin coğrafi konumundan dolayı göç yollarına sahip olması ve devamlı olarak göç almasından kaynaklanmaktadır. Kuzeybatı Anadolu'da, Marmara Denizi'nin Güneydoğusu'nda bulunan bölge, sınırları tam olarak belirlenemese de Troas, Mysia ve Bithynia bölgelerini içermektedir.

MÖ 1200 dolaylarında Frig ve Trak kabilelerinin Hellespontos üzerinden bölgeye göç ettikleri düşünülmektedir²⁵³. Göçler boyunca Frigler iç bölgelere yayılmış, Traklar ise Troya savaşından sonra Abydos'a yerleşmişlerdir²⁵⁴. MÖ. 8. yüzyılda Frigler, doğuya doğru yayılarak Kızılırmak'ı aşmış ve İç Anadolu'yu da toprakları içerisine almışlardır²⁵⁵. Strabon, Hellespontos – Frigya bölgesine, Troia'nın ele geçirilmesinden sonra Mysialılar, Frigler, Lidyalılar, Aiolisliiler, İyonyalılar, Persler, daha sonra Makedonlar ve Romalıların hakim olduğunu aktarmaktadır²⁵⁶.

---

²⁵² Herodotos, 3. 87 – 97.; Herodotos, 4. 87.; Herodotos, 4. 87.; Herodotos, 7. 60 – 100.; Ball 2015, ss. 46 – 48.; Dandamayev 1999, s. 46.

²⁵³ Eleonora Petrova, ‘‘Bryges and Phrygians: Parallelism Between the Balkans and Asia Minor Through Archeological, Linguistic and Historical Evidence’’, *Balkanica - Annual of the Institute for Balkan Studies*, 1997, ss. 95 – 97.; Veli Sevin, Frygler, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, (6 Cilt) 1, Görsel Yayınlar, İstanbul 1982, ss. 248 - 253.

²⁵⁴ Strabon, 13. 1. 8.; Kuhrt 2013, ss. 243 – 249.

²⁵⁵ Kuhrt 2013, s. 244.

²⁵⁶ Strabon, 12. 4. 6.

Bölgenin önemli halkları arasında olan Mysialıların, Frig ve Trak kabileleri ile birlikte Hellespontos – Frigya bölgesine göç ettiği düşünülmektedir²⁵⁷. Mysia'daki Olympos dağı çevresine yerleşen Mysialılar, daha sonra Friglerin baskısıyla daha güneye inerek Kaikos Vadisi dolaylarına yerleşmişlerdir²⁵⁸. Biga ve Bandırma arasında bulunan Aisepos (Gönen Çayı) ise Mysia'nın Troas Bölgesi ile olan sınırını oluşturmaktadır²⁵⁹. Mysia, Balıkesir'in tamamını, Bursa'nın Güneybatı, İzmir'in Kuzeybatı, Kütahya'nın Batı ve Çanakkale'nin Doğu kesimlerini kapsıyordu²⁶⁰.

Bölgenin bir diğer halkı olan Bithynler, antik kaynaklara göre; Trak kavminden gelen bir halktı²⁶¹. Adını yerli halkı olan Bithynlerden alan Bithynia; İstanbul'un Anadolu yakası, Kocaeli, Adapazarı, Bolu, Zonguldak'ın Batısı, Bilecik ve Bursa'nın da Doğusu kısımlarını kapsamaktadır²⁶².

Hellespontos – Frigya'nın bir diğer önemli bölgesi de Troas'tır. Bugünkü Biga Yarımadası'na denk düşen Troas Bölgesi'nde yerleşmiş en eski halklardan olduğu düşünülen Dardenlerin menşinin İliya olduğu bilinmektedir ve efsaneye göre Troya kentindeki kral soyunun kurucusu olan Dardanos, Kaz Dağı eteklerinde Dardania isimli bir kent kurmuştur²⁶³. Herodotos, bir diğer yerli halk olan Teukrosların da bu bölgede yaşadığını ve Mysialılar ile birlikte Bosphoros üzerinden bölgeye geldiklerini; Gergithlerin ise Troyalıları'dan geriye kalanlar olduğunu aktarmaktadır²⁶⁴. Leleglerin ve Pelasgların ise Adramyttion çevresinde yaşadıklarını görüyoruz²⁶⁵.

Ortaya çıkan sonuca göre; Troyalıları, Abydos, Sestos ve Perkote'de; Lelegler, Assos'ta; Dardenler, Dardanos'ta; Lykialıları, Zeleia'da; Kilikyalıları, Thebe ovasında; Kukkiniler, Kolonai ve Tenodos'da; Gergithler, Skamandros'un kuzeyinde; Pelasglar,

---

²⁵⁷ Gaius Plinius Secundus. *Nat.* 5. 41.

²⁵⁸ Herodotos, 1. 36.; Strabon, 12. 8. 3.

²⁵⁹ Strabon, 12. 4. 6.

²⁶⁰ Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 43.

²⁶¹ Herodotos, 7. 75.; Thukydides, 4. 75.

²⁶² Sevin 2001, s. 29.

²⁶³ Sevin 2001, s. 57; Homeros, *İlyada*, 20. 215 - 216.

²⁶⁴ Herodotos, 5. 122.; 7. 20.

²⁶⁵ Strabon, 13. 1. 49 – 50.

Kolonai ve Assos arasında tespit edilebilen bu yerli halklar yaşamaktaydı²⁶⁶. Bu eski halkların hangilerinin Pers hakimiyeti zamanında bölgede yaşadığını bilmiyoruz.

Daha sonraki süreçte bu bölgede Friglerin varlığı tespit edilmiştir. MÖ 8. yüzyılda Orta Anadolu'da kurulmuş olan Frig Krallığı'nın yayılma rotası net bir şekilde saptanamasa da Hellepontos – Frigya bölgesinde bir dönem yaşadıkları düşünülmektedir²⁶⁷. 1990 yılında Daskyleion'da ele geçen Frig dilindeki yazıtlar, Kybele Kültü, bezemeli seramikler ve keşfedilen Frig suru, MÖ 8. yüzyılda Friglerin burada yaşadığını kanıtlar niteliktedir²⁶⁸. Elimizdeki arkeolojik veriler Friglerin burada yaşadığını gösteriyor olsa da; bulgu yetersizliğinden dolayı bölgenin, Frig Krallığı'nın doğrudan hakimiyeti altında olduğunun yargısına kesin olarak varamıyoruz²⁶⁹.

MÖ 8. yüzyılın sonlarına doğru Troas bölgesi, Yunanların koloni hareketlerinde odak noktası haline gelmiş merkezlerden birisiydi²⁷⁰. Tarihlerini net olarak saptamak güç olsa da Yunanlar, Troas'ta yeni şehirler kurmuşlardır²⁷¹. Bilhassa, Mytilene ve Metymna'dan bölgeye göç eden Aiollerin, Kuzeybatı kıyılarındaki yoğun kolonizasyon hareketlerinden dolayı Strabon, Ephorus'un, Kyme'den Abydos'a kadar uzanan Batı kıyılarına Aiolis dediğini aktarmaktadır²⁷². Antik kaynaklara göre; Assos, Gargara, Lamponia, Antandros şehirleri Aioller tarafından kurulmuştur²⁷³. Troas ile Dardanos arasında kalan Rhoeteion şehrini de Astypalaialılar'ın kurduğu Strabon tarafından aktarılmaktadır²⁷⁴. MÖ 7. Yüzyılda İonia şehri olan Miletos, Troas bölgesinde koloniler kurmaya başlamıştır. Bunların arasında

---

²⁶⁶ Strabon, 13. 1. 25.; Strabon, 13. 1. 49 – 51.; Herodotos, 7. 42.; Homeros, *İlyada*, 2. 815 - 875.; Körpe 2010, s. 22.

²⁶⁷ Herodotos, 1. 35.; Herodotos, 3. 90.; Homeros, *İlyada*, 2. 862.; Strabon, 12. 4. 1.; Kuhrt 2013, ss. 243 – 248.; Sevin, "Frigler", 1982, s. 248.

²⁶⁸ Akurgal 1956, s. 51.; Tomris Bakır, "Daskyleion (Tyaiy Drayahya) Hellepontine Phrygia Bölgesi Akhaemendid Satraplığı", *Anadolu / Anatolia* 25, 2003, s. 7.

²⁶⁹ Körpe 2010, ss. 31 – 33.

²⁷⁰ A. J. Graham, The Colonial Expansion of Greece, *The Cambridge Ancient History, The Expansion of the Greek World, Eighth to Sixth Centuries B.C.*, Vol. 3., John Boardman and N. G. L. Hammond (Eds.), Cambridge University Press, UK 2008, ss. 118 – 122.

²⁷¹ J. M. Cook, *The Troad An Archaeological and Topographical Study*, Oxford University Press, 1973, s. 360.; Gocha R. Tsetschladze ve Franco De Angelis, Colonization, *Encyclopedia of Ancient Greece*, Nigel Wilson (ed.), Routledge 2006, s. 177.

²⁷² Strabon, 13. 1. 39.

²⁷³ Strabon, 13. 1. 58.; Thukydides, 8. 108.; Cook 1973, ss. 241 – 270.

²⁷⁴ Strabon, 13. 1. 42.

Abydos kenti bulunmaktadır²⁷⁵. Strabon, Abydos'un, Lidya Kralı Gyges tarafından Miletoslulara verilen izin sayesinde kurulduğunu belirtmektedir²⁷⁶.

Ancak, Yunan kolonileri sadece Troas'ta değil, Mysia ve Bithynia'da da teşkil edilmiştir. Bunlardan en ünlüsü Marmara Denizi'ne kıyısı olan, Erdek yakınlarındaki Kyzikos kentidir. Kyzikos'un, MÖ 8. yüzyılda Miletoslular tarafından kurulduğu düşünülmektedir²⁷⁷. MÖ 8. yüzyılın sonlarına doğru ise Bithynia'da bulunan İzmit Körfezi civarında Megaralılar, Astakos şehrini; MÖ 685 yılında da Khalkedon'u kurmuşlardır²⁷⁸.

MÖ 600 dolaylarında Kimmer saldırıları neticesinde yıkılan Friglerin topraklarını Lidya Krallığı ele geçirdi²⁷⁹. Böylece Hellesponos – Frigya bölgesi Lidya Krallığı'nın hakimiyeti altına girmiş oldu. Bölgeye koloni hareketleri ile gelmiş olan Aiol ve Ion yerleşimcileri de bunun neticesinde Lidya Krallığı'nın hakimiyeti altında varlıklarını sürdürmeye devam ettiler²⁸⁰.

Ekrem Akurgal'ın, Hellespontos – Frigya merkezi Daskyleion'da yapmış olduğu kazılarda da muhtemelen Lidya kentini çevreleyen bir sura rastlanılmıştır²⁸¹. Arkeolojik ve yazılı kaynakların ışığında, MÖ 7. yüzyılda burada bir yerleşimin olduğu bilinmekle birlikte, burada Lidya Krallığı'nın varlığı kesinleşmektedir²⁸². Lidya Krallığı'nın, Perslerin gelişine kadarki geçen sürede bu bölgedeki hakimiyetleri kesin olarak anlaşılmaktadır.

MÖ 547/6 yılında Perslerin, Lidya Krallığı'nı yıkması sonucunda Batı Anadolu doğrudan Pers İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girmiş oldu. Oldukça kozmopolit bir yapı içerisinde vücut bulmuş olan Batı Anadolu, Perslerin kurmuş oldukları Lidya ve Hellespontos – Frigya satraplıkları aracılığıyla kontrol edilmeye başlandı. Sonuç olarak; MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısından itibaren; Mysialılar, Frigler, Thrak kabileleri, Lidyalılar, Yunanlar, Persler ve Sami halkları Kuzeybatı Anadolu'da birlikte yaşamaya başladılar²⁸³.

---

²⁷⁵ J. H.W. G. Liebeschuetz, Miletus, *Encyclopedia of Ancient Greece*, Nigel Wilson (ed.), Routledge 2006, s. 470.

²⁷⁶ Strabon, 13. 1. 22.

²⁷⁷ Ahmet Gözlü, "Antik Yunan (Hellen)'da Koloniler ve Bunların Nitelikleri", *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi*, 22 (87), 2016, s. 199.; Liebeschuetz, Miletus, *Encyclopedia of Ancient Greece*, 2006, s. 470.

²⁷⁸ Gözlü 2016, s. 199.

²⁷⁹ Kuhrt 2013, s. 249.; Veli Sevin, Lydialılar, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, (6 Cilt) 1, Görsel Yayınlar, İstanbul 1982, s. 285.

²⁸⁰ Herodotos, 1. 28.; Strabon, 12. 1. 3.

²⁸¹ Ekrem Akurgal, "Kyzikos ve Ergili Araştırmaları Ion Yayılışının Tarihi Hakkında", *Kyzikos Araştırmaları*, Anatolia 1956, s. 51.; Bakır 2003, s. 7.

²⁸² Sarıkaya 2018, s. 58.; Tomris Bakır, "Daskyleion", *Höyük I*, Ankara 1988, s. 76.

²⁸³ Frederic Maffre, "Example of the Persian Occupation in the Satrapy of Phrygia through the Study of the Population from the Asian Provinces in the Achaemenid Empire (Semites/Iranians)", *The Achaemenid Impact*

Bu kozmopolit bir yapı neticesinde Daskyleion’da Frigce, Lydçe, Grekçe, Aramca, Eski Persçe ve Eski Babil yazıları bir arada kullanılmıştır²⁸⁴.

4.2. Hellespontos - Frigya Satraplığının Tarihi

Hellespontos – Frigya satraplığının merkezi ise daha öncede Lidya şehri olan Daskyleion şehridir. Kelime anlamı olarak *Daskylos’un Yeri* demek olan Daskyleion²⁸⁵; Balıkesir ilinde, Manyas Gölü’nün güneydoğu kıyısında, Ergili Köyü’nün iki kilometre doğusunda yer alan Hisartepe ve çevresinde bulunmaktadır. Daskyleion şehrinin adının, Lidya kralı Gyges’in babası Daskylos’tan geldiği düşünülmektedir²⁸⁶. Antik kaynakların aktardığı bilgilerden de görüldüğü üzere Gyges’in, Daskylos’un oğlu olduğu anlaşılmaktadır²⁸⁷. Manyas Gölü’nün adını ise Strabon, *Daskylitis Limne* olarak vermektedir²⁸⁸. Daskyleion şehrinin yeri tam olarak 1954 yılında Ekrem Akurgal tarafından yürütülen kazıların neticesinde elde edilen yaklaşık üç yüz adet Akhaemenid – Yunan stilineki bullalar sayesinde tespit edilmiştir²⁸⁹. Yazışmaların güvenliğini sağlamak için mektupların, papirüslerin ve çeşitli evrakların başkaları tarafından açılmasını engelleyen ve bir çeşit mühür olan bullalar, Daskyleion kentinde Anadolu ile kıyaslandığı vakit en çok

---

on Local Populations and Cultures in Anatolia (Sixth – Fourth Centuries B.C.), İnci Delemen – Olivier Casabonne – Şehrazat Karagöz – Oğuz Tekin (Ed.), Turkish Institute of Archaeology Istanbul, İstanbul 2005, s. 225.; Margaret C. Miller, ‘‘Town and Country in the Satrapies of Western Anatolia: The Archaeology of Empire’’, *Keleinaı – Apameia Kibotos: Developpement Urbain Dans le Contexte Anatolien*, Bordeaux 2011, s. 335.; Sarıkaya 2018, s. 52.; R. J. Van Der Spek, ‘‘Did Cyrus the Introduce a New Policy Towards Subdued Nations? Cyrus in Assyrian Perspective’’, *Persica* 10, 1982, ss. 279 – 281.: II. Kyros, Babil’i fethettikten sonra Jerusalem Tapınağı’nı yeniden inşa ettirmiştir. Nitekim, II. Kyros’un da fethettiği ülkelerdeki halkların dinlerine karşı ılıman bir tutum içerisine girdiği bilinmektedir. II. Kyros, bu hususta tamamen politik bir davranış içerisine girmiştir. İliman politikası sayesinde; Babil’in ana tanrısı olan Marduk’u küçümseyen ve Ay Tanrısı Sin’i benimseyen Nabonidus’a karşı kurtarıcı olarak ortaya çıkmıştır. Yeni Asur Kralı Esarhaddon, MÖ 7. yüzyılda Babil’i nasıl restore ettiyse; II. Kyros da MÖ 539’da aynı sebeple Jerusalem’i restore ettirmiştir.; İren ve Yıldızhan 2017, s. 343.: Bundan sonra Museviler, Akhaemenidlerin sadık bir parçası haline gelmiş ve satrapların saraylarında hatta Daskyleion ve çevresinde Batı Sami ve Musevi bir topluluğun varlığı tespit edilmiştir.; Kuhrt 2007, s. 10: Pers kralları bu sebeple; Ezra ve Nehemya kitaplarında ve MS. 1. yüzyılda yaşamış olan Yahudi tarihçi Josephus’un eserinde olumlu bir portre ile karşımıza çıkmaktadır.

²⁸⁴ Bakır 2003, s. 13.

²⁸⁵ Bakır 2003, s. 6.

²⁸⁶ İren ve Yıldızhan 2017, s. 332.

²⁸⁷ Herodotos, 1. 8.; Pausanias, *Description of Greece*, 4. 21. 5.

²⁸⁸ Strabon. 12. 8. 10.

²⁸⁹ Akurgal 1956, ss. 43 – 51.; Deniz Kaptan, ‘‘Asia Minor’’, *A Companion to The Achaemenid Persian Empire*, Bruno Jacobs and Robert Rollinger (Eds.), Wiley Blackwell, Vol. 1., USA 2021, s.

karşılaşılan bulgulardan birisidir²⁹⁰. Burada gün yüzüne çıkarılan bullalar arasında Eski Persçe, Babilce ve Yunanca yazıların saptandığı parçalar görülmüştür²⁹¹.

Her ne kadar antik kaynaklarımız Pers Kralı ve satraplar arasında mektuplaşmaların olduğunu gösteriyor olsa da bullalar, tutturuldukları parşömen ve papirüslerin kaybolmasından dolayı bize bu yazışmalar hakkında bilgi sunmamaktadır²⁹². Bu bağlamda, Daskyleion bullaları krallık merkezi ile satrap arasındaki iletişime ek olarak; satraplık sınırları içerisinde gerçekleşen bürokratik yazışmalar, dilekçeler ve emirlerin bir araya getirildiği bir arşivin varlığına işaret etmektedir²⁹³.

Hellespontos – Frigya Satraplığı, tarihsel süreci işlememiz adına diğer satraplık bölgelerine göre elimizde nispeten daha çok verinin bulunduğu bir lokasyondur. Buna rağmen kaynakların yetersiz kalması sonucunda, Hellespontos – Frigya eyaletinin sınırlarını kesin olarak tespit etmek zordur. Bu bölgeyi tanımlamak için Persepolis tabletlerinde, *Thaiy Drayahya* (deniz kıyısındakiler) ismi kullanılmıştır. Bu kavramın Marmara Denizi'nin hem Asya hem de kıyı kesimlerini kastettiği düşünülmektedir²⁹⁴.

Satraplık sınırlarının MÖ 539'den itibaren, MÖ 479'daki Yunan Seferlerine kadar genişlediği; MÖ 477 yılında Attika – Delos Deniz Birliği'nin kurulması akabinde Yunanların, Küçük Asya'ya akınları neticesinde daralmış olduğu bilinmektedir²⁹⁵.

---

²⁹⁰ Bakır 2003, s. 12.

²⁹¹ Kemal Balkan, "Inscribed Bullae from Daskyleion – Ergili", *Ankara Anadolu (Anatolia) Dergisi*, Ankara 1959, ss. 123 – 128.; Miller 2011, ss. 320 – 321.; Sarıkaya 2018, ss. 171 – 172.

²⁹² Herodotos, 3. 128.; Thukydides, 1. 128 – 129.; 132.; 137.; 4. 50.; Deniz Kaptan, "On The Satrapal Center in Northwestern Asia Minor", *Achaemenid Anatolia Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Achaemenid Period Bandırma 15-18 August 1997*, T. Bakır (Ed.), Leiden 2001, s. 59.; Deniz Kaptan, "Anadolu'da Pers Dönemi Mühürleri", *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 258.

²⁹³ Dusinberre 2013, ss. 63 – 69.; Kaptan 2001, s. 60.; Kuhrt 2013, s. 415.; Lewis, 1977, ss. 51 – 52.; Mark B. Garrison, "Seal and Sealing", *A Companion to The Achaemenid Persian Empire*, Bruno Jacobs and Robert Rollinger (Eds.), Wiley Blackwell, Vol. 1., USA 2021, s. 777.; Pierre Briant, "On Achaemenid Impact in Anatolia", *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546–330 BC*, Ashk P. Dahlen (Ed.), Uppsala 2017b, s. 27.; Waters 2014, s. 103.

²⁹⁴ Nicholas Sekunda, "Persian Settlement in Hellespontos Phrygia", *Achaemenid History III Method and Theory*, Proceedings of the London 1985 Achaemenid History Workshop, Amelie Kuhrt and Heleen Sancisi-Weerdenburg (Eds.), Leiden 1988, s. 176.; Olmstead 1948, s. 44.; Sarıkaya 2018, s. 70.

²⁹⁵ Sarıkaya 2018, s. 70.; Jack Martin Balcer, "The East Greeks Under Persian Rule: A Reassessment", *Asia Minor and Egypt: Old Cultures in a New Empire*, Heleen Sancisi-Weerdenburg and Amelie Kuhrt (Eds.), Proceedings of the Groningen Achaemenid History Workshop, Vol. 6, Leiden 1991, ss. 58 – 65.

Satraplığın kapsadığı alan; Aiolis, Troas, Bithynia, Bosphorus, Mysia, Büyük Frigya'nın içi ve kısa bir süreliğine Trakya'dır²⁹⁶.

Perslerin, Daskyleion'u eyalet başkenti olarak seçmesinin pek çok sebebi vardır. Coğrafi konumunun getirdiği avantajlar ile İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını kontrol eden Daskyleion aynı zamanda tarım ve yeraltı kaynakları bakımından zengin bir bölgedir ve bu durum Pers İmparatorluğu ekonomisi için önem teşkil etmektedir²⁹⁷. Bu sebeplere paralel olarak seçilen satraplık başkentinin savunma gücüne de dikkat edilmiş, doğal limanları ile çok önemli bir ticaret merkezi olan Kyzikos değil; iç kısımda, Manyas Gölü'nün kıyısında bulunan ve olası bir deniz saldırısına karşı daha güvenli bir lokasyonda bulunan Daskyleion tercih edilmiştir²⁹⁸.

Pers İmparatorluğu döneminde Hellespontos – Frigya ve Büyük Frigya olmak üzere iki bölge ile karşılaşılıyor²⁹⁹. Ksenophon, II. Kyros'un, iki Frigya Krallığı'nı fethettiğini ve bu bölgelere Artacamas'ı atadığını aktarmaktadır³⁰⁰. Her ne kadar Büyük Frigya satraplığının oluşturulduğu tarih tam olarak bilinmese de muhtemelen; Genç Kyros'un MÖ 407 yılında bölgeye *Karanos* olarak atanmasına kadar Büyük Frigya, Hellespontos – Frigya'ya bağlı bir statüde kalmıştır³⁰¹.

II. Kyros'un, Daskyleion kentini Hellespontos – Frigya eyaletinin satraplık başkenti yapmasının en önemli sebepleri arasında kuvvetle muhtemel şehrin lokasyonu, boğazlara hakimiyeti, tarihsel ve kültürel geçmişinin olması belirleyici unsurlar olmuştur. Daha sonraki süreçte Yunan ve Pers dünyasının en çok bu bölgede yakınlaştığını, iki tarafın da boğazlara ve stratejik konumunun getirdiği avantajlara sahip olmak için karşılaştığını görüyoruz³⁰².

Ksenophon'un aktardığı bilgilere göre ise Hellespontos – Frigya bölgesine II. Kyros tarafından atanan ilk satrap Pharnuchos'tur³⁰³. Elimizdeki kaynaklarda Pharnuchos hakkında

---

²⁹⁶ Sarıkaya 2018, ss. 70 – 80.; Stavros A. Paspalas, "The Achaemenid Empire and The NorthWestern Aegean", *Ancient West & East*, Brill, Maryland 2006, s. 90.

²⁹⁷ Kaptan 2021, ss. 280 – 283.; Sarıkaya 2018, ss. 1 – 5.

²⁹⁸ Sarıkaya 2018, s. 3.; Dusinberre 2013, s. 57.

²⁹⁹ Muzaffer Duran, "Akhaimenid Döneminde Büyük Phrygia ve Bölgedeki Yol Ağları", *Asia Minor Studies*, Cilt 8 Sayı 1, 2020, s. 387.

³⁰⁰ Ksenophon, *Anabasis*, 1. 1. - 8. 6. 7.

³⁰¹ Briant 2002, s. 706.; Duran 2020, s. 387.

³⁰² Körpe 2010, s. 132.

³⁰³ Ksenophon, *Kyropedia*, 8. 6. 5.

yeterli bir veri olmadığı için bilgilerimiz kısıtlı kalmaktadır. Tomris Bakır'ın bizlere sunmuş olduğu satraplar listesine göre Pharnuchos, MÖ 530 yılı öncesinde yer almaktadır³⁰⁴.

Yaklaşık olarak MÖ 530 – 522 yılları arasında Daskyleion satrabı Mitrobates'tir. Herodotos'un aktardığı bilgilerde bu bilgi görülmektedir³⁰⁵. Mitrobates ve oğlu Kranaspes, o sırada Lidya satrabı olan Oroites tarafından öldürülmüştür³⁰⁶. Böylece Oroites, Frigya, Lidya ve Ionia bölgelerini kontrolü altına almıştır³⁰⁷.

I. Dareios tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Oroites'i öldürmüştür³⁰⁸. Böylece I. Dareios'un, Daskyleion satraplığının bağımsızlık statüsünü geri vermesiyle birlikte MÖ 512'ye kadar kimi satrap olarak atadığı bilinmemektedir³⁰⁹. Bu süre zarfı içerisinde kimlerin görev yaptığını tam olarak ortaya koyamamak, Daskyleion satraplık merkezindeki siyasi hayatın hızlı akışına bağlı olabilir³¹⁰.

MÖ 511'de I. Dareios, MÖ 512'deki İskit Seferi'nin dönüşünde, Avrupa'da bıraktığı birliklerinin başına Daskyleion satrabı Megabazos'u atamıştır. Megabazos, satrap olarak görev yaptığı süre zarfında Pers egemenliği dışında kalmış bölgelere boyun eğdirerek, bu bölgelerde bulunan kentleri Akhaemenid İmparatorluğu'nun kontrolü altına almıştır³¹¹. MÖ 494/3 yıllarında Daskyleion satraplığında Megabazos oğlu Oibares ismini görüyoruz³¹². MÖ 480? – 477? yılları arasında ise Daskyleion satrabı Megabates'tir³¹³.

I. Kserkses'in Yunanistan seferinin hezimetle sonuçlandığı ve Perslerin savunmaya çekildiği bu dönemde; diplomasi trafiğinde bir dönüm noktası yaşanmıştır. Bilindiği üzere Spartalı Pausanias, Perslerin elindeki Byzantion'u ele geçirmiştir. Büyük ihtimalle bu olayın

---

³⁰⁴ Tomris Bakır, "Daskyleion", *Daskyleion 1989 Kazıları*, 1990, s. 79.

³⁰⁵ Herodotos, 3. 120.; 126 – 127.

³⁰⁶ Herodotos, 3. 126.; Briant 2002, s. 52.: Oroites, sadece Mitrobates'i değil, aynı zamanda Samos tiranı Polykrates'i de öldürmüştür. Satrapların en önemli görevleri arasında Perslere ait olan bölgeleri dış müdahalelere karşı korumak bulunduğu için Polykrates'in kafasına koyduğu hedef genişleme planları Oroites tarafından fark edilmiş olmalıdır.; Sarıkaya 2018, s. 70.: Herodotos'un aktardığı hikaye bir yana, Mag İsyanı'nı da bir fırsat olarak değerlendiren Oroites, hükümdarlık alanını genişletmek amacıyla Samos tiranı Polykrates ve Daskyleion satrabı Mitrobates ile oğlu Kranaspes'i öldürmüş olabilir.

³⁰⁷ Herodotos, 3. 127.; Elspeth R. M. Dusinger, "Asia Minor", *A Companion to The Achaemenid Persian Empire*, Bruno Jacobs and Robert Rollinger (Eds.), Wiley Blackwell, Vol. 1., USA 2021, s. 597.

³⁰⁸ Herodotos, 3. 127 – 128.

³⁰⁹ Herodotos, 5. 25.: Sardeis'e ise Artaphernes'i tayin etmiştir.; Sarıkaya 2018, s. 71.

³¹⁰ Bakır 1988, s. 79.

³¹¹ Herodotos, 4. 143.; Balcer 1984, ss. 313 – 314.

³¹² Herodotos, 6. 33.; Briant 2002, s. 146.; M. Mellink, *Anatolia, The Cambridge Ancient History, Persia, Greece and the Western Mediterranean 525 - 479 BC.*, Vol. 4., D. M. Lewis, John Boardman, Simon Hornblower, M. Ostwald (Eds.), Cambridge University Press, UK 2006, s. 215.

³¹³ Herodotos, 5. 32 – 33.; Balcer 1995, s. 300.; Sarıkaya 2018, ss. 173 – 175.

hemen ardından gerçekleştirmiş olsa gerek; Pausanias, tiran olmak gayesiyle Megabates ile iletişime geçmiş ve satrapın kızı ile evlenip Persler ile akrabalık bağları kurmak istemiştir³¹⁴. Ancak Pausanias en yoğun mesaisini bir sonraki satrap I. Artabazos ile harcayacaktı.

MÖ 477'de I. Kserkses'in Megabates'i görevden almasıyla, Pharnakes oğlu I. Artabazos Daskyleion satrapı olmuştur³¹⁵. Daskyleion satrapı olmadan önceki dönemde de karşımıza çıkan Artabazos, Kserkses'in Yunanistan seferi sonrası kralın Asya'ya dönüşünde, emrindeki altmış bin kişi ile ona eşlik etmiş ve koruma sağlamıştır³¹⁶. Daha sonra geri dönen Artabazos, Perslere isyan etmiş olan Potidaia ve Olynthos'u kuşatmış, şehirleri ele geçirdikten sonra buraya kendi atadığı vali Kritobulos'u koymuştur³¹⁷.

I. Artabazos, Daskyleion satrapı olduktan sonra diplomatik zekası ile ön plana çıkmayı başarmış biridir. Antik kaynakların aktardığı bilgilerden de anlaşıldığı üzere I. Artabazos ve Yunan dünyası arasında yoğun bir iletişim trafiği olmuştur. Sırasıyla Spartalı Pausanias ve Atinalı Themistokles ile Perslerin menfaatini güden siyasi ilişkilerde bulunmuştur³¹⁸. Satrap I. Artabazos, Themistokles ve Pausanias ile ilgili idareciliğinde imparatorluk çıkarılarına göre hareket etmiştir³¹⁹.

MÖ 478 yılında Byzantion'u ele geçiren Pausanias, burada yakaladığı Akhaemenid hanedanına mensup kişileri serbest bırakmış ve Kserkses'e mektup yazarak, "*Sparta ile Hellas'ı senin egemenliğine veririm.*" demiştir³²⁰. Yunanistan Tiranı olma gayesi ile hareket eden Pausanias'ın teklifi Kserkses tarafından çok beğenilmiştir. Daha sonra I. Artabazos ile gizli ittifakına devam eden Pausanias, satrap ile olan mektuplarının ifşalanması neticesinde ölüm cezasına çarptırılmış ve amacına ulaşamamıştır³²¹.

Daha sonra Atinalı Themistokles de memleketinden sürgün edildiği vakit I. Artabazos'un yanına gelmiş ve I. Artakserkes'e mektup yazmıştır. Kralın sarayına giden Themistokles, Pers dilini, gelenek ve göreneklerini öğrenerek kısa sürede yakınlık kurmuş

---

³¹⁴ A. R. Burn, *Persia and Greeks, Cambridge History of Iran*, s. 333.; Herodotos, 5. 32; Sarıkaya 2018, s. 186.

³¹⁵ Thukydides, 1. 129.; Basello 2021, s. 860.

³¹⁶ Jack Martin Balcer, "The Ancient Persian Satrapies and Satraps in Western Anatolia", *Archaeologische Mitteilungen aus Iran*, 1993b, s. 84.; Briant 2002, s. 332.

³¹⁷ Herodotos, 8. 126 – 128.

³¹⁸ David Malcom Lewis, *Sparta and Persia*, Cincinnati Classical Studies New Series Vol. 1, Leiden 1977, s. 52.; Sarıkaya 2018, s. 199.

³¹⁹ Briant 2002, ss. 348 – 349.

³²⁰ Cornelius Nepos, *Pausanias*. 2.; Thukydides, 1. 128.

³²¹ Cornelius Nepos, *Pausanias*. 3. - 4. - 5.; Thukydides, 1. 130 - 134.

ve Perslere, Yunanistan'ı ele fethetme konusunda fikirler vermiştir³²². Bunun üzerine kendisine Pers Kralı tarafından Magnesia şehrinde topraklar hediye edilmiştir³²³.

I. Artabazos'un Daskyleion Satraplığına atanmasıyla yeni bir dönemin başladığını söylemek mümkündür. I. Kserkes'in katında pek az Pers'in kazanmış olduğu saygınlığa sahip olan Pharnakes oğlu Artabazos³²⁴, kraliyet ailesine mensup soylu bir şahsiyettir³²⁵. I. Artabazos ile başlayan devirde satraplık yönetimi Pharnakes hanedanlığına geçmiştir; bundan önceki satraplar Mithrobates ve Megabazos dönemlerinde olduğu gibi en fazla iki kuşak devam eden hanedanlıklar kalmamıştır³²⁶.

I. Artabazos'un, Kserkses'in Yunan seferinde göstermiş olduğu başarılı hamleleri, Daskyleion Satraplığına atanmasına; siyasi dehası ile yaptığı hamleleriyle de Daskyleion satraplığının kendi hanedanına verilmesine sebep olmuştur³²⁷. Satraplık yönetiminin tek bir aileye verilmesinde; kralın, satraba karşı sadece güven ve saygı duyması tek başına bir etken değil, satrabin da krala karşı sonsuz sadakatiyle yöneticilik görevinde bulunması ve kraliyet çıkarlarına uygun hareket etmesi önemli bir noktadır³²⁸. Kısacası kral, askeri ve diplomatik yetenekleriyle birlikte sadakatini de takdir ettiği kişinin ailesine satraplık yetkisini verebilirdi ancak bu yetkiyi geri almak yine krala aitti³²⁹. Pharnakes ailesinin Daskyleion Satraplığına inhisarıyla hanedanlık sisteminin görüldüğü ilk satraplık merkezi Daskyleion olmuştur³³⁰.

MÖ 460 – 430 I. Artabazos'un oğlu olan Daskyleion satrabı I. Pharnabazos, I. Artakserkses (MÖ 465 - 424/3) döneminin önemli bir satrabıdır. Diodoros'tan öğrendiğimize göre I. Artakserkses, satraplıklara dair genel bir düzenlemeye gitmiştir³³¹.

---

³²² Diodorus, 11. 57. 1 – 7.; Cornelius Nepos, *Themistokles*. 10.; Thukydides, 1. 138.

³²³ Diodorus, 11. 57. 7.

³²⁴ Herodotos, 9. 41.

³²⁵ Balcer 1993b s. 84.; Briant 2002, s. 339.; E. Bresciani, *The Evidence of the Persepolis Tablets, The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, Vol. 2, Ilya Gershevitch (Eds.), s. 589.: I. Dareios'un kuzeni ve I. Artabazos'un babası olan Pharnakes idari sistem içerisinde de önemli bir kimse olarak karşımıza çıkmaktadır. Pharnakes'in, Susa ile Persepolis arasında mektuplar taşıdığı ve kraliyet emirlerini götürdüğü görülmüştür. Aynı zamanda Pharnakes, I.

Dareios'un ekonomik işleri ile de ilgilenmiş önemli bir kişidir.

³²⁶ Basello 2021, ss. 860 – 861.; Cook 1983, s. 171.; Lewis 1977, s. 52.; Maffre 2005, s. 233.;

Sevgi Sarıkaya, "Daskyleion *Dynastes*'lik Sisteminde Artabazos'un Rolü", *Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları – XXIII*, 2015, s. 180.; Satrap Mithrobates'in oğlu Kranaspes ile; Megabazos'un ise oğlu Oibares ile anılması bu duruma bir açıklık getirmektedir.; Waters 2014, s. 101.

³²⁷ Balcer 1995, s. 300.; Sarıkaya 2015, s. 183.

³²⁸ Klinkott 2005, s. 47.; Sarıkaya 2015, s. 183.

³²⁹ Sarıkaya 2016, s. 78.

³³⁰ Sarıkaya 2015, s. 180.

³³¹ Diodorus, 11. 71. 1 – 2.

Yaklaşık olarak MÖ 430'da Daskyleion satrabı olan II. Pharnakes ise I. Pharnabazos'un oğludur³³² ve Peloponnesos Savaşları başladığı zaman Daskyleion satrabıdır³³³.

Kallias Barışı'ndan sonraki döneme bakıldığı zaman Hellespontos – Frigya satraplığının, Atinalılar için bir sorun çıkarmadığını görüyoruz ancak II. Pharnakes ile başlayan dönemde Atina'dan kaçanların ve Spartalıların, Daskyleion satrabından yardım almaya başladığı karşımıza çıkıyor³³⁴. Böylece; Batı Anadolu'yu idare eden Pers satraplarının Yunan dünyasını kasıp kavuran Peloponnesos Savaşları içinde siyasi olarak aktif bir rol alındığı yeni bir dönemin başlangıcı oluyor.

Thukydides'in aktardığına göre; Spartalılar, savaşın hemen başında Pers Kral'ı I. Artakserkses'ten yardım ve para istemek için Asya'ya geçmeye çalışmışlar ve buradan kralın yanına gidebilmek için II. Pharnakes'in yardımını almak istemişlerdir³³⁵. Balcer'ın yorumuna göre; II. Pharnakes, Daskyleion Satraplığını, Pers Kralının adına her zaman güçlü bir şekilde ayakta tutmuştur³³⁶.

MÖ 414 – 388 yılları arasında Pharnakes oğlu II. Pharnabazos, Daskyleion'da satrap olarak görev yapmıştır³³⁷. MÖ 413'te Atinalıların Sicilya mağlubiyeti neticesinde Lidya satrabı Tissaphernes ve Daskyleion satrabı II. Pharnabazos, Atina'nın kaçınılmaz mağlubiyetini hızlandırmak için devreye girmiştir³³⁸. Her iki satrap da vergileri toplamak ve Atina'nın Batı Anadolu'daki hegemonyasını kırmak için Sparta'ya destek vermişlerdir³³⁹.

MÖ 405 yılında Pers Kralı II. Dareios, küçük oğlu Kyros'u, özel yetkilerle donatıp, Spartalılara yardım etmesi amacıyla³⁴⁰ Batı Anadolu'nun satrabı ve Kastalos Ovası'ndaki orduların da komutanı olarak atadı³⁴¹. Genç Kyros'un, Pers Kralından aldığı emir doğrultusunda Spartalılara yardım etmiş ve Lysandros'a büyük bir donanma hazırlaması için

---

³³² Lewis 1977, s. 52.; Thukydides, 2. 67.

³³³ Thukydides, 2. 67.; Balcer 1993b, s. 85: II. Pharnakes, Büyük Kral'ın satrabı ve generaliydi.

³³⁴ Lewis 1977, s. 59.

³³⁵ Thukydides, 2. 67.

³³⁶ Balcer 1993b, s. 84.

³³⁷ Balcer 1993b, s. 83.; Sekunda 1988, s. 178.

³³⁸ Dandamayev 1999, s. 47.; Kuhrt 2013, s. 389.

³³⁹ Briant 2002, s. 592.; Gökhan Coşkun, "Pharnabazos II Hakkında Yeni Bir Yorum", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 26, 2010, s. 107.; Ksenophon, *Hellenica*, 1. 1. 24 – 25.; Ksenophon, *Hellenica*, 1. 2. 16.; Sarıkaya 2018, ss. 214 – 215.

³⁴⁰ Diodorus, 13. 70.

³⁴¹ Ksenophon, *Anabasis*, 1. 1. 1. 2.; Ksenophon, 1. 4. 3.; Plutarkhos, *Artakserkses*. 2. 3.

gereken bütün maddi ve askeri yardımı yapmıştır³⁴². MÖ 404 yılında donanması ile önce Lampsakos'u ele geçiren Lysandros, daha sonra Aigospotamoi Savaşı'nda Atina donanmasını ani bir baskınla hazırlıksız yakalayarak düşmanını hezimete uğratmıştır³⁴³. Bu mağlubiyetin ardından Atina, teslim olmuştur.

Yirmi yedi yıl boyunca kesintilerle süren Peloponnesos Savaşları'nın son safhasına katılan ve Sparta'ya her türlü desteği veren Persler, savaşın galibini tayin etme hususunda çok önemli bir noktada bulunmaktadır. Elimizdeki kaynakları değerlendirdiğimiz zaman Pers İmparatorluğu'nun Sparta'ya destek politikasını Batı Anadolu satraplarının yürüttüğünü görmekteyiz. Perslerin, Spartalılara verdiği finansal büyük finansal yardımlar; Persleri, savaşın gerçek galipleri kılarak, Yunanlara istediklerini dikte edebilecek bir komuna getirmiştir³⁴⁴.

Ancak daha sonra Sparta, Yunan dünyasının liderliğine soyunarak³⁴⁵ Persler üzerine harekate başlamış ve MÖ 4. yüzyılın hemen başında Batı Anadolu'da ortaya çıkan çatışma ortamında; Spartalı Thibron, Derkylidias ve Agesilaos'un Küçük Asya'da yaptığı akınlara ve saldırılara, Batı Anadolu satrapları karşı koymuştur³⁴⁶.

MÖ 394 yılında II. Pharnabazos, Spartalıların deniz gücünü kırmak için harekete geçti. Peloponnesos Savaşları'nda Sparta'ya verilen destek, bu sefer Atina'ya verilmekteydi. II. Pharnabazos'un, MÖ 394/3 yılında Atinalı Konon'a mali destek sağlamak için Kyzikos'ta sikkeler bastırmıştır³⁴⁷. Knidos açıklarında gerçekleşen deniz savaşında, Atinalı Konon ve II.

---

³⁴² A. R. Burn, *Cambridge History of Iran, Persia and Greeks*, ss. 350 – 351.; Dusinberre 2021, s. 601.; Sarıkaya 2018, ss. 236 – 238.; Pausanias, *Description of Greece*, 3. 9. 1.

³⁴³ Cornelius Nepos, *Lysander*. 1.

³⁴⁴ Briant 2002, s. 595.; Cook 1983, s. 130.; Olmstead 1948, s. 371.

³⁴⁵ D. M. Lewis, Sparta as Victor, *The Cambridge Ancient History, The Fourth Century B.C.*, Vol. 6., D. M. Lewis, John Boardman, Simon Hornblower, M. Ostwald (Eds.), Cambridge University Press, UK 2006, s. 27.; Paul Cartledge, *Agesilaos and the Crisis of Sparta*, Duckworth, London 1987, s. 347.

³⁴⁶ Thibron: Diodorus, 14. 35. 1 – 3.; Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 4 – 5.; Derkylidias: Diodorus, 14. 39. 4 - 6.; Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 6 – 8.; Ksenophon, *Hellenica*, 3. 2. 4 – 10.; Ksenophon, *Hellenica*, 3. 2. 12 – 20.; Agesilaos: Diodorus, 14. 80. 1 – 5.; Ksenophon, *Agesilaos*, 1. 7 – 15.; Ksenophon, *Agesilaos*, 1. 28 – 33.; Ksenophon, *Hellenica*, 3. 4. 1 – 2.; Ksenophon, *Hellenica*, 3. 4. 10 - 15.; Ksenophon, *Hellenica*, 3. 4. 20 – 25.; Ksenophon, *Hellenica*, 4. 1. 1 – 17.; Ksenophon, *Hellenica*, 4. 2. 1 – 4.; Briant 2002, s. 637.; Cartledge 1987, s. 191.; Dandamayev 1989, s. 288.; D. M. Lewis, Sparta as Victor, *The Cambridge Ancient History*, 2006, s. 44.; Lee 2012, s. 147.

³⁴⁷ Jaroslaw Bodzek, "Pharnabazos Once Again", *Notae Numismaticae-Zapiski Numizmatyczne V*, Kraków 2004, ss. 18 – 19.; Jaroslaw Bodzek, "Achaemenid Asia Minor: Coins of the Satraps and of the Great King", *Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi 25 - 28 Şubat 2013*, Suna – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Kayhan Dörtlük, Oğuz Tekin ve Remziye Boyraz Seyhan (Ed.), Antalya 2013, s. 64.; Leo Miltenberg, "On the so-called Satrapal Coinage", *Mécanismes et innovations monétaires dans l'Anatolie achéménide. Numismatique et Histoire*, Varia Anatolica, İstanbul 1997, ss. 9 – 10.

Pharnabazos donanmaları ile Spartalı Peisandros'a karşı savaşmışlardır³⁴⁸. Knidos Savaşı'nda mağlup olan Peisandros hayatını kaybetmiş ve bunun akabinde denizlerdeki hakimiyetini kaybeden Sparta'nın müttefiki olan bazı kentler Konon'un tarafına geçmiştir³⁴⁹. Knidos Savaşı neticesinde Persler, tekrardan Batı Anadolu kıyılarındaki gücünü arttırabilmiştir³⁵⁰.

MÖ 387 – 362 yılları arasında Daskyleion satrabı Ariobarzanes'tir ve bu dönem Pers İmparatorluğu'nun, Anadolu ve Akdeniz'deki hakimiyetinin yavaş yavaş bozulmaya başladığı sürecin de başlangıcıdır. Bu dönem hakkında genel olarak bilgiler aktaran Diodorus, Küçük Asya'daki bazı satrap ve generallerin Pers Kralına karşı isyan ettiğini, Mısır Kralı Tachos'un donanmasını ve ordusunu hazırlayarak Perslerle savaşmaya karar verdiğini ve Yunanlar da isyancılara destek vermek için mücadeleye katıldığını belirtmektedir³⁵¹. Diodorus aynı zamanda Ariobarzanes'i isyancı olarak nitelendirmektedir³⁵².

İsyanların çıkmasındaki sebep tam olarak bilinmese de II. Artakserkses'in, Genç Kyros örneğinde yaşadığı kötü tecrübeden dolayı, bir daha satraplarının ve vasal krallarının bu kadar geniş yetkiler ile donatılmasına ve güçlenmesine izin vermemesi; Büyük Kral'dan geniş yetkiler, mevki ve eyaleti dışında kalan bölgelere de müdahale etme hakkı almak isteyen; kıskançlık ve hırs ile hareket edip, şahsi çıkarları için makam sahibi olmak isteyen satrapların, isyan etmesindeki temel sebepler olmalıdır³⁵³. Aynı zamanda Plutarkhos, II. Artakserkses'in, Satrap İsyanları çıktığı vakit çok yaşlanmış olduğunu da aktarmaktadır³⁵⁴. Bu sebepler ile hareket etmiş olmaları ihtimal dahilinde olan Batı Anadolu satrapları, Pers otoritesi için pek sıkıntılı günleri başlatmışlardır.

Ayrıntılarını Diodoros'tan öğrendiğimiz Satrap İsyanları'na; Hellespontos – Frigya satrabı Ariobarzanes, Lidya satrabı Autophradates, Mysia satrabı Orontes ve Karia satrabı Mousolus katılmıştır. Bu isyana Mısır Kralı Tachos ve Spartılar da destek vermiştir.

---

³⁴⁸ Cornelius Nepos, *Konon*. 3. 4. 5.; Diodorus, 14. 83. 4.

³⁴⁹ Diodorus, 14. 84. 3.; Cos, Nisyros, Teos, Sakız Adaları, Midilli, Ephesos ve Erythrae taraf değiştiren şehirlerdir.; Olmstead 1948, s. 388.; Sarıkaya 2018, s. 280. 350 Dusinberre 2021, s. 602.

³⁵⁰ Dusinberre 2021, s. 602.

³⁵¹ Diodorus, 15. 90. 1 – 4.

³⁵² Diodorus, 15. 90. 3.; Weiskopf 1989, s. 26.

³⁵³ Arslan ve Sarıkaya 2017, ss. 92 – 93.; Dandamayev 1999, s. 46.

³⁵⁴ Plutarkhos, *Artakserkses*. 26. 26.

Anadolu’da meydana gelen bu isyanlar neticesinde Pers Kralı, gelirlerinin yarısını kaybetmiştir³⁵⁵.

Bu duruma paralel olarak MÖ 4. yüzyıldan sonra satraplar, Yunan kentlerine seferler düzenlememiş, imparatorluğun yararına yeni stratejiler geliştirmemiş, sadece buldukları eyaletlerin sınırlarını korumuş ve komşu satraplık bölgesine saldırı düzenleyen Spartalıları diğer satraplık sadece izlemekle yetinmiş, hatta düşmana destek dahi verdiği görülmüştür³⁵⁶.

MÖ 367 – 360 yılları arasında Anadolu’da gerçekleşen isyanlar ve düzensizlikler, doğrudan II. Artakserkses’e karşı değil, o bölgede yaşayan hoşnutsuz satrapların ve diğer bölgelerdeki sorunlardan faydalanmak isteyen yöneticilerin ayaklanmalarıdır şeklinde yorumlanabilir³⁵⁷.

Ariobarzanes’in idam edilmesinden sonra II. Pharnabazos’un oğlu olan II. Artabazos, MÖ 362 yılında Pharnakes Hanedanlığı’nın tekelinde bulunan yetki ile satrap olarak atanmıştır³⁵⁸. Bu sırada Daskyleion satrabı olan II. Artabazos, III. Artakserkses’in paralı askerleri terhis etme emrini yerine getirmeyerek isyan etmiştir. Olayları yakından gözlemleyen Yunan dünyası bu isyana destek vermekteydi. Atinalı Chares, Müttefikler Savaşı’nda Atina’nın yaptığı masrafları telafi edebilmek için satrap II. Artabazos’un yardım çağrısını kabul etti ve ordusu ile yüklü bir miktar para karşılığında isyancı satraba katıldı. Chares ve II. Artabazos birleşerek Pers Kralının gönderdiği bir orduyu bozguna uğrattı. Atinalılar, Chares’in yaptığı bu hareketi ilk başlarda beğenmiş olsalar da daha sonra Büyük Kral’ın, üç yüz gemi ile Atina’nın düşmanlarının safına katılacağını söylemesi üzerine, Atina geri adım atarak Chares’i derhal geri çağırmıştır³⁵⁹.

Chares’in geri çağırılması II. Artabazos’un önemli derecede güç kaybetmesine sebep oldu ve satrap, yeni bir müttefik arayışına girmek zorunda kaldı³⁶⁰. Thebailileri yardımcı kuvvet göndermesi için ikna etti ve Pammanes, yanındaki beş bin askeri ile Asya’ya geçti. II. Artabazos ile birleşerek III. Artakserkses’in ordusunu iki kere mağlup etti³⁶¹. Ardından II. Artabazos, düşmanla gizlice görüştüğünden şüphelenerek Pammanes’i tutuklattı³⁶². Daha

---

³⁵⁵ Diodorus, 16. 90.

³⁵⁶ Arslan ve Sarıkaya 2017, s. 92.; Dandamayev, 1999, s. 46.

³⁵⁷ Dusinger 2021, s. 603.; Weiskopf 1989, s. 94.

³⁵⁸ A. R. Burn, Cambridge History of Iran, *Persia and Greeks*, s. 381.

³⁵⁹ Diodorus, 16. 22. 1 – 5.

³⁶⁰ Sarıkaya 2018, s. 313.

³⁶¹ Diodorus, 16. 34. 1.

³⁶² Polyaeus, – *Stratagems of War*, 7. 33. 2. Artabazos.

sonra serbest bıraksa da Pammanes, Thebai'ye geri döndü. Her ne kadar MÖ 352'ye kadar savaşlarda direnmiş olsa da paralı askerleri ve müttelikleri tarafından terk edilince yalnız kalan II. Artabazos, Makedon Kralı II. Philip'in yanına sığındı³⁶³.

Rodoslu Mentor, MÖ 343/2 yılında Mısır'ın tekrar fethedilmesinde göstermiş olduğu başarılar neticesinde Mentor'u, Asya kıyılarının satrabı olarak atadı ve isyancılara karşı mücadele etmesi için görevlendirdi. Mentor, bu gücü sayesinde daha önce III. Artakserkses'e karşı savaşmış ve mağlup olunca Makedonya'ya kaçmış olan Rodoslu Memnon ve Artabazos'un aflarını istedi. Bu ricayı kabul eden Büyük Kral, Artabazos ile Memnon'u geri çağırıp, affetti³⁶⁴.

Akhaemenid İmparatorluğu'nun son Daskyleion satrabı olan Arsites'in ne zaman atandığını bilmemek de III. Artakserkses tarafından görevlendirildiği kesindir ³⁶⁵ . Ariobarzanes ve II. Artabazos'un sırasıyla Büyük Kral'a isyan etmelerinden dolayı; MÖ 478 yılında I. Artabazos ile başlayan hanedanlık atamasına III. Artakserkses tarafından son verilip, Pharnaces Hanedanlığı'ndan satrap ayrıcalığı alınmış olmalıdır³⁶⁶.

MÖ 336 yılında III. Alexander (Büyük İskender) tahta çıkmış ve halihazırda süren Asya Seferi'nin hazırlıklarına devam etmiştir³⁶⁷. İskender, ordusu ile yürüyüşe çıktıktan sonra Persler, Makedon ordusunun gelişini engellemek için hiçbir girişimde bulunmasa da Arsames, Rheomithres, Petines, Niphates, Lidya satrabı Spithridates, Daskyleion satrabı Arsites ve Rhodoslu Memnon, bir savaş meclisi toplayarak İskender'e karşı nasıl savaşacaklarını belirlemişlerdir³⁶⁸. Rhodoslu Memnon; meydan savaşından kaçınarak geri çekilmek ve arkalarında kalan tarlaları yakarak, köylerde ve arazilerde Makedonların işine yarayacak hiçbir şey bırakmamaktan yana fikrini beyan etmiştir. Diğer Pers komutanları bu fikri kabul etmemiş, onu Rhodoslu olduğu için kendilerinden daha aşağı görmüşlerdir. Hiçbir şekilde Pers ülkesinin topraklarına ve mülklerine zarar vermeme kararı almışlardır. Meclisten çıkan sonuca göre Persler savaşma kararı almış ve Granikos Nehri'nin kenarına

---

³⁶³ Diodorus, 16. 52.

³⁶⁴ Diodorus, 16. 52.

³⁶⁵ Arrianus, *Anabasis*, 1. 12. 8.; Pausanias, *Description of Greece*, 1. 29. 10.

³⁶⁶ Sarıkaya 2018, ss. 314 – 315.

³⁶⁷ Arrianus, *Anabasis*, 1. 1. 3.; Diodorus, 17. 7. 1 – 3.

³⁶⁸ Arrianus, *Anabasis*, 1. 12. 8 – 9.; Diodorus, 17. 18. 2.

kamp kurmuşlardır³⁶⁹. Bu durumu fark eden İskender hemen Pers ordugahının karşısına kamp kurarak mevzilendi ve Granikos Nehri iki ordu arasında sınır oldu³⁷⁰.

MÖ 334 yılında gerçekleşen Granikos Savaşı'nda Persler, Makedon ordusu karşısında bozguna uğrayıp dağılmıştır. Savaş sonunda pek çok Pers soylusu hayatını kaybederken; Daskyleion satrabı Arsites ise Frigya'ya gitmiş ve savaşın kaybedilmesinden dolayı kendisini suçlu görerek intihar etmiştir³⁷¹. İskender, Arsites'ten boşalan Daskyleion Satraplığına Calas'ı atamış ve bundan önce III. Dareios'a ödenen vergilerin kendisine ödenmesini istemiştir. Sardeis'i ele geçirdiği zaman ise şehrin kalesinde muhafaza edilen hazineyi, direniş göstermeyen Mithrines'ten teslim almıştır³⁷². Granikos Savaşı'nın kaybedilmesiyle; Perslerin Anadolu'daki idari sisteminde en önemli noktada bulunan Daskyleion ve Lidya satraplıkları kaybedilmiş ve böylece Akhaemenidlerin, Küçük Asya'daki hakimiyeti son bulmuştur. Sonuç olarak; Büyük İskender karşısında bu idari mekanizmasını kaybeden Perslerin yıkılması çok zaman almayacaktı.

4.3. Hellespontos – Frigya Satraplığının İdaresi

Ksenophon, II. Kyros'un, eyaletlerine giden satrapların, kraliyet merkezinde gördüklerini taklit etmelerini, düzenli bir şekilde süvari yetiştirmelerini ve savaş arabaları birlikleri örgütlemesini istediğini aktarmaktadır³⁷³. Sekunda'ya göre Ksenophon'un bu aktarımı belirsiz kalmış olsa da feodal sistem olarak tarif edilebilir³⁷⁴. Aynı şekilde Briant; bu durumu arazi ve toprak hibesi olarak yorumlamıştır³⁷⁵. İmparatorluk genelinde asker yetiştirmek amacıyla toprak hibesi Babil ve Mısır'dan gelen epigrafik kaynaklardan da tasdik edilmektedir³⁷⁶.

³⁶⁹ Diodorus, 17. 18. 3.; Polyaeus,– *Stratagems of War*, 4. 3. 15. Alexander.

³⁷⁰ Diodorus, 17. 19. 1.

³⁷¹ Arrianus, *Anabasis*, 1. 12.; 1. 16. 3.

³⁷² Arrianus, *Anabasis*, 1. 17. 1.; Diodorus, 17. 21. 7.

³⁷³ Ksenophon, *Anabasis*, 8. 6. 10.; George Cawkwell, *The Greek wars The failure of Persia*, Oxford University Press, 2005, s. 37.; Miller 2011, s. 336.: Belki de II. Kyros hiçbir zaman böyle bir söz söylemedi. Ksenophon'un bu anekdotu aktarmasının sebebi; Pers İmparatorluğu'nu iyi gözlemlemesi neticesinde elde ettiği bilgileri, Pers Kralının bu doğrultuda emir vermiş olabileceği minvalinde yorumlamasından kaynaklanmaktadır.

³⁷⁴ Sekunda 1988, s. 183.

³⁷⁵ Pierre Briant, "Dons de Terres et de Villes : l'Asie Mineure Dans le Contexte", *Revue des Etudes Anciennes*, Bordeaux 1985, ss. 55 – 59.

³⁷⁶ Dusinberre 2013, ss. 88 - 89.; Kuhrt 2007, s. 825. no. 6.; Wiesehöfer 2019, s. 99.

Bu sistemin ne zaman başladığı tam olarak belirlenemiyorsa da II. Kyros'un, Kyzikoslu Pytharkhos'a Anadolu'nun kuzeyinde yedi adet köy bağışlamasıyla yürürlüğe girdiği düşünülmektedir³⁷⁷. Daha sonraki Antik kaynaklarımızdan gelen bilgiler doğrultusunda toprak bağışlarının devam ettiğini anlıyoruz. Pers Kralı tarafından sadece Persli kişilere değil, Pers Kralı için yararlı faaliyetler göstermiş kişilere topraklar verilmekteydi³⁷⁸.

Troas Bölgesi'nde tımar sahibi olduğunu bildiğimiz diğer kişiler de Daskyleion satrabı II. Artabazos için paralı askerlik hizmeti veren Rodoslu Mentor ve Memnon kardeşlerdir. MÖ 4. yüzyılın ortalarına doğru Daskyleion satrabı II. Artabazos, Rodoslu kardeşlerin kız kardeşi ile evlenmiştir³⁷⁹. Evlilik bağı neticesinde satrabın mahiyetine giren kardeşler özel imtiyazlar elde etmişlerdir³⁸⁰. Bu ayrıcalıklar sayesinde Troas bölgesinde; Lampsakos, Abydos, Skepsis, İlion ve Kebren gibi şehirlerin bulunduğu büyük bir tımar alanına sahip olmuşlardır³⁸¹. Arrian tımar alanından, "Memnon'un Ülkesi" olarak bahsetmektedir³⁸². Memnon'un, Troas Bölgesi'ndeki en önemli hakimiyet simgelerinden birisi de MÖ 362 – 353 yılları arasında Lampsakos'ta bastırmış olduğu gümüş sikkelerdir³⁸³.

Hellespontos – Frigya satraplığı topraklarında feodal toprak yönetim sisteminden faydalanan Perslerin de varlığını biliyoruz. Ksenophon, On Binler ile Kaikos Ovası'na (Bakırçay) ordugah kurduğu vakit, Hellas adında bir kadın, Ksenophon'a; ovada yaşayan Asidates adında çok zengin bir Pers'in yaşadığını ve gece vakti üç yüz kişilik bir ordu ile saldırdığı zaman malları ile zenginliğine el koyabileceğinden bahsetmiştir³⁸⁴. Bunun üzerine Ksenophon, kendisine sadık adamlarını yanına alarak Asidates'i ele geçirmek için harekete

³⁷⁷ Agath. *FgrHist*, 472 (F6); Balcer 1984, s. 204.; Briant 2002, s. 562.

³⁷⁸ Alkibiades: Cornelius Nepos, *Alkibiades*. 9.; Demaratos, Gongylus: Herodotos, 7. 101 – 104; Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 6.; Herodotos, 8. 85.; Lycon: Ctesias, *Persica*, 18. 53.; Themistokles: Diodorus, 11. 57. 7. - 58. 1 – 2.; Nepos, *Themistocles*, X.; Plutarkhos, *Themistocles*. 29. 7.; Thukydides, 1. 138.; Balcer 1984, s. 200; Briant 1985, s. 59.; Hornblower 2011, s. 73.; Körpe 2010, s. 133.; Tuplin 1987a, s. 137.; Wiesehöfer 2009, s. 86.

³⁷⁹ Diodorus, 16. 52. 4.

³⁸⁰ Aneurin Alles-Evans, "Memnon and Mentor of Rhodes in the Troad", *The Royal Numismatic Society*, London 2018, s. 38.; Sevgi Sarıkaya, "Barsine: Rhodoslu Mentor'dan Makedoniali İskender'e Uzanan Bir Hayat", *Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, 2019 s. 259.

³⁸¹ Aneurin Alles-Evans, *The Kingdom of Priam Lesbos and Troad Between Anatolia and the Aegean*, Oxford University Press, UK 2019, s. 115.; Burn, Cambridge History of Iran, *Persia and Greeks*, s. 388.; Evans 2018, ss. 33 – 41.; Sarıkaya 2019, s. 259.

³⁸² Arrianus, *Anabasis*, 1. 17. 8.

³⁸³ Evans 2018, s. 41.

³⁸⁴ Ksenophon, *Anabasis*, 7. 8. 9.

geçmiştir. Gece yarısı Asidates'in büyük, yüksek, berkitilmiş ve çok sayıda asker tarafından korunan kalesine vardıkları zaman çok sayıdaki köle ve hayvan kaçmıştı. Yunanların yağmalama saldırısına karşı kalede kalanlar sert bir şekilde direnmeye başladılar. Kaledekiler, derhal destek kuvvetlerini çağırarak için bağırma ve geceyi aydınlatan meşalelerini yakmaya başladılar. Bu yardım çağırmasını gören ve Pergamon yakınlarındaki Komana Köyü'nde yaşayan İtamenes, birliklerinin tamamını, Asurlu ağır piyadelerini, paralı askerlerini ve seksen kadar Hyrkanialı süvarilerini yanına alarak derhal Asidates'in yardımına yetişti. Buna ek olarak; Parthenion ve Apollonia'dan yaklaşık olarak sekiz yüz adet yaya ve atlı asker de geldi³⁸⁵.

Yoğun ok ve sapan atışları altında geri çekilen On Binler, Karkasos Nehri'ne kadar takip edildiler ve büyük zorluklar ile karşıya geçtiler. Yarısı yaralı olan ordu, yanlarında iki yüz kadar köle ve koyun getirdi. Ertesi gün Lidya içlerine giren Ksenophon, Parthenion dağının eteklerinde konaklayan Asidates'i burada yakaladı³⁸⁶.

Ksenophon'un aktardığı bu pasajdan anlaşılan belli başlı noktalar vardır. Asidates Kaikos'ta (Bakırçay) toprak sahibi bir Pers soylusuydu ve Kaikos Bölgesi, Perslerin en fazla yerleştiği bölgelerden birisiydi³⁸⁷. Ancak Asidates'in, Ksenophon'un aktardığı zenginliğin aksine daha mütevazı yaşadığı ve dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı korunmaya ihtiyacının olduğu da varsayılmaktadır³⁸⁸.

İtamenes ise Kaikos'a Pers Kralı tarafından özel olarak yerleştirilen, satraptan bağımsız, doğrudan krala karşı sorumlu olan ve tehlike anında olaylara müdahale edebilecek kabiliyete sahip bir garnizon komutanı olmalıydı³⁸⁹. Sekunda, İtamenes'in soylu bir dük olduğunu söylemektedir³⁹⁰.

Her ne kadar İtamenes ve Asidates'in statüleri tam olarak belirlenemiyorsa da anlaşıldığı üzere bu iki Pers soylusu; Batı Anadolu'ya ve Hellespontos – Frigya Satraplığı

---

³⁸⁵ Ksenophon, *Anabasis*, 7. 8. 10. – 7. 8. 15.

³⁸⁶ Ksenophon, *Anabasis*, 7. 8. 16. - 7. 8. 22.

³⁸⁷ Briant 1985, s. 66.; Briant 2002, s. 563.; Cawkwell 2005, s. 36.; Dusinger 2021, s. 603.; Hornblower 2011, s. 77.; Klinkott 2008, ss. 237 – 238.; Kuhrt 2007, s. 825. no. 6.

³⁸⁸ Cawkwell 2005, s. 286.; Kuhrt 2007, s. 825, no. 3.; Kuhrt 2013, s. 419.

³⁸⁹ Cook 1983, s. 177.; Christopher Tuplin, "Xenophon and The Garrisons of The Achaemenid Empire", *Archäologische Mitteilungen aus Iran*, 1987b, s. 192; Pierre Debord, *L'Asie Mineure au IVe Siècle (412-323 a.c.)*, Ausonius Editions, Pouvoirs et jeux politiques, Bordeaux 1999, s. 184.

³⁹⁰ Nicholas Sekunda, "Achaemenid Colonization in Lydia", *Revue des Études Anciennes*, Bordeaux 1986, s. 11.

topraklarına yerleşmiş pek çok Pers yerleşimcisinden sadece iki tanesiydi. Briant, Anadolu'daki Pers yerleşim noktalarının Asidates örneğindeki gibi şekillenmiş olabileceğini belirtmektedir³⁹¹.

Yazılı kaynaklarımız da Anadolu'da başka Pers varlıklarından haber vermektedir. Herodotos, Halys'in (Kızılırmak) batısında yaşayan Perslerin varlığını aktarmaktadır³⁹². Bir diğer antik kaynaklarımız olan Nepos, Thukydides ve Plutarkhos da Batı Anadolu'daki Pers mevcudiyetinden bahsetmektedir.

MÖ 478/7 yılında Atinalı Kimon'un donanması ile Persler'in üzerine giderken Sestos ve Byzantion'dan Persli esirler aldığını aktarmaktadır. Daha sonra Frigya ve Lidya'dan gelen bazı Persler, esir alınmış olan akrabaları ve dostları için yüklü miktarda fidye ödemeyi kabul etmişlerdir. Bu sırada Gelibolu'da teslim olmamış bazı Persler bulunmaktaydı. Her ne kadar Persler dirense de Kimon, dört savaş gemisi ile saldırdığı yerde on üç gemi ele geçirip, Persleri yenmeyi başardı³⁹³.

Spartalı Pausanias, MÖ 474'te Byzantion'u ele geçirdiği zaman burada soylu Pers esirleri almıştır. İçlerinde Büyük Kral'ın akrabaları ve önde gelen kişiler bulunmaktaydı³⁹⁴. Bu esirlerin isimlerini ve tam olarak yaşadıkları yerleri gösteren bir bilgi elimizde mevcut değildir ancak esirlerin yaşadıkları Byzantion ve Bosphorus, Hellespontos – Frigya Satraplığının sorumluluğu altında olmalıdır³⁹⁵.

Bir diğer soylu Pers'in de varlığını Ksenophon sayesinde öğreniyoruz. Genç Kyros, II. Artakserkes'in üzerine doğru giderken Niğde'ye gelmiştir. Üç gün kaldığı bölgede Megaphernes isminde soylu bir Persi ve yanında bulunan yüksek rütbeli görevliyi hayatına kastettikleri gerekçesiyle idam ettirmiştir³⁹⁶. Pers soylusu Megaphernes hakkında başka bir bilgimiz mevcut değildir. Belki de kendisi Asidates örneğindeki gibi toprak sahibi birisiydi. Tuplin'e göre Kapadokya'da yaşayan bu adam, Genç Kyros'un emrinde görevli alt satraplardan birisiydi³⁹⁷. O bölgeden sorumlu bir görevli olduğu da düşünülmektedir³⁹⁸.

---

³⁹¹ Balcer 1984, s. 198.; Briant 2002, s. 500.

³⁹² Herodotos, 5. 102.

³⁹³ Plutarkhos, *Kimon*. 9. 2 – 3. - 14. 1 – 2.

³⁹⁴ Thukydides, 1. 128.; Cornelius Nepos, *Pausanias*. 2.

³⁹⁵ Maffre 2005, s. 235.; Sarıkaya 2018, s. 77.

³⁹⁶ Ksenophon, *Anabasis*, 1. 2. 20.

³⁹⁷ Tuplin 1987a, s. 118.

³⁹⁸ Briant 2002, s. 625.

Daskyleion satrabı II. Pharnabazos'un eyalet sınırları içerisinde diğer soylu Persleri de biliyoruz. II. Pharnabazos'un süvari birliklerinin komutanları olan Pers soyluları Spithridates ve Rhathines, bu konuda yorumlanmaya açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadırlar. Pharnabazos'un süvarileri, MÖ 410'da Bithynialılara yardım edip, Yunanların Frigya'ya geçmesini engellemeye çalışıyordu. Neticede, beş yüzden fazla askeri öldürdüler. İleriki çarpışmada, Ksenophon'un komutasındaki On Binler, bu süvarileri yenip, geri püskürtmeyi başardı³⁹⁹.

Ksenophon'un aktardığı bilgilere göre süvari birliklerinin komutanı olan Spithridates, daha sonraki süreçte Pharnabazos'tan hakaret gördüğü gerekçesi ile isyan etmiş ve emrindeki iki yüz atlısı ile Spartalı Agesilaos'a katılmıştır⁴⁰⁰. Spithridates, Pharnabazos tarafından görevlendirilmiş sıradan bir süvari komutanı değil; aynı zamanda feodal bir düklük gibi Hellespontos – Frigya topraklarının üçte birini elinde tutan bir Pers soylusuydu⁴⁰¹. Spithridates, kendisine ait olan tımar alanlarında süvari birlikleri yetiştirdiği düşünülmektedir⁴⁰². Sekunda'ya göre Spithridates'in kontrolü altında tuttuğu topraklar Kyzikos'un güneybatısındaki Zeleia'da bulunmaktaydı⁴⁰³. Ksenophon, Spithridates için rütbe ve soyluluk olarak diğer Persler'den aşağı olmadığını aktarmıştır⁴⁰⁴.

Sekunda'nın yaptığı araştırmaya göre; Hellespontos – Frigya satraplığında varlığı tespit edilmiş üç adet soylu, aristokrat ve zengin Pers ailesi bulunmaktaydı. Bunlar; Daskyleion'un Batısı'ndaki Zeleia (Balıkesir/Gönen) dolaylarındaki toprakları ellerinde tutan Spithridatidler, Daskyleion satraplık merkezinde yaşayan en bilindik aile olan Pharnacidler ve Daskyleion'un Doğusu'ndaki Kios (Bursa) ve Myrleia (Mudanya) dolaylarındaki toprakların sahibi Ariobarzanidler'dir⁴⁰⁵. Daskyleion satraplık merkezinin de çevresinde pek çok Pers yerleşiminin olduğu anlaşılmaktadır⁴⁰⁶. Anlaşılan; Kaikos gibi Troas ve Mysia Bölgeleri de Persler tarafından sıkça yerleşilmiş bölgeler olarak öne

³⁹⁹ Ksenophon, *Anabasis*, 6. 4. 24. - 6. 5. 7. - 6. 5. 31.

⁴⁰⁰ *Hellenica Oxyrhynchia*, 21. 1 – 3.; Ksenophon, *Agesilaos*, 3. 1. - Ksenophon, *Hellenica*, 3. 4. 10.

⁴⁰¹ Briant 2002, s. 644.; Cook 1983, s. 178.; Sekunda 1988, s. 184.; Tımar bölgelerinde yetiştirilen süvarilerin tam olarak sayıları ve hangi millete ait oldukları saptanamıyorsa da altı yüz civarında oldukları varsayılmaktadır.; J. M. Cook, *The Rise of the Achaemenian, The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, s. 274.

⁴⁰² Debord 1999, s. 184.; Sekunda 1988, ss. 182 – 184.

⁴⁰³ Sekunda 1988, s. 180.

⁴⁰⁴ Ksenophon, *Hellenica*, 4. 1. 6.

⁴⁰⁵ Dusinberre 2013, s. 77.; Maffre 2005, s. 237.; Sekunda 1988, ss. 178 – 182.

⁴⁰⁶ Ksenophon, *Hellenica*, 4. 1. 15.; Maffre 2005, s. 235.; Sekunda 1988, s. 194.

çıkılmaktadırlar⁴⁰⁷. MÖ 5. yüzyıldan itibaren Granikos ve Kaikos vadilerinde nüfus artışı olduğu bilinmektedir ve bu durum, bu iki kesimin güvenlik amacıyla oluşturulmuş tampon bölgeler olduğu düşüncesi yönündedir⁴⁰⁸.

Sekunda'nın görüşü; varlığı saptanmış bu üç soylu ailenin buldukları bölgelerde kendi "düklük"lerine sahip olduğu yönündedir. Anlaşılan; bu ailelerin kendilerine tahsis edilmiş tımar alanlarında yetiştirdiği süvari birlikleri mevcuttu ve satraplık içerisindeki en yüksek kademeyi oluşturmaktaydılar. Spithridates örneğinde ise; Spithridates'in belli bir sayıda köyün mülkiyetine sahip olduğu ve kendisinden daha az soylu olan kişilerle de feodal bir ilişki içerisinde bulunduğu yönündedir⁴⁰⁹. Bununla birlikte Troas Bölgesi'nde Bayramiç, Biga, Çan, Çanakkale merkez, Lapseki ve Yenice'nin verimli ve stratejik ovalarında Pers malikaneleri bulunmuştur ve bu malikaneler, isimlerini bilmediğimiz diğer soylu Perslere ait olmalıdır⁴¹⁰. Onomastik kanıtlara göre de Daskyleion Satrapının denetimi altında pek çok Pers ve Doğu kökenli insanların olduğu görülmektedir⁴¹¹. Elbette satraplıkların belli başlı noktalarına yerleşen Perslerin öylesine orada olduğu düşünülemez. Hellespontos – Frigya, Sardeis, Kapadokya gibi bölgelerde görülen İran halkları, kaynaklarımızda da değerlendirdiğimiz üzere bazen askeri bazen de idari görevler ile sorumlu kılınmış kimselerdi⁴¹².

Ancak, Perslerin Hellespontos – Frigya'da Troas Bölgesi'nin batısında kalan kısımlarda nasıl bir yönetim uyguladığı anlaşılabilirse de iç ve kırsal kesimlerde nasıl bir düzen kurduğu tam olarak anlaşılammaktadır⁴¹³. Bu durum da kaynakların yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Troas'ın Batı kıyısında kalan kentler Yunan kentleriydi ve bunlar Pers

---

⁴⁰⁷ Maffre 2005, s. 235.; Nicholas Sekunda, "Achaemenid Settlement in Caria, Lycia and Greater Phrygia", *Asia Minor and Egypt: Old Cultures in a New Empire*, Heleen Sancisi-Weerdenburg and Amelie Kuhrt (Eds.), Proceedings of the Groningen Achaemenid History Workshop, Vol. 6, Leiden 1991, s. 140.

⁴⁰⁸ Dusinberre 2021, s. 604.

⁴⁰⁹ Sekunda 1988, ss. 187 – 188.; Sekunda, Anadolu'da Pers soyluluğunu iki sınıfa ayırmıştır. İlk olarak, vermiş olduğu bölgelerde yerleşmiş ve doğrudan "Yediler"den gelen, aile bağları ile soylu sınıfa mensup olan en üst seviyedeki üç aile. İkincisi, yine Pers oldukları halde bu üç ailenin arazilerinde yaşayan ve tımar alanlarında süvari yetiştiren kişilerdir.

⁴¹⁰ Körpe 2010, ss. 151 – 187.; Reyhan Körpe, "Pers Hakimiyetinde Troas Bölgesi", *İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı*, Işık Şahin (Ed.), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2012, ss. 161 – 162.

⁴¹¹ Maffre 2005, s. 231.

⁴¹² Maffre 2005, s. 238.

⁴¹³ Reyhan Körpe, "Troas Bölgesi Arkeolojik Yüzeysel Araştırmalarının Işığında Pers Savunma Sistemi", *OANNES Uluslararası Eskiçağ Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 2022.

yanlısı tiranlar ile yönetiliyordu⁴¹⁴. Perslerin, tiranları özellikle I. Dareios'un devri ile birlikte etkin olarak kullandığı bilinmektedir⁴¹⁵.

MÖ 512'de I. Dareios İskit Seferi'ne çıktığı zaman Troas'taki Yunan⁴¹⁵ şehirlerini yöneten tiranların da varlığı görülmektedir. Herodotos, Hellespontos'un batı kıyılarındaki Yunan şehirlerinin yöneticilerini yazmıştır. Perslerin egemenliği altında yaşayan tiranlar; "Hellespontos tyranları olan Abydos'dan Daphnis, Lampsakos'tan Hippoklos, Parion'dan Herophantos, Prokonnesos'dan Metrodoros, Kyzikos'tan Aristagoras ve Bizans'dan Ariston'du; Hellespontos'tan olanlar bunlardı" demiştir⁴¹⁶. Ayrıca I. Dareios'un tiranlık görevine getirerek ödüllendirdiği başka Yunanlar da bulunmaktaydı. İskit Seferi sırasında Dareios'a güzel bir öğüt verdiği gerekçesiyle Koes'e Lesbos (Midilli) tiranlığı verilmişti⁴¹⁷. Herodotos'un bu pasajlarından da anlaşıldığı üzere; Persler, fethettikleri şehirlerin başına kendileri için çalışacak tiranları yerleştirmiştir. Sefere çıkıldığı zaman bu şehirlerin halkları Pers ordusuna dahil olmuş; tiranları ise Pers Kralının emrinde göreve hazır bir şekilde beklemiştir.

Pers hakimiyeti altındaki Yunan şehirlerinin, kendi sikkelerini de bastırdıkları bilinmektedir. Özellikle, Kyzikos ve Lampsakos sikke basımında öne çıkan şehirler arasında yer almaktadır⁴¹⁸. Buradan anlaşıldığı üzere; Pers Satrabı, Yunan şehirlerinin sikke basmasına müdahale etmemiştir. Lampsakos'un altın, Kyzikos'un elektron sikkeleri ticarete oldukça yaygın olarak kullanılmıştır. Perslerin böyle bir özgürlüğü neden verdiği tam olarak bilinmemektedir. Ancak, satraplık içerisinde ödeme dengesinin sağlanması, artan paralı askerlerin maaşlarının karşılanması ve şehirlerin satraba vergi ödemesi hususunda kolaylık olması sebepleriyle bu şehirlerin sikke basması Persler tarafından teşvik edilmiş olmalıdır⁴¹⁹.

Batı Anadolu kıyılarında Pers yanlısı yönetimler ile idari yapıda var olan ve sikke basması dahi serbest olan bu şehirlerin varlığı basitçe saptanmaktadır. Ancak kesin olarak

---

⁴¹⁴ Frederic William Hasluck, *Cyzicus*, Cambridge University Press, 1910, s. 164.; J. M. Cook, *The Rise of the Achaemenian, The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, s. 272.

⁴¹⁵ M. M. Austin, "Greek Tyrants and the Persians, 546 - 479 B.C.", *The Classical Quarterly*, Vol. 40, No. 2., Cambridge University Press, UK 1990, ss. 209 – 305.; Mary White, "Greek Tyranny", *Phoenix*, Classical Association of Canada, Vol. 9., No. 1., 1955, s. 1.; Denis Page, *Sappho and Alcaeus*, Oxford University Press, UK 1955, s. 231.; Waters 2014, s. 83.

⁴¹⁶ Herodotos, 4. 138.; Balcer 1995, s. 160.

⁴¹⁷ Herodotos, 5. 11.

⁴¹⁸ Gardner 1911, s. 156.

⁴¹⁹ Serap Özkan Kılıç, "Pers Hakimiyeti Altında Batı Anadolu'da Sikke Basımı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (27), 2012, s. 244.

tespit etmesi güç olsa da Daskyleion merkezi çevresinde ve kırsal kesimlerdeki yönetimin Pers garnizonları ile kontrol edildiği düşünülmektedir.

İmparatorluk geneline yayılmış ve önemli noktalara konuşlanmış olan garnizonlar, hiç şüphesiz ki denetim hususunda en önemli yapılardır. Pers Kralının ve Pers Satrabının mutlak otoritesi daimi olarak hazırda bekleyen garnizonlar aracılığıyla sürdürülmüştür⁴²⁰.

Ksenophon, Pers Satrabının merkezi otoriteye karşı başlatabileceği bir isyanda derhal mukavemet görebilmesi için II. Kyros'un, sadece kendisine bağlı garnizon komutanlarını eyalet topraklarına yerleştirdiğini aktarmaktadır⁴²¹. Tuplin, Ksenophon'un bu pasajını yorumlayarak bazı sonuçlara varmıştır. Tuplin'e göre; II. Kyros, doğrudan kral tarafından görevlendirilmesiyle sadece krala karşı sorumlu olarak; fethettiği *poleislere* (kent devleti) *phrouoilar* (garnizon) yerleştirmiştir. Bunlara *akrai* garnizonları denilmektedir ve başlarında da *phourarchsları* sorumlu kılmıştır. Kent merkezlerinde bulunan *akrailara* ek olarak, *khoralarda* (kırsal alanlar) konuşlanmış garnizonlar da bulunmaktaydı⁴²².

Akropolislerde konuşlanmış olan garnizonlar, kralın kendi askerleriydi ve onun tarafından atanmış birliklerdi; görevleri de şehirlerin güvenliğini sağlamaktı. Kırsal ve iç bölgelerde mevzilenen *khora* garnizonları da yine Pers kralı tarafından atanan *chiliarchoslar* tarafından idare edilmekteydi ve şehir sınırlarını dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı savunmak ile görevliydi⁴²³. Pers Kralları, her yıl düzenli olarak garnizon komutanlarını teftiş eder, uzak satraplıklarda kalanları da merkezden gönderdiği müfettişler vasıtasıyla denetlerdi⁴²⁴.

Bunlara ek olarak; Pers İmparatorluğu'nda tarımın ve üretimin ne derece önemli olduğu bilinmektedir. Topraklarında üretime önem veren, tarımsal ihtiyacı karşılayan ve tarlaların işlenmesi hususunda görevini iyi yapan satraplarını ödüllendiren Pers Kralı, aksi yönde davrananları da cezalandırma yoluna gitmiştir⁴²⁵. Kırsallarda konuşlanan

---

⁴²⁰ Dusinberre 2013, ss. 83 – 85.; Pierre Briant, "Contrainte Militaire, Dépendance Rurale et Exploitation des Territoires en Asie Achéménide", *Etudes sur les formations tributaires du MoyenOrient ancien. Besançon: Université de Franche-Comté*, 1982, s. 212.; Waters 2014, s. 102.; Wiesehöfer 2013, s. 99.

⁴²¹ Ksenophon, *Kyropedia*. 8. 6. 1. - 8. 6. 9.; J. M. Cook, The Rise of the Achaemenian, *The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, s. 273.

⁴²² İsmail Gezgin, "Defensive Systems in Aiolis and Ionia Regions in the Achaemenid Period", *Achaemenid Anatolia. Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Achaemenid Period*, Bandırma 1997 (Leiden 2001), s. 182.; Tuplin 1987a, s. 168.; Wiesehöfer 2013, s. 141.

⁴²³ Gezgin 2001, ss. 182 – 187.

⁴²⁴ Ksenophon, *Oeconomicus*, 4. 5 – 6.

⁴²⁵ Ksenophon, *Oeconomicus*, 4. 8.

garnizonların bir önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Askeri güçlerin sağladığı güvenlik ve barış ortamı sayesinde sorunsuz bir şekilde tarımsal faaliyetlerine devam eden çiftçiler, böylece doğrudan satraplığın gelirlerinin ve haraçlarının önemli bir kısmını üretiyordu⁴²⁶. Savaş ya da barış durumu için hazırda bekleyen bu askeri mevcudiyetlerin iâşesi, masrafları ve tüm giderleri satrapın sorumluluğu altında olan satraplığının gelirleri ile karşılanıyordu⁴²⁷.

Perslerin sıkı bir askeri kontrolü Troas, Mysia ve Aeolis Bölgelerinde de uyguladıkları açıktır⁴²⁸. Aeolis Bölgesi'nin Persler açısından ne derece stratejik ve askeri bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Bu bölgede, Tuplin, Antik kaynakları yorumlayarak yoğun bir garnizon varlığına ulaşmıştır⁴²⁹. Troas Bölgesi de Perslerin savunma noktalarında öne çıkan bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Genel itibarıyla Troas'ın Batı kıyıları ve Güney kesimlerinde bulunan şehirlerde Pers garnizonlarının varlığı bilinmektedir. Antik kaynaklardan yola çıkılarak; Gergis, Hamaksitos, İlion, Kebren, Kokylion, Kolonai, Larissa, Neandria ve Skepsis kentlerinde garnizonların olduğu anlaşılmıştır⁴³⁰.

Troas Bölgesi'nde Pers hakimiyeti noktasında incelenmesi gereken bir diğer kısım da Doğu ve İç Troas'tır. Arkeolojik çalışmalar neticesinde Aisepos ve Granikos Nehri dolaylarında pek çok kale ve yerleşim tespit edilmiştir⁴³¹. Bölgedeki kale ve yapılar MÖ 6. - 4. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir. Troas'da Perslerin gelişine tarihlendirilen bu askeri kaleler ve yerleşimler, oldukça stratejik noktalarda yüksek kesimlere kurulmuş ve böylece çevrenin net bir şekilde gözetlenerek güvenliğinin sağlanmasına dikkat edilmiştir⁴³². Bu durum, Perslerin, Daskyleion Satraplığı çevresinde bir çeşit savunma organizasyonu kurduklarını göstermektedir. Anlaşılan; Kallias Barışı'ndan sonra Yunan şehir devletlerinin üzerindeki hakimiyetini kaybeden Persler, iç bölgelerde ve kırsal kesimlerdeki hakimiyetlerini sadece yerli bağlaşıkları ile değil; aynı zamanda bu garnizon ve savunma sistemleri sayesinde devam ettirebilmiş olmalıdır⁴³³. Briant'ın, Perslerin sadece satraplık

⁴²⁶ Briant 1982, ss. 53 – 58.

⁴²⁷ Dusinberre 2013, s. 34.; Kuhrt 2013, s. 414.; J. M. Cook, The Rise of the Achaemenian, *The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, s. 274.; Wiesehöfer 2013, s. 141.

⁴²⁸ Polyænus, – *Stratagems of War*, 6. 10. Alexander.: Spartalı Thibron'un Aeolis Bölgesi'ne sefer yaptığı esnasında garnizonların ve askeri savunma kalelerinin yoğun varlığını bildirmektedir.; Briant 2002, ss. 642 - 643.; Dusinberre 2013, s. 89.; Dusinberre 2021, s. 604.; Körpe 2010, s. 145.

⁴²⁹ Tuplin 1987b, s. 236.

⁴³⁰ Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 10 – 20.; Tuplin 1987b, s. 236.

⁴³¹ Charles Brain Rose ve Reyhan Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project 2006", *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kocaeli 2007, s. 104.

⁴³² Dusinberre 2013, ss. 85 – 93.; Körpe ve Rose 2007, s. 105.; Sarıkaya 2018, s. 379.

⁴³³ Körpe 2022.

merkezlerinde değil, kırsal kesimlerde de yerleşmiş olduğu noktasındaki yorumu, arkeolojik bulgular ile tutarlı gözükmemektedir⁴³⁴.

Mysia’da, Asidates örneği Perslerin savunma sistemleri noktasında daha çok önem kazanmaktadır. Asidates, Kaikos Ovası’nda (Bakırçay) yaşayan diğer Pers toprak sahiplerinden birisiydi. Yunan saldırısı karşısında civarda konuşlanmış olan Pers garnizonlarını harekete geçirip, derhal destek kuvvetlerinin bölgeye intikali için meşalelerin yakıldığı görülmektedir. Nitekim, kısa süre içerisinde İtamenes emrindeki kuvvetlerle bölgeye gelmiş, Komania’dan Asurlu ağır piyadeler ve paralı askerler, Hyrkianalı süvariler ve Parthenion ile Apollonia’dan sekiz yüz kadar piyade ve süvari de bu harekate eşlik etmiştir⁴³⁵. Ksenophon’un bu pasajından anlaşıldığına göre; savunma amaçlı bekleyen Pers garnizonları birbirlerine yakın ve olası bir tehlike durumunda derhal harekete geçebilecek kabiliyete sahip birliklerdi⁴³⁶. Belki de İtamenes ve arkasından gelen askeri kuvvetler, sadece Asidates’i değil, aynı zamanda o bölgede yaşayan pek çok toprak sahibi Pers’i de koruyordu. Asidates ve diğer Pers yerleşimcileri de bu garnizonların masraf ve yaşeleri hususunda giderleri karşılıyor olmalıdır⁴³⁷.

Sonuç olarak; kültürleri ile dillerini devam ettirmeleri hususunda bir problem yaşamayan kentler ve yerli halklar, her zaman hazırda bekleyen Pers garnizonları aracılığıyla kontrol edilerek imparatorluk bünyesinde kalmaları sağlanmıştır. Böylece üretimi kesintisiz olarak devam ettirerek ekonomiyi ayakta tutmuşlardır. Bu noktada, Asidates ve daha pek çok Pers’in ellerinde bulundurdukları topraklardan sağladıkları gelirler ile bu garnizonların maddi ihtiyaçlarını karşılıyor olması imparatorluğun ayakta kalmasını sağlayan önemli unsurlardan birisiydi.

MÖ 8. yüzyılda Hellepontos kıyılarında Yunan şehirlerinin kurulduğu bilinmektedir ancak iç kesimlerdeki yerleşimlerin MÖ 6. yüzyıla doğru ortaya çıktığı görülmektedir⁴³⁸. Elimizdeki bulguları değerlendirdiğimiz zaman Pers İmparatorluğu tımar sisteminin işletildiği feodal toprak düzenine benzer bir yapı ile yönetildiği anlaşılmaktadır⁴³⁹.

---

⁴³⁴ Briant 2002, s. 704.

⁴³⁵ Ksenophon, *Anabasis*, 7. 8. 15.

⁴³⁶ Briant 2002, s. 643.; Cook 1983, s. 177.; Dusinberre 2013, ss. 89 – 91.; Kuhrt 2013, s. 419.; Tuplin 1987b, s. 192.

⁴³⁷ Körpe 2010, s. 149.

⁴³⁸ Körpe 2022.

⁴³⁹ Balcer 1993b, s. 87.; Briant 2002, s. 66.; Cook 1983, ss. 176 – 177.; Mieroop 2016, s. 337.; Miller 2011, ss. 334 – 337.; Sekunda 1988, ss. 184 – 185.; Hornblower 2011, ss. 72 – 73.

Elimizde bulunan Antik kaynakların ışığında Hellespontos – Frigya’ya ait olan bölgelerdeki alt satraplıklarda görev yapan bölge yerlisi yöneticilerin olduğunu biliyoruz. Bu hususta bilinmeyen nokta; satraplıkların, ne zaman ve hangi sebepler ile alt satraplıklara bölündüğüdür⁴⁴⁰. Ksenophon, II. Kyros’un satraplarını atamadan önce yaptığı konuşmada; “*Valileri seçerken bize ülkenin en güzel ürünlerini yollayacak insanları da bulmak gerekir. Böylece yerimizden ayrılmadan ülkenin en güzel ürünlerine sahip olacağız. Çünkü bu bizim hakkımızdır. Aynı valiliklere saldırılırsa onları yine biz koruyacağız.*” dediğini aktarmaktadır⁴⁴¹. Belki de bu konuşma satraplıkların da kendi içerisinde bölünmeleri için öncü olmuştur.

Satraplıklar ve satraplar, Akhaemenid İmparatorluğu’nun geniş ve önemli idari yapısını gösteriyor olsa da bu sistemi daha ayrıntılı ve ciddi bir şekilde öğrenmek için satraplıkların içerisindeki yapıları ve sistemleri bilmek önem arz etmektedir⁴⁴². İmparatorluk bünyesinde yaşayan pek çok etnik grubun kontrol edilebilmesi için alt satraplıklar ve vasal krallıklar vasıtasıyla yerel seçkinlerin yönetimde yer alması gerekmiştir⁴⁴³.

Perslerin eyalet yönetim sisteminde yerel yöneticiler, idari sistem için pek çok yarar sağlamıştır. Bu bölgeleri ve şehirleri yöneten, doğrudan Pers Satrabı tarafından atanan yerel *hyparklar* (valiler) eyaletin güvenliğini sağlamaları, vergi ve haraçları toplamaları gibi önemli vazifeleri üstlenmişlerdi. Böylelikle eyaletin başında bulunan Pers Satrabının görev ve yükümlülükleri azalmış olmaktadır⁴⁴⁴.

Hellespontos – Frigya bölgesinde en bilindik alt satraplık bölgesi Daskyleion satrabına bağlı olan ve Kuzey Ege’de bulunan Aeolis’tir. Aeolis Bölgesi’nin, Persler için farklı bir değeri vardır. Sekunda’ya göre: II. Pharnabazos, Troas Bölgesi’nin Batısı’ndaki Yunan şehirlerinin, MÖ 5. yüzyılda Atina etkisine maruz kalmalarına karşı bir atak olarak Aeolis’i tampon bölge olarak tayin etmiştir⁴⁴⁵. Sarıkaya ise: Aeolis Bölgesi’ni, Hellespontos – Frigya Bölgesi’ni düşman saldırılarından koruyan bir kaleye benzetmiştir⁴⁴⁶.

---

⁴⁴⁰ Balcer 1993b, s. 81.

⁴⁴¹ Ksenophon, *Anabasis*, 8. 6. 4.

⁴⁴² Tuplin 1987a, s. 115.

⁴⁴³ Balcer 1984, s. 197.; Basello 2021, s. 863 – 864.; Evans 2018, ss. 33 - 34.; Frederic Maffre, ‘Indigeneous aristocracies in Hellespontine Phrygia’, *Persian Responses and Cultural Interaction with in the Achaemenid Empire*, Christopher Tuplin (Ed.), The Classical Press of Wales, UK 2007, s. 120.; Hornblower 2011, s. 76.; Tuplin 1987a, s. 120.

⁴⁴⁴ Balcer 1993b, s. 87.; Sarıkaya 2018, s. 372.; Wiesehöfer 2009, s. 86.

⁴⁴⁵ Sekunda 1988, s. 176.

⁴⁴⁶ Sarıkaya 2018, s. 73.

Aeolis'in coğrafi statüsü hakkındaki bu çıkarımlar doğru gözükmemektedir. Çünkü Troas ve bu bölgedeki Yunan kentleri, siyasi süreç içerisinde Persler'den kopmuş, Atina veya Sparta'nın kontrolüne geçmiştir. Bilindiği üzere; İyonya İhtilali sırasında Batı Anadolu kentlerinin hemen hepsi isyana katılmış, Pers ordularının gayreti neticesinde kontrol altına alınabilmişlerdir. MÖ 478 yılında ise Attika Delos Deniz Birliği'nin bölgede siyasi nüfuzunu arttırması sonucunda Daskyleion Satraplığı'na bağlı bazı Yunan kentlerinin Atina birliğine katıldığını görüyoruz. Bunlar arasında; Artake, Lampsakos, Kyzikos, Abydos, Priapos, Harpagion ve Prokonnesos gibi kentler bulunmaktadır⁴⁴⁷. Bu dönem içerisinde Attika – Delos Birliği'ne üye olan bu kentler Persler yerine Atina'ya yüksek miktarlarda vergi ödemiştir. Hatta, MÖ 5 yüzyılın sonlarına doğru Spartalı Lysander'in Mysia'daki Kyzikos kentine hakim olduğu anlaşılmaktadır⁴⁴⁸. Nitekim, Peloponnesos Savaşları sonrasında Batı Anadolu'daki şehirler Pers kontrolüne geçmiş, ancak takip eden yıllarda Spartalıların bölgeye yaptığı çıkartmalar ile bu durum bozulmuştur. MÖ 386 yılında imzalanan Antalkidas Barışı ile Hellepontos – Frigya'daki Yunan kentleri tekrar Pers hakimiyeti altına girmiştir.

Aeolis'in yönetimi hakkındaki bilgiler antik kaynaklarımızdan gelmektedir. Herodotos, bir Aiol kenti olarak tanımladığı Kyme'nin hyparkhosu (vali) Sandokes'in, MÖ 480'de Kserkses'in, Yunanistan Seferi esnasında on beş gemi ile Yunanlara karşı savaştığını aktarmaktadır⁴⁴⁹. Alt satraplıklarda bulunan şehirlerin başına bir Persli'nin geldiği gibi; Pers olmayan ama Akhaemenid İmparatorluğu'nun yararı için çalışacak yerli aristokratlar da gelmiştir⁴⁵⁰.

Aeolis yöneticilerinden olan bölge yerlisi Dardanoslu Zenis ve eşi Mania hakkındaki önemli bilgilerimizi Ksenophon'dan öğreniyoruz. Daskyleion satrabı II. Pharnabazos'un sorumluluk sınırları içerisinde olan Aeolis Bölgesi'nin yerli yöneticisi Dardanoslu Zenis, hastalığından dolayı öldüğü vakit II. Pharnabazos, Aeolis Bölgesi'ni başka bir yöneticiye vermeyi düşünmüştür. Mania ise derhal harekete geçerek II. Pharnabazos'un yanına gelmiştir. Mania, ölen kocasının her zaman Perslere bağlı olduğunu, vergi ve haraçlarını verdiğini; kendisinin de aynı politikayı devam ettireceğini söyleyerek, Aeolis'e satrap olmak

---

⁴⁴⁷ Hasluck 1910, s. 165.

⁴⁴⁸ Ksenophon, *Hellenica*, 3. 4. 10.

⁴⁴⁹ Herodotos, 1. 149.; 7. 194.; Cook 1983, s. 176.; J. M. Cook, *The Rise of the Achaemenian, The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, s. 272.: Kyme, Pers donanması için en önemli deniz üslerinden birisidir.

⁴⁵⁰ Dandamayev 1999, s. 48.; Miller 2011, ss. 335 – 336.

istemiştir. II. Pharnabazos, bunları dinledikten sonra Mania'nın satrap olmasına karar vermiştir. Mania, her zaman vergi ve haraçlarını ödeyerek Perslerin çıkarına göre hareket etmiştir. II. Pharnabazos'a hediyeler göndermiş ve ona bağlılığını her zaman ortaya koymuştur⁴⁵¹.

Mania'nın sadece Zenis'ten kalan şehirleri yönetmekle kalmayıp, emrinde Yunan paralı askerler toplayarak Perslerin kontrolü dışında kalan şehirleri de ele geçirdiği bilinmektedir. Bu şehirler; Larisa, Hamaksitos ve Kolonai'dır⁴⁵². Troas Bölgesi'nden Gergis ve Skepsis şehirlerini de yönetimi altına alan Mania, anlaşıldığı üzere Aeolis'in kapsadığı idari alanı genişletmiştir⁴⁵³.

Satrap II. Pharnabazos'un, Pers Kralının topraklarını sürekli olarak tahrip ettikleri gerekçesiyle Pisidyalılara ve Mysialılara karşı yürüttüğü savaşa da katılarak büyük yararlıklar gösteren Mania, Pharnabazos'tan çok değerli hediyeler almış ve Pers Satrabının gözünde her zaman değerini korumuştur⁴⁵⁴.

Mania, kırk yaşını geçmişken; bir kadının yönetici olamayacağı düşüncesine sahip olan damadı Meidias tarafından öldürüldü. Meidias, Mania'nın hazinesinin büyük bir bölümünü sakladığı Skepis ve Gergis şehirlerini ele geçirdi. Diğer şehirler ise Meidias'ı kabul etmeyerek onu kovdular. Meidias'ı kovan şehirlerin içerlerinde hazır kıta bekleyen garnizonlar bulunuyordu. Muhtemelen bu birliklerin masrafları ve iaşeleri Mania tarafından karşılanan Yunan paralı askerleriydi⁴⁵⁵. Anlaşıldığı üzere; Persler, Aeolis Bölgesi'ndeki küçük şehir devletlerini kendileri atadıkları valiler ve onların da kontrol ettikleri garnizonlar vasıtasıyla yönetiyordu⁴⁵⁶.

Bunun üzerine; II. Pharnabazos'a hediyeler göndererek Aeolis'in yöneticisi olduğunu iddia etti. II. Pharnabazos, bu hediyeleri kabul etmemiş ve Meidias'ı yakalayacağını ve

---

⁴⁵¹ Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 10.; Balcer 1993b, s. 86.; Basello 2021, s. 864.; Cook 1983, s. 178; Jacobs 2021, s. 836.; Kuhrt 2007, s. 865.; Tuplin 1987a, s. 121.

⁴⁵² Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 13.

⁴⁵³ Basello 2021, s. 864.; Cook 1983, s. 176.; Olmstead 1948, s. 378.; Sarıkaya 2018, s. 375.

⁴⁵⁴ Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 13.; Lewis 1977, s. 56: II. Pharnabazos'un, Anadolu'nun güney kesiminde bulunan Pisidya Bölgesi ile olan ilişkisi açık değildir. Ksenophon'un yanlış bir gruplandırma yapmış olması ihtimal dahilindedir.; Maffre 2007, s. 120.

⁴⁵⁵ Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 15.; Briant 2002, s. 562.; Sarıkaya 2018, s. 373.

⁴⁵⁶ Tuplin 1987a, s. 121.

cezalandıracağını söylemiştir. Pharnabazos, “*Mania’nın intikamını almadan yaşayamam*” diyerek, aralarındaki güçlü bağı göstermiştir⁴⁵⁷.

Mania’nın öldürülmesi hiç şüphesiz ki Aeolis ve Troas Bölgeleri’nde Pers yönetimini olumsuz yönde etkilemiştir. MÖ. 399 yılında Spartalı Derkylidas’ın bölgeye gelmesi ile Mania’nın öldürüldüğü günden beri iyi muamele görmemiş Larissa, Hamaksitos, Troya, Kolonai, Neanderia gibi kentler Derkylidas’ın kontrolü altına girmiştir⁴⁵⁸. Daha sonra Skepsis’e doğru ilerleyen Derkylidas, Meidias’ın müttefiklik teklifini reddederek Skepsis’i ele geçirmiş ve Mania’nın hazinelerine el koyduktan sonra Meidias’a da sadece bu şehri vermiştir⁴⁵⁹. Derkylidas’ın bu akınları Persler’e çok büyük zararlar ve yıkıcı etkiler vermemiş olsa da Pharnabazos’a ait olan Aeolis Bölgesi, bir süreliğine Daskyleion satraplığının kontrolünden çıkmıştır⁴⁶⁰.

Ancak, Hellespontos – Frigya Satraplığına bağlı bulunan Mysia Bölgesi ayrıntıları elde etmek adına sorunlu bir bölgedir. Agesilaos, MÖ 395 yılında II. Pharnabazos’un bölgesine girdiği vakit Mysialı halklar ile karşılaşmıştır. Bu halkların bazıları Agesilaos’un ordusuna katılıp talan ve yağmaya ortak olmuşken, II. Pharnabazos’un yanında duranlar ise cezalandırılmış ve şehirleri yıkılmıştır⁴⁶¹. Nitekim Ksenophon, Mysialı halkların II. Pharnabazos’un ordusunda görev aldığından bahsetmektedir⁴⁶². Briant’a göre; Mysia halklarının bu tepkisi, ya savaşın yarattığı tahribattan kaçınmak ya da Perslerin yapacağı cezalandırmadan sakınmak olduğu yönündedir⁴⁶³. Antik kaynaklarımızdan gelen bilgiler Mysia Bölgesi’nin, Daskyleion’da ikamet eden Pers Satrapının buyruğu altında olduğu kanıtlar niteliktedir.

Mysia Bölgesi’nde yerli aristokrat yöneticilerinden başka doğrudan satrap olarak atanan Baktriyalı Orontes isminde bir kişi de karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Armenia satraplığında görev yaptığı bilinen Orontes’in MÖ 362 yılında Daskyleion Satraplığına bağlı olan Mysia Bölgesi’nde satrap olduğu görülmektedir⁴⁶⁴. MÖ 385/4 yılında Euagoras,

---

⁴⁵⁷ Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 14 – 15.

⁴⁵⁸ Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 16 – 17.

⁴⁵⁹ Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 20 – 28.

⁴⁶⁰ Arslan ve Sarıkaya 2017, s. 89.

⁴⁶¹ *Hellenica, Oxyrhynchia*. 21. 1 – 3.

⁴⁶² Ksenophon, *Hellenica*, 4. 1. 24.; Mysialılar ayrıca Herodotos’un verdiği I. Kserkes’in ordu listesinde de karşımıza çıkmaktadırlar (Herodotos, VII. 74.).

⁴⁶³ Briant 2002, s. 642.

⁴⁶⁴ Briant 2002, s. 698.; Hyla A. Troxell, “Orontes, Satrap of Mysia”, *Revue suisse de numismatique*, 1981, ss. 27 – 28.

Kıbrıs'ta Perslere karşı, Mısır Kralı Acoris ve Kariyalı Hecatomnus'tan destek alarak isyan etmiş; II. Artakserkses ise Evagoras ile savaşması için Orontes ile Tiribazus'u görevlendirmiştir⁴⁶⁵. Bu seferdeki başarısızlığından olsa gerek rütbesi indirilerek Mysia'ya gönderilmiştir⁴⁶⁶. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken nokta; Orontes'in de Zenis ve Mania örneğinde olduğu gibi Daskyleion satrabına bağlı bir yöneticilik pozisyonunda olduğudur⁴⁶⁷. Orontes'in Mysia'daki görevine ilişkin en çarpıcı kanıt; "Oponta" , "Opont" yazılarının görüldüğü, satrabı temsil ettiği düşünülen sakallı ve tiaralı bir başın ön yüzde betimlendiği, Adramytteion'da MÖ 357 – 352 yılları arasında basılmış olan gümüş ve bronz sikkelerdir⁴⁶⁸.

Nasıl ki Daskyleion satrabına bağlı yerel yöneticileri Hellespontos – Frigya'da görüyorsak, aynı durum başka bölgelerde de karşımıza çıkmaktadır. Zenis ve Mania örneğinde görülen yöneticiler gibi diğer bir satraplık bölgesi olan Sardeis'te de Pers Satrabına bağlı başka valilerin varlığı görülmektedir⁴⁶⁹. Herodotos, Atys oğlu Pythios ismini aktarmıştır ve kendisi I. Kserkses'in savaş masraflarına kendi zenginliği ile maddi destek vermiştir⁴⁷⁰. Anlaşılan; Daskyleion satrabına bağlı Zenis ve Mania örneğindeki gibi; Sardeis satrabının emrinde de Persler ile idari açıdan iş birliği halinde olan yerli aristokratlar vardır⁴⁷¹. Lidya'nın eski kral hanedanından gelen Pythios, Sekunda'ya göre; Kroisos tarafından kendisine miras kalan toprakları elinde tutmuş ve Karia'da Pythiopolis adında bir şehir de kurmuştur⁴⁷². Summerer'e göre; Pythios ve Kserkses arasındaki ilişki, elit Lidyalıların Pers ordusunda rol aldıklarına dair açıklayıcı bir örnektir⁴⁷³.

Bununla birlikte; diğer kaynaklarımızdan da Sardeis satrabı Tissaphernes'in emrinde bazı beylerin, II. Pharnabazos'da olduğu gibi yine alt satraplıklarda görev aldıklarını görüyoruz. Thukydides, Ionia'da satrap yardımcısı olarak Tamos'un ismini vermektedir⁴⁷⁴.

---

⁴⁶⁵ Diodorus, 15. 2 – 3.

⁴⁶⁶ Diodorus, 15. 11. 2.; 90. 3; Sarıkaya 2018, s. 299.

⁴⁶⁷ Briant 2002, s. 642.; Troxell 1981, s. 28.

⁴⁶⁸ Bodzek 2014, s. 64.; Oğuz Tekin, "Pers Dönemi'nde Anadolu'da Para ve Ticaret", *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 110.; Troxell 1981, ss. 32 – 37.; Weiskopf 1989, ss. 62 – 63.

⁴⁶⁹ Cook 1983, s. 176.; Sekunda 1986, s. 16.; Tuplin 1987a, ss. 120 – 121.

⁴⁷⁰ Herodotos, 7. 27 – 30.

⁴⁷¹ Dusinberre 2021, s. 601.

⁴⁷² Nicholas Sekunda, "Changing Patterns of Land-Holding in the South-Western Border Lands of Greater Phrygia in the Achaemenid and Hellenistic Periods", *Colossae in Space and Time Linking to an Ancient City*, Vandenhoeck, Alan H. Cadwallader ve Michael Trainor (Ed.), Göttingen 2011, ss. 49 – 51.

⁴⁷³ Latife Summerer, "Duvar Resimleri", *Tatarlı Renklerin Dönüşü*, Latife Summerer ve Alexander von Kienlin (Ed.), Promat Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 178.

⁴⁷⁴ Thukydides, 8. 31.

Tissaphernes tarafından ordunun başına bırakılan bir Memphisli'dir⁴⁷⁵. Ayrıca Teos ya da Kolophon'da *hyparch* olabileceği düşünülen Stages'in de Tissaphernes adına komutanlık yaptığı bilinmektedir⁴⁷⁶. Bir diğeri; Adramyttion – Antandros arasında yaşadığı varsayılan Arsakes isminde bir yöneticidir⁴⁷⁷. Görüldüğü üzere; hem Hellespontos – Frigya hem de Sardeis satraplığı benzer şekillerde alt satraplıklara bölünmüş ve Pers Satrabının emrinde hizmet vermiş yöneticilerin kontrolünde kalmışlardır⁴⁷⁸.

Satraplık yönetimi içerisindeki idari hiyerarşi en net şekilde Hellespontos – Frigya satraplığının Aeolis Bölgesi'ndeki Zenis ve Mania'nın II. Pharnabazos'a biat etmeleri örneğinde gözlemlendiği gibi diğer satraplıklar için bu net ayırt etme durumu geçerli değildir⁴⁷⁹. Ancak rahatça çıkarım yapılabilir ki Sardeis satrabının altındaki yöneticiler de Mania'dan pek de farklı olmayan bir şekilde yönetimi ellerine almış olmalıdır. Bilindiği üzere, II. Kyros, Lidya'nın fethinin akabinde daha sonra isyan edecek olan Lidyalı Pakytes'e de hazine işleri gibi mühim bir görev vermiştir⁴⁸⁰. Buradan çıkan sonuç; Persler, en başından itibaren bölge yerlisi insanlar ile iş birliğine açık olmuştur.

Hellespontos – Frigya satraplığının yönetimi altında olan bir diğer bölge de Bithynia Bölgesi'dir⁴⁸¹. Kaynaklarımızın yetersiz olması sebebiyle Pers hakimiyetinde Bithynia hakkında fazla ayrıntıya ulaşamıyoruz. Ancak Ksenophon, Mania'nın kendisini ziyaret eden yöneticiler arasında en iyi şekilde karşılayıp, ağırladığı kişinin II. Pharnabazos olduğunu aktarmıştır⁴⁸². Bu bağlamda, Hellespontos – Frigya'da Mania'ya ek olarak başka yöneticilerin de II. Pharnabazos'a karşı sorumlu oldukları anlaşılmaktadır. Doğrudan kim oldukları bilinmese de Bithynia'daki yerli kralları veya aristokratları işaret ediyor olabilir⁴⁸³.

Bithynialı bazı halkların Herakleia civarında Ksenophon ve Yunan askerlerine II. Pharnabazos'un süvarileri ile birleşerek mukavemet gösterdikleri görülmektedir⁴⁸⁴. Kaynaklarımızda bazı Bithynia Krallarının isimlerine ulaşabiliyoruz. Dydalsos, Boterias, ve

---

⁴⁷⁵ Thukydides, 8. 87.

⁴⁷⁶ Thukydides, 8. 16.; Tuplin 1987a, s. 121.

⁴⁷⁷ Thukydides, 8. 108.

⁴⁷⁸ Tuplin 1987a, s. 121.

⁴⁷⁹ Jacobs 2021, s. 844.: Bu durum, elimizdeki yazılı kaynakların büyük oranda Yunan menşeli olması ve yetersiz bilgi vermesinden kaynaklanmaktadır.

⁴⁸⁰ Herodotos, 1. 153 – 162.

⁴⁸¹ Ksenophon, *Anabasis*, 7. 8. 25.; Ksenophon, Bithynia Bölgesi'nin satrabı olarak II.

Pharnabazos ismini vermiştir.; Briant 2002, s. 699.

⁴⁸² Ksenophon, *Hellenica*, 3. 1. 12.

⁴⁸³ Sarıkaya 2018, s. 372.

⁴⁸⁴ Ksenophon, *Anabasis*, 6. 4. 24.

Büyük İskender'in generali Kalas'ı MÖ 327 yılında Bithynia'da mağlup eden Bas, bu bölgenin hakimi olarak karşımıza çıkmaktadırlar⁴⁸⁵. Ayrıca Düzce'de, muhtemelen Bithynialı soyluya ait olan mezarda keşfedilen Pers motifli çatal – kaşık takımı, Daskyleion Satrabı tarafından buradaki soyluya dostluk adına hediye edilmiş eşyalardan bazıları olmalıydı⁴⁸⁶. Nitekim, Dardanoslu Timasion adındaki bir soylunun da Pers halılarına ve kadehlerine sahip olduğunu biliyoruz⁴⁸⁷.

Bu doğrultuda ortaya çıkan sonuç; Mysialılar ve Bithynialılar üzerlerine düşen yükümlülükler binaen satraplara vergi ödemiş ve askeri destek sağlamışlardır. Persler, boyunduruk altına aldıkları yerel güçleri, eyalet topraklarını kontrol etmek için menfaatleri doğrultusunda yanlarında tutmuş, onları her zaman denetlemiş ve kendileri açısından bir problem görmedikleri takdirde aynı aile ile iş birliğine devam etmiştir⁴⁸⁸. İdari yapının en tepesinde bulunan Persler ve üst tabakadan bölge yerlisi kişiler arasındaki ilişkiler doğrultusunda yerli aristokratlar çocuklarını, Pers satraplarının saraylarına göndermiş ve bu saraylarda çocukların Pers dilini, geleneklerini ve yaşam biçimlerini öğrenerek geri kalanlara aktarması hedeflenmiştir⁴⁸⁹.

Pers hakimiyetindeki Anadolu topraklarında, Hellespontos – Frigya'daki sisteme benzer şekilde karşımıza çıkan başka yerli hanedanları da görüyoruz. Bunlardan en bilineni Karia Bölgesi'nde görülmektedir. Persler, MÖ 546'dan sonra Anadolu'nun Güneybatısı'nda; kuzeyde Menderes Vadisi, güneyde İndos Vadisi arasında kalmış olan Karia Bölgesi'ni de ele geçirmiştir⁴⁹⁰. Batı Anadolu'nun kontrolü hususunda önemli bir yere sahip Karia, Sardeis satrabının emrinde, yerel hanedanların yönetimi altında varlığını sürdürmüştür⁴⁹¹. I. Kserkes'in Yunanistan seferi esnasında Kariyalı kadın Artemisia'nın Pers donanmasında komutanlık yaptığı görülmektedir⁴⁹².

---

⁴⁸⁵ Memnon, *Herakleia Pontike*, 20. 1 – 2.

⁴⁸⁶ Dusinberre 2013, s. 79.: Akhaemenid elitleri arasında hediyeleşmek yüksek statünün bir göstere olmuştur.; Sekunda 1990, s. 190.

⁴⁸⁷ Ksenophon, *Anabasis*, 7. 3. 18.

⁴⁸⁸ Dandamayev 1999, s. 48.; Dusinberre 2013, s. 77.; Dusinberre 2021, s. 599.; Jacobs 2021, s. 836.; Kuhrt 2013, ss. 423 – 425.: II. Pharnabazos ve Mania arasında geçen diyalog bu konu açısından aydınlatıcı niteliktedir.; Wiesehöfer 2009, s. 86.

⁴⁸⁹ Basello 2021, s. 863.; Sekunda 1986, s. 28.

⁴⁹⁰ Herodotos, 1. 171 – 177.; Oliver Can Henry, "Hyssaldomos'un Oğlu Hekatomnos: Pers Tarihinde Benzersiz Bir Kişilik", *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 350.

⁴⁹¹ Maffre 2017, s. 53.; M. Mellink, *Anatolia, The Cambridge Ancient History, Persia, Greece and the Western Mediterranean 525 - 479 BC.*, 2006, s. 223 – 224.

⁴⁹² Herodotos, 7. 99.

MÖ 4. yüzyıla kadar Lidya Satraplığına bağlı olan Karia, II. Artakserkses'in Batı Anadolu'daki idari reformları neticesinde özerk bir statüye kavuşmuş ve yönetimine de kökleri MÖ 5. yüzyılın erken tarihlerine kadar gittiği düşünülen yerli bir hanedan olan Mylasalı Hekatomnos'un ailesi getirilmiştir⁴⁹³.

Büyük İskender'in bölgeye gelişine kadarki geçen sürede sırasıyla; Hekatomnos (MÖ 392 – 371), Mausolos (MÖ 377 – 353), İdrieus (MÖ 351 – 344) ve Piksodoras (MÖ 341 – 335) Karia Bölgesi'nin yönetiminde sorumlu olmuştur⁴⁹⁴. Mausolos'un Halikarnassos kentinden yönettiği Karia Bölgesi'ne, daha sonra Likya ilhak edilmiştir⁴⁹⁵. Muhtemelen Likya, Karia'nın alt satraplık bölgesi olduktan sonra Likya'da yerli hanedanlar satrap olarak atanmamış, onun yerine Karia satrapları tarafından göreve getirilen yöneticiler olmuştur. Bu bağlamda, Mausolos'un Kondalos'u; Piksodoras'ın Hieron ve Apollodotos'u Likya'ya atadıkları bilinmektedir⁴⁹⁶. Ancak bundan önceki tarihlerde Likya Bölgesi de Sardeis'e bağlı bir şekilde yerel hanedanlar tarafından yönetiliyordu⁴⁹⁷. Bununla beraber; Perslerin, Likya'yı fethettiği ilk tarihlerden itibaren anıtsal mimarilerde, mezar anıtlarında ve sikkelerde Likya ve Pers motifleri birbiri ile entegre olmuştur⁴⁹⁸.

Daskyleion satrabının sorumluluğu altında olan Bithynia'daki duruma benzer bir şekilde Kilikya Bölgesi de yerli hanedanlar ve kralların olduğu bir sistem ile Pers hakimiyetinde kalmıştır. Pers Kralı II. Kyros, Babil'in fethinden sonra satrap atamalarını yapmış ancak Karia ile Babil'in fetihlerine gönüllü olarak katıldıkları ve kendisine biat ettikleri gerekçesiyle Kıbrıs, Kilikya ve Paphlagonia'ya satrap atamamıştır. Bu bölgelerin

---

⁴⁹³ Herodotos, 5. 118.; Mieroop 2016, s. 332.; Henry 2010, s. 71.; Stephen Ruzicka, *Politics of Persian Dynasty The Hecatomnids in the Fourth Century B.C.*, Oklahoma Series in Classical Culture, Norman 1992, ss. 15 – 17.; Waters 2014, s. 101.

⁴⁹⁴ Henry 2010, ss. 71 – 73.; Kaptan 2021, ss. 288 – 289.; Karya'da, Hekatomnos ailesinin iktidara gelmesinden önce de diğer yerli hanedanların bastırıldığı sikkelerin varlığı bilinmektedir.; Ruzicka 1992, ss. 33 – 45.

⁴⁹⁵ Polyaeus, - *Stratagems of War*, 7. 23. Mausolos.; Antony G. Keen, *Dynastic Lycia A Political History of the Lycians & Their Relations with Foreign Powers, C. 545 – 362 BC*, Brill, Leiden 1998, ss. 171 – 174.; Briant 2002, s. 706.; Weiskopf 1989, s. 68.

⁴⁹⁶ Sarıkaya 2018, s. 371.

⁴⁹⁷ Herodotos, 7. 98.; Kaptan 2021, s. 288.; Keen 1998, ss. 87 – 96.; Ivo Hajnal, "Lydian, Carian, and Lycian Sources", *A Companion to The Achaemenid Persian Empire*, Bruno Jacobs and Robert Rollinger (Eds.), Wiley Blackwell, Vol. 1., USA 2021, ss. 163 – 168.; M. Mellink, Anatolia, *The Cambridge Ancient History, Persia, Greece and the Western Mediterranean 525 - 479 BC.*, 2006, s. 215.; Sekunda 1991, s. 97.; Seyer 2017, ss. 220 – 221.

⁴⁹⁸ Jan Zahle, "Achaemenid Influences in Lycia (Coinage, Sculpture, Architecture). Evidence For Political Changes During the 5th Cent. B.C.", *Asia Minor and Egypt: Old Cultures in a New Empire*, Heleen Sancisi-Weerdenburg and Amelie Kuhrt (Eds.), Proceedings of the Groningen Achaemenid History Workshop, Vol. 6, Leiden 1991, ss. 145 – 160.

yönetimini yerel hanedanların ve vasal kralların yönetimine bırakmıştır. Bu krallıklardan haraç ve gerektiği zaman askeri yardım almıştır⁴⁹⁹. Kilikya Kralı anlamına gelen *Syennesis*ler ile bölgeyi Pers Kralı adına yöneten Kilikyalılar, Akhaemenidler istediği takdirde asker ve haraç vermek mecburiyetindeydiler⁵⁰⁰. Bu bilgileri doğrular nitelikte; Kserkses'in Yunanistan seferinde, Pers ordusuna hizmet eden Kilikya *Syennesis*'inin varlığı bilinmektedir⁵⁰¹.

Pers Kralları, uzun süre boyunca vasal kralların aracılığı ile kontrol altında tuttukları Kilikya Bölgesi'ne satrap ataması yapmamışlardır. Daha sonraki süreçte Genç Kyros, II. Artakserkses'e karşı isyan ettiğiinde Kilikya *Syennesis*'ten destek almış ve bu hareketi Kilikya Bölgesi'nin özerklik statüsünü sonlandırmıştır⁵⁰².

Doğrudan Pers Kralları tarafından atanan satrapların dönemi başlamıştır. Kamissares ve Datames'in Kilikya'da görev aldıkları bilinmektedir⁵⁰³.

Arkeolojik veriler; MÖ 4. yüzyılın başından itibaren Pers Kralları tarafından atanan satrapların varlığı bilinmesine rağmen Kilikya Bölgesi'ndeki yönetimin büyük oranda yerel beylerin etkisi altında olduğuna işaret etmektedir⁵⁰⁴. Buradaki örnekten de görüldüğü üzere; Persler, kendi değerlerini, geleneklerini ve yaşam tarzlarını kitlesel olarak empoze etmek yerine, yerli soylulara aktarmış ve böylece bölge halkına yayılmasını amaçlamışlardır⁵⁰⁵.

Bithynia'nın Doğusu'nda yer alan Paphlagonia da Kilikya ve Bithynia'ya benzer bir idari sistem ile yönetilmiştir. II. Kyros'un bu bölgeye satrap atamadığı bilinmektedir. Yine diğer bölgeler gibi vergi vermek ve askeri hizmeti yerine getirmek yükümlülüğü ile mükellef kılınmışlardır⁵⁰⁶. Briant'a göre Paphlagonia Bölgesi, Daskyleion satrabının kontrolü ve sorumluluğu altındadır⁵⁰⁷. Herodotos, halklar listesinde Paphlagonia'yı, Hellespontos –

---

⁴⁹⁹ Herodotos, 3. 19.; Ksenophon, *Kyropedia*, 7. 4. 2.; J. M. Cook, *The Rise of the Achaemenian, The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, s. 272.; Sarıkaya 2018, ss. 119 – 120.

⁵⁰⁰ Maffre 2017, s. 56.; M. Mellink, *Anatolia, The Cambridge Ancient History, Persia, Greece and the Western Mediterranean 525 - 479 BC.*, 2006, ss. 226 – 228.

⁵⁰¹ Aiskhylos, *Persler*. 326.

⁵⁰² Diodorus, 14. 20. 3.; Ksenophon, *Anabasis*, 1. 2. 21 – 1. 2. 27.; Briant 2002, s. 625.; Cook 1983, s. 172.; Frye 1983, s. 115.; Sekunda 1991, s. 89.

⁵⁰³ Nepos, *Datames*, 2.

⁵⁰⁴ Charles Gates, "Cilicia, 550–330 BC: Persians and locals", *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546–330 BC*, Ashk P. Dahlen (Ed.), Uppsala 2017, s. 138.

⁵⁰⁵ Basello 2021, ss. 861 – 863.

⁵⁰⁶ Maffre 2017, s. 56.

⁵⁰⁷ Briant 2002, s. 698.

Frigya sınırları içerisinde vermiştir⁵⁰⁸. MÖ 334 yılında Granikos Savaşı'nda ise Daskyleion satrabı Arsites, Paphlagonialı süvarileri yönetmiştir⁵⁰⁹.

Vasal krallar vasıtasıyla yönetilen bu bölgedeki bazı kralların isimlerini antik kaynaklarımızın yardımıyla öğreniyoruz. Ksenophon, Paphlagonia'da Korylas isminde bir kralın varlığını aktarmıştır⁵¹⁰. MÖ 395 yılında Agesilaos, Daskyleion'a geldiği zaman Spithridates tarafından Paphlagonia Kralı Otys'in yanına ittifak amacıyla götürülmüştür⁵¹¹. Daha sonra II. Artakserkses'e karşı isyan eden Paphlagonia Kralı Thyus, Datames tarafından yakalanmış ve Pers Kralına teslim edilmiştir⁵¹². Dönemi aydınlatan kaynaklarımızın yetersizliği sebebiyle bu vasal krallar hakkındaki bilgilerimiz sınırlı seviyede kalmaktadır. Ancak tüm imparatorluk uyruklarından beklendiği üzere Paphlagonia Krallarının da görevi; yönettikleri bölgeyi korumak, Persler'den gelen emirlere itaat etmek ve Pers Kralı savaş kararı verdiği zaman orduya asker sunmak olmalıdır⁵¹³. Nitekim, MÖ 480'de Kserkes'in Yunan Seferi sırasında Paphlagonialılar da Pers ordusunda yerini almıştır⁵¹⁴.

Persler ve yerli Paphlagonialıların kaynaşmasına bir örnek de Ksenophon'dan gelmektedir. Paphlagonia Kralı Otys ile Pers soylusu Spithridates'in kızı evlenmiştir⁵¹⁵. Bu durum bize imparatorluğun daha pek çok yerinde Pers soyluları ile yerli halk arasında evliliklerin olduğunu gösterebilir⁵¹⁶.

Kilikya'nın Kuzeyi'nde, Paphlagonia'nın Güneyi'nde ve Frigya'nın da Doğusu'nda kalan Kapadokya Satraplığı'nda da Perslerin, yerli halkı kendi kültürleri ile etkilemiş olduğu gözükmektedir. Diğer bölgelerdeki örneklerde görüldüğü üzere Kapadokyalı yerli beyler ile Pers soyluları yönetimi ortak idare etmişlerdir. II. Kyros döneminde Artabatas'ın buraya atandığı, I. Dareios zamanında Ariaramnes'in adının geçtiği ve son olarak Mithrobuzanes isminin karşımıza satrap olarak çıktığı görülmektedir⁵¹⁷. MÖ 4. yüzyılın sonuna doğru Perslerin, Kapadokya satraplığını ikiye ayırdığı bilinmektedir⁵¹⁸. Kapadokya Bölgesi'nde

---

⁵⁰⁸ Herodotos, 3. 90.

⁵⁰⁹ Diodorus, 17. 19. 4.

⁵¹⁰ Ksenophon, *Anabasis*, 7. 8. 25.

⁵¹¹ Ksenophon, *Hellenica*, 4. 1. 2 – 3.

⁵¹² Cornelius Nepos, *Datames*. 2 – 3.

⁵¹³ Maffre 2007, s. 121.

⁵¹⁴ Herodotos, 7. 72.

⁵¹⁵ Ksenophon, *Hellenica*, 4. 1. 7.

⁵¹⁶ Briant 2017b, s. 19.; Kuhrt 2013, s. 422.: Büyük ihtimalle Pers soylusu Asidates de Pergamonlu yerli bir kadın ile evliydi.

⁵¹⁷ Ctesias, *Persica*, 12 - 13. 20.; Diodorus, 17. 21. 3.; Ksenophon, *Kyropedia*, 8. 6. 7.

⁵¹⁸ Strabon, 12. 1. 4.; Maffre 2017, s. 57.: Kapadokya Tauros ve Kapadokya Pontos.

basılan sikkelerin üzerlerinde görülen Pers ikonografileri, Kapadokya hanedanlarının Persler ile olan ilişkisini göstermektedir⁵¹⁹. Ancak, belki de Kapadokya Satraplığı da Hellespontos – Frigya ve Sardeis Satraplıkları gibi alt satraplıklara bölünerek yönetilmiştir⁵²⁰. Strabon, Kapadokya'nın on parçaya bölündüğünü ve hepsinin birer yöneticisinin olduğunu söylemektedir⁵²¹.

Burada ortaya çıkan sonuçlardan bir diğeri de yerli veya Pers soyundan gelen hanedanların satraplık yönetimlerinde önemli yer tutuyor olmasıdır. Hellespontos – Frigya'da Pharnakes ailesi ön plana çıkarken, Kilikya, Bithynia ve Paphlagonia'da yerli krallar, Karia'da Hekatomnoslar, Kapadokya'da Kamisares ardından oğlu Datames gibi aileler görülmektedir. Hanedanlık sisteminin ilk uygulandığı merkezin Daskyleion Satraplığı olduğu bilinmekle birlikte; belki de burası örnek alınarak diğer bölgelerde de aynı sistem uygulanmaya çalışılmış olabilir⁵²².

Persler, hakimiyetleri altında tuttıkları tüm toprakları tek bir merkezden yönetmeye çalışmış olsalar da bazı bölgelerin kontrolü gerek ekonomik açıdan fayda sağlamaması, gerek bölge halkının idare edilmesinin güç olması sebebiyle kısmi özerklik ile yönetime dahil edilmiştir⁵²³. Zagros Dağları'ndaki ve Orta Asya'daki göçebe kavimlerin vergi ve haraç vermeyerek, Büyük Kral'dan hediye aldıkları, böylece karşılıklı çıkar ilişkisi ile Pers İmparatorluğu bünyesinde buldukları bilinmektedir⁵²⁴.

Akhaemenidler ve çöl coğrafyasında yaşayan Arapların münasebeti ise Herodotos'un aktarmış olduğu bilgiler ile karşımıza çıkmaktadır. II. Kambyses, Mısır'ı fethetmek istediği zaman çölü nasıl geçeceğini düşünmüş ve çareyi Arap Kralı ile anlaşmakta bulmuştur. Bunun neticesinde Persler çölü geçmiş ve Mısır'ı Akhaemenid bünyesine almışlardır⁵²⁵. Sina Çölü'nün kuzeyinde yaşayan Arap kabilelerinin II. Kambyses'e destek olmayı tercih

---

⁵¹⁹ Christoph Michels, "The Persian Impact on Bithynia, Commagene, Pontus, and Cappadocia", *The History of the Argeads, New Perspectives. Classica et Orientalia 19*, H. Bowden, R. Rollinger, S. Müller and T. Howe (Eds.), Harrassowitz, Almanya 2017, s. 50.

⁵²⁰ Sarıkaya 2016, s. 83.

⁵²¹ Strabon, 12. 1. 2.

⁵²² Sarıkaya 2016, ss. 78 – 79.

⁵²³ Kuhrt 2013, ss. 412 – 413.; Mieroop 2016, s. 332.

⁵²⁴ Henry Paul Francfort, *Central Asia and Eastern Iran, The Cambridge Ancient History, Persia, Greece and the Western Mediterranean 525 - 479 BC.*, Vol. 4., D. M. Lewis, John Boardman, Simon Hornblower, M. Ostwald (Eds.), Cambridge University Press, UK 2006, ss. 174 – 193.; Kuhrt 2013, ss. 412 – 413.; Wiesehöfer 2019, ss. 97 – 98.

⁵²⁵ Herodotos, 3. 4 – 5.; 8 – 9.; 11 – 13.

etmeleri Perslerin işini bir hayli kolaylaştırmıştır⁵²⁶. Arap Bölgesi, karşılıklı menfaat dahilinde vergi ödememiş ama her yıl düzenli olarak hediyeler göndermiştir⁵²⁷. Aynı durum, Karadeniz'in kuzeydoğusunda da görülmektedir⁵²⁸. Kısacası Persler, boyunduruk altına alabildikleri yerli kavimleri askerlik hizmeti ve vergi mükellefligi karşılığında kendi içlerinde serbest bırakmış; kontrol edemedikleri kavimleri de karşılıklı çıkar ve menfaat ilişkisi dahilinde kendilerine bağlı tutmayı başaramışlardır⁵²⁹.

Hellespontos – Frigya Bölgesi'nde, Pers soyluları ile yerel halkların kaynaşmasını gün yüzüne çıkartan arkeolojik bulgularımız da mevcuttur. Bunlardan en ünlüsü 1998 yılında Çanakkale Çan, Altıkulaç Köyü, Çingene Tepe Tümülüsü'nde keşfedilen ve MÖ 5. yüzyılın sonlarına doğru tarihlendirilen Çan Lahdi'dir. Lahitin kısa yüzünde savaş sahnesi, uzun yüzünde domuz ve geyik avı betimlenmiştir. Sahnelerde gösterilen kişilerin giyimlerine bakıldığı zaman mızraklı süvarinin Persli, arkasından eşlik edenin Yunan; süvarinin saldırısı ile öldürülen kişinin de yine bir Yunan olduğu tahmin edilmektedir⁵³⁰. Lahitin sahibi yirmili yaşlarında, savaşta ya da attan düşerek kaza sonucunda hayatını kaybeden bir erkektir⁵³¹.

Kesin bir yargıya varmak mümkün gibi gözükme de atın üzerindeki süvarinin Altıkulaç Köyü'nde yaşamış soylu ve bölgenin yöneticisi olan bir Pers komutanı; savaşa ve ava katılarak en öndeki süvariye eşlik eden kişinin de Yunan ya da yerli olması kuvvetle muhtemeldir⁵³². Ancak, lahit üzerinde resmedilen atın kuyruğunun bağlanma şekli, Pazırık Kurganların'da gün yüzüne çıkartılan lahitlerdeki atların kuyruklarının bağlanma şekline benzemektedir. Bu ayrıntı, diğer Pers mezar stellerinde bulunmayarak sadece Çan Lahdi'nde

---

⁵²⁶ Stephen Ruzicka, *Terrible in the West Egypt and the Persian Empire 532 – 332 BCE*, Oxford University Press, New York 2012, s. 17.

⁵²⁷ Björn Anderson, "Achaemenid Arabia: A Landscape-Oriented Model of Cultural Interaction", *The World of Achaemenid Persia History, Art and Society in Iran and the Ancient Near East*, John Curtis ve St John Simpson (Ed.), London 2010, ss. 449 – 454.; Kuhrt 2013, s. 413.

⁵²⁸ J. M. Cook, The Rise of the Achaemenian, *The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, s. 276.

⁵²⁹ Tuplin 1987a, ss. 114 – 115.

⁵³⁰ Dusinberre 2013, s. 174.; Miller 2011, s. 331.; Musa Tombul, Nurten Sevinç, Reyhan Körpe "1999 Yılı Çan, Altıkulaç Köyü Çingene Tepe Tümülüsü Kurtarma Kazıları", *11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu 24 – 26 Nisan 2000 Denizli*, No: 76, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, ss. 183 – 184.

⁵³¹ Elspeth R. M. Dusinberre, "Impacts of empire in Achaemenid Anatolia", *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546–330 BC*, Ashk P. Dahlen (Ed.), Uppsala 2017, s. 47.

⁵³² Dusinberre 2017, s. 47.; Maffre 2007, s. 121.; Reyhan Körpe, Musa Tombul, Nurten Sevinç, a.g.e., ss. 184 – 185.

bulunmaktadır. Bu durum, lahtin sahibinin İskit kökenli bir yönetici olduğunu da düşünündürmektedir⁵³³.

Pers soylusu komutana eşlik edebilecek seviyede olan kişi ve kişilerin buldukları bölgede ayrıcalıklı ve güçlü oldukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Çan Lahdi, Troas Bölgesi'ndeki Pers ve Pers olmayan kişilerin kültürel ilişkileri açısından önemli bir bulgudur.

Çan Lahdi, bir diğer önemini de gün yüzüne çıkartıldığı mevkiden dolayı kazanmaktadır. Troas Bölgesi'nin iç kesimlerinde Perslerin daha yoğun yaşadığı ve yerleşimler kurduğu bilinmektedir. Altıkulaç Köyü, Çanakkale ve Gönen Ovası arasında bir köprü olmakla birlikte; Daskyleion, Assos, Antandros ve Skepsis gibi şehirlere yakın olmasıyla da coğrafi olarak çok önemli bir yerdedir⁵³⁴. Anlaşıldığı üzere; Altıkulaç Antik yerleşimi, bölgedeki yollara ve stratejik noktalara hakimiyeti sebebiyle MÖ 6. yüzyılın ortalarında Persler tarafından kurulmuş ve lahdin sahibi de burada yöneticilik yapmıştır⁵³⁵.

Pers hakimiyeti esnasında Anadolu'nun belli başlı noktalarında Çan Lahdi'ndeki örneğe benzer Pers – Anadolu kültürel etkileşimleri saptanmaktadır. Uşak İkiztepe mezar odası, Afyon Dinar'daki Tatarlı Tümülüsü, Antalya Elmalı'da Karaburun Tümülüsü ve İzmir Bergama yakınlarındaki Seç Tepe tümülüsü yerel seçkinler ile Pers kültürünün kaynaşmasının yansımalarına önde gelen birer örneklerdir⁵³⁶.

Ksantos'ta bulunan ve MÖ 360 dolaylarına tarihlendirilen Payava Lahdi'nde Sardeis Satrabı Autophradates ile yerli Likya Beyi birlikte görülmektedir⁵³⁷. Payava, MÖ 4. yüzyılda yaşamış, Sardeis Satrabı Autophradates'e karşı sorumlu olan ve Likya'yı Pers hakimiyeti altında tutan soylu birisiydi⁵³⁸. Lahdin Batı yüzünde betimlenen Payava, Pers Satrabı tarafından onurlandırılmaktadır. MÖ. 4. yüzyılda Perslere karşı çıkan isyanlarda Autophradates ile iş birliği yaparak isyanın bastırılmasında yardımcı olmasına karşılık, Payava'ya bu lahit hediye edilmiş ve böylece aralarındaki güçlü bağ gösterilmiş olmalıdır⁵³⁹.

---

⁵³³ Reyhan Körpe, Musa Tombul, Nurten Sevinç, a.g.e., s. 185.

⁵³⁴ Musa Tombul, *Çanakkale Kültür Envanteri Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları*, Matsis Matbaa, İstanbul 2015, s. 332.

⁵³⁵ Musa Tombul, a.g.e., ss. 330 – 332.

⁵³⁶ Brosius 2020, s. 39.; Miller 2011, s. 323.; Sekunda 1986, s. 13.

⁵³⁷ Maffre 2017, s. 59.

⁵³⁸ Brosius 2020, s. 37.

⁵³⁹ İsa Kızgut, Payava Lahdi Kabartmaları, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 1997, ss. 39 – 42.

MÖ 5. yüzyılın başına tarihlendirilen Karaburun Tümülüsü'nün mezar odasının duvarlarında görülen ziyafet, savaş ve cenaze ritüeli görüntüleri; Likyalı soylunun, Pers hakimiyeti altındaki durumunu yansıtmaya hususunda çok önemli bir noktada durmaktadır⁵⁴⁰. Karaburun Tümülüsü'nde Likyalı bir soylu, Pers kıyafetleri ve takıları kuşanarak karşısındaki iki kişiyi selamlamaktadır⁵⁴¹. Perslerin kontrolü altında tuttuğu hemen her yerde görülen ve Perslerin ihtişamlı yaşamını benimseyen bölge yerlisi soylular, Karaburun Tümülüsü'nde de görülmektedir.

Likya'da Aslanlı Mezar olarak bilinen mezarda ise yine yerli Likya unsurları ile Pers motifleri bir arada görülmekte, mezarın sahibinin de Persler tarafından atanmış soylu bir bey olduğu düşünülmektedir⁵⁴². Ayrıca Sardeis Manisa'da ise Pers elbiseleri giymiş bir Lidyalı savaşçının betimlendiği mezar taşı bulunmuştur⁵⁴³. Aynı zamanda; Lidya'da keşfedilen piramidal mühürler ve mühürlerin üzerindeki Pers ikonografileri ile Lidyalı kişilerin isimlerinin yan yana olması; Lidyalıların, Perslerin yanında idari ve bürokratik işlere ortak olduğu sonucunu doğurmaktadır⁵⁴⁴. Gordion'da da buna benzer Pers ikonografilerine sahip mühürler bulunmuştur⁵⁴⁵.

MÖ 6. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen ve Kelenai'da (Afyon) keşfedilen Tatarlı Tümülüsünün mezar odası ise Persler ile Frig soylularının ilişkisine örnek teşkil edebilecek bir ipucudur. Mezar odasında Persler ve İskitler arasındaki savaş sahnelerinin resmedildiği görülmektedir. Ayrıca kirişler de Pers usulünde göre dekore edilmiştir⁵⁴⁶. Frig kültüründe tümülüs yapıları çok daha erken tarihlerde bilinmekle birlikte burada görülen Pers motifleri ve desenleri; Akhaemenidler ile etkileşim içerisinde olan bir Frig soylusuna işaret etmektedir⁵⁴⁷. Görüldüğü üzere; Tatarlı Tümülüsü'nün mezar odasındaki frizlerde mutlak Pers zaferi betimlenmiştir. Bu hususta, Frigya Bölgesi'nde Pers İmparatorluk ideolojisinin benimsendiği sonucuna varılabilir⁵⁴⁸.

---

⁵⁴⁰ Kaptan 2021, s. 289.

⁵⁴¹ Maffre 2017, s. 60.

⁵⁴² Seyer 2017, s. 243.

⁵⁴³ Briant 2017b, s. 21.

⁵⁴⁴ Briant 2002, s. 704.; Maffre 2017, s. 59.

⁵⁴⁵ Dusinberre 2013, s. 72.

⁵⁴⁶ Latife Summerer, 'Picturing Persian Victory: The Painted Battle Scene on the Munich Wood', *Achaemenid Culture and Local Traditions in Anatolia, Southern Caucasus and Iran*, Askold Ivantchik and Vakhtang Licheli (Eds.), Leiden 2007, ss. 5 – 6.; Sekunda 2011, s. 55.

⁵⁴⁷ Dusinberre 2013, ss. 178 - 179.

⁵⁴⁸ Summerer 2010, ss. 143 – 145.

Hepsi Pers dönemine tarihlendirilen; Likya'da Antalya'ya bağlı Kınık Köyü'nde keşfedilen Aramice, Likçe ve Yunanca dilleri ile yazılmış üç dilli Ksantos Yazıtı, Sardeis satrabı Tissaphernes'ten bahseden ve onun yanında bulunan Likyalı beylere atıf yapan mezar taşı, Daskyleion'da ortaya çıkan Anadolu – Pers mezar stelleri ve Frig dilinde yazılmış Manes Steli, Paphlagonia'daki mezar kabartmalarında görülen yerli ve Pers rölyefleri, Perslerin, tüm Anadolu'da yerli halklar ile kaynaştığını ve onları asimile etmek için yoğun bir çabaya girmeyerek birlikte hareket ettiklerini göstermektedir⁵⁴⁹.

Anadolu'nun pek çok bölgesinde gün yüzüne çıkartılan Pers – Anadolu tipindeki mezar ve cenaze örnekleri; Perslerin, ölü gömme adetlerini taklit ederek ellerinde bulundurdukları gücü dışa vuran yerli soyluları göstermektedir⁵⁵⁰. Yerli soyluların mezarlarından çıkan Pers kökenli nesnelere, bu insanların Pers kültürüne bir noktaya kadar açık olduklarını ve benimseme hususunda sorun yaşamadıklarını ortaya koymaktadır⁵⁵¹. Aynı zamanda Pers – Anadolu cenaze anıtlarının gün yüzüne çıkartıldığı bölgelerde Perslerin de mesken sahibi olduğu düşünülmektedir⁵⁵².

Yerel mühürlerde ve sikkelerde Pers motifleri ve betimlemeleri, Babil'deki akropolde Pers tarzı dekorasyon ve planlar, Kilikya dağlarındaki yerli kralların tahtlarında Persepolis'teki sahnelerin taklitleri, Mısır'daki heykellerin üzerinde değerli Pers mücevherleri görülmüştür⁵⁵³. Bu bölgelerde bulunan sikkelerin üzerindeki yerli hanedanların tasvirleri de gözler önüne serilmektedir⁵⁵⁴. Buradan çıkan sonuca göre; Perslerin zengin ve ihtişamlı yaşamları, boyundurukları altında tuttıkları halkları ve ileri gelenlerini etkileyerek kültürel bir kaynaşmaya yol açmıştır. Ayrıca, Likya Bölgesi'ndeki bazı yerli hanedanların Pers isimlerini kullanması bu durumun Pers soyluları ile Likyalı önde gelen kişilerin arasında evlilik yolu ile akrabalık bağları kurduğunun göstergesi olabilir⁵⁵⁵.

---

⁵⁴⁹ Briant 2002, s. 707.; Dusiñberre 2013, ss. 192 – 195.; Dusiñberre 2017, s. 47.; Maffre 2017, ss. 57 – 60.; Kaptan 2021, s. 287 – 289.; Miller 2011, s. 331.; J. M. Cook, *The Rise of the Achaemenian, The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, s. 276. 550

⁵⁵⁰ Brosius 2020, s. 39.; Lee 2012, s. 96.

⁵⁵¹ Miller 2011, s. 335.

⁵⁵² Maffre 2005, s. 237.

⁵⁵³ Davut Yiğitpaşa, "Cultural Change in the Post-Urartian, Median and Achaemenid Periods of Eastern Anatolia", *Journal of International Amisos*, Vol. 1., Sayı: 1, 2016, s. 100.; Dusiñberre 2013, s. 250.; Kuhrt 2013, s. 426.

⁵⁵⁴ Bodzek 2014, s. 63.

⁵⁵⁵ Sekunda 1986, s. 15.; Sekunda 1991, s. 98.

Eski bir Frig kenti olan ve Kütahya’da bulunan Seyitömer Höyük, yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde; Pers döneminde bu bölgenin de diğer yerleşimlerde görüldüğü gibi kozmopolit bir nüfusa ev sahipliği yaptığı anlaşılmıştır. Nitekim, Persler ile Anadolu’nun yerli halklarının kaynaşması tekrar görülmektedir. Arkeolojik çalışmalar neticesinde elde edilen ve MÖ 5. - 4. yüzyıllara tarihlendirilen bulgular arasında; Pers – Anadolu motifli mühürler, Pers varlığını gösteren Akhaemenid yemek ve içki kapları, Yunanca ve Frigçe yazılmış duvar yazıları gün yüzüne çıkartılmıştır⁵⁵⁶. Bu bağlamda, Daskyleion Satraplığından bildiğimiz çok uluslu nüfus burada da karşımıza çıkmaktadır.

Her ne kadar Pers kraliyet yazıtlarında ve Herodotos’un aktarmış olduğu vergi ödeyen halklar listesinde isimleri olsa da; Sogdianalılar, Araplar ve İskitleri yöneten bir satrapın varlığı bilinmemektedir. Buna paralel olarak Pers İmparatorluğu’nun merkezi olan Persis de bir satraplık bölgesi değildi⁵⁵⁷. Persopolis Bölgesi’nde de MÖ 331’e kadar herhangi bir satrapın görev yaptığı görülmemiştir⁵⁵⁸.

Pers yönetimindeki Mezopotamya’da da Anadolu’ya benzer bir sistem görüyoruz. Ksenophon, Belesys adında Babilli bir satrapın adını aktarmıştır⁵⁵⁹. Muhtemelen, II. Dareios’un taht mücadelesinde ona destek olduğu için bu göreve layık görülmüştü⁵⁶⁰. Babil’in Belşunu hanedanına mensup olan Belesys, eyalet satraplığı gibi yüksek mevkiye çıkabilen ender kişilerden birisiydi⁵⁶¹. Babil’de keşfedilen ve MÖ 438 – 400 yılları arasında aydınlatan tablet arşivlerinden anlaşıldığı üzere; Babilli Belşunu, Pers Satrapı Gobryas’ın atadığı valilerden birisiydi⁵⁶². Bu tabletlerin bir diğer önemli mesajı da Babilli aileler ile Perslerin toprak yönetimi ve işletilmesi hususunda birlikte çalışıyor olduğunu göstermesidir⁵⁶³. Belşunu ve Gobryas arasındaki ilişki II. Pharnabazos ve Mania örneğindeki duruma benzetilebilir.

Pers donanması için önemli limanlara sahip Sidon, Tyre, Byblos ve Aradus gibi Fenike kentleri de Kilikya, Paphlagonia ve Bithynia’da olduğu gibi vasal krallar aracılığıyla

---

⁵⁵⁶ Gökhan Coşkun, ‘‘İç – Batı Anadolu’daki Bir Akhaemenid Dönem Yerleşiminin Karakterizasyonu: Seyitömer Höyük’’, *Anadolu, Arkeoloji, Zaman ve Mekan*, (Dumlupınar Üniversitesi V. Arkeoloji Sempozyumu, Kütahya 10 – 12 Ekim 2016), Gökhan Coşkun (Ed.), Ankara 2017, ss. 167 – 171.

⁵⁵⁷ Cook 1983, s. 85.

⁵⁵⁸ Arrianus, *Anabasis*, 1. 18. 2.: Persia satrapı Ariobarzanes; Tuplin 1987a, ss. 112 – 114.; 115.

⁵⁵⁹ Ksenophon, *Anabasis*, 1. 4. 10.

⁵⁶⁰ Briant 2002, s. 601.; Kuhrt 2013, s. 422.

⁵⁶¹ Briant 2017b, ss. 18 – 19.

⁵⁶² Briant 2002, s. 601.; Tuplin 1987a, s. 122.

⁵⁶³ Mieroop 2016, s. 337.

yönetiliyordu⁵⁶⁴. Kudüs ve civarında yaşayan Yahudiler de kendi yasaları, rahipleri ve yerli beyleri aracılığıyla Pers İmparatorluğu bünyesinde yer alıyorlardı⁵⁶⁵. Filistin’te basılan sikkeler üzerinde de yerel figürler ve isimler görülmektedir⁵⁶⁶.

Aeolis, Mysia, Bithynia, Paphlagonia, Karia, Likya, Kilikya, Kapadokya, Babil, Mezopotamya ve Doğu Akdeniz örneklerinden anlaşıldığı üzere; Pers merkezîyetçiliği ve yerel özerklikler birbiri ile çatışmamış, bunun yerine iç içe geçerek birbirlerini tamamlayıcı bir unsur haline gelmişlerdi⁵⁶⁷. Tüm bu kanıtlar, Persler ve yerlilerin kaynaşmasını göstermesi açısından önemli bir noktada durmaktadırlar⁵⁶⁸. Hellespontos – Frigya Bölgesi’ndeki yerli aristokratlar, etnik unsurlar ve şehirler Daskyleion satrabına bağlı bir şekilde varlıklarını devam ettirirken; imparatorluğun geriye kalan satraplık bölgelerinde de aynı durumun oradaki satrabın altında devam ettiği öngörülebilir. Tüm imparatorluğun geneline yayıldığı anlaşılan yerel soyluların yönetimde aktif olarak yer aldığı idari yapı; yoğun bir Pers kolonizasyonundan ziyade yerel kültürlerin Pers hakimiyeti boyunca kalıcı olmasıyla sonuçlanmıştır⁵⁶⁹. Perslerin eyalet yönetim sisteminin bir sonucu olarak Pers kültürü zaman içerisinde yayılmış ve yerel kültürleri etkilemiştir. Böylece, yerli elitler, Pers soylularını giyim – kuşam, yaşam tarzı ve lüks eşyalar gibi noktalarda taklit etmeye çalışmıştır⁵⁷⁰.

---

⁵⁶⁴ Israel Ephcal, Syria - Palestine Under Achaemenid Rule, *The Cambridge Ancient History, Persia, Greece and the Western Mediterranean 525 - 479 BC.*, Vol. 4., D. M. Lewis, John Boardman, Simon Hornblower, M. Ostwald (Eds.), Cambridge University Press, UK 2006, s. 156.

⁵⁶⁵ Kuhrt 2013, s. 423.

⁵⁶⁶ Israel Ephcal, Syria - Palestine Under Achaemenid Rule, *The Cambridge Ancient History, Persia, Greece and the Western Mediterranean 525 - 479 BC.*, 2006, s. 160.

⁵⁶⁷ Basello 2021, s. 864.; Briant 2017b, ss. 17 – 19.; Tuplin 1987a, s. 114.

⁵⁶⁸ Briant 2002, s. 704.

⁵⁶⁹ Singh 2004, s. 1014.

⁵⁷⁰ Mieroop 2016, s. 341.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Trakya'dan Hindistan'a kadar olan geniş coğrafyaya hükmeden Persler, devasa imparatorluklarını satraplık sistemini uygulayarak yönetmişti. Ancak, burada dikkat çekilmesi gereken nokta; Persler, her satraplığında aynı düzeni uygulamamış ve gerektiği zaman bu yapıyı esneterek o bölgeye göre düzenlemiştir. Bu düzenlemelerin ve esnekliğin temel sebepleri arasında coğrafi, kültürel ve geleneksel farklar yatmaktadır. Bu sebeple; satraplıklar kendi içlerinde farklı idari yapılara bölünerek, Pers Satrabına bağlı kalmak koşulu ile ayakta kalmışlardır.

Hellespontos – Frigya Satraplığı incelendiği zaman karşımıza çok sayıda etnik unsur çıkmaktadır. Ayrıca, kıyılardaki Yunan polislerinin yanı sıra iç kesimlerde kabile düzeninden küçük krallıklara uzanan çeşitli siyasi yapılar Pers hakimiyeti içinde yer almaktaydı. Anlaşılan; Pers yöneticileri, sadece tek bir bölge dahi olsa bu kadar çok etnik unsuru ve siyasi yapıyı tek bir sistem ile yönetemeyeceklerini fark etmiş olmalıydılar. Bu durum, tek bir satraplık içerisinde birden çok idari yapının teşkil edilmesine sebep olmuştur. Bunu yaparken de hakimiyet alanındaki halkların geleneksel idari yapılarına uygun bir sistem oluşturmuşlardır. Ayrıca Persler ile birlikte bölgeye gelen az sayıda da olsa belli bir İranlı nüfus da vardı.

Yönetim hiyerarşisinin tepesinde bulunan Persler, satraplık topraklarının en verimli ve stratejik noktalarında yerleşmiş ve genellikle Daskyleion merkezinde yaşayan satraba yakın olmuşlardır. Aynı şekilde; Sardeis Satrabının da çevresinde görev alan ve ona yakın yaşayan Perslerin varlığı bilinmektedir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yerleşimler teşkil eden Pers nüfusu ve soyluları askeri, ekonomik ve idari faaliyetler icra etmişlerdir. Çevrede bulunan garnizonların bakım ve iâşesinden sorumlu oldukları düşünülen Pers soyluları, aynı zamanda bir tür feodal bey gibi davranarak kendi düklüklerini de idare etmişlerdir. Buralarda; süvari eğitimi ile ilgilenip, birliklerini savaş ve barış zamanında hazırda tutan diğer Pers beyleri ile iletişim halinde olmuşlardır. Bununla birlikte; idari yapı içerisinde yerliler de kendilerine yer bulmuşlardır. Hellespontos – Frigya'da uygulanmış olan sistemin, imparatorluğun genelinde örneklerine rastlanılmaktadır. Bunlara; alt satraplıklar da denilmektedir.

Daskyleion'daki Pers Satrabının kontrolü altında olduğu anlaşılan Bithynia ve Paphlagonia'daki yerli krallar, kendi içlerinde özgür bırakılmışlardı. Kilikya Bölgesi'nde de benzer bir düzen görülmüştür. MÖ 4. yüzyılın başına kadar satrap ataması yapılmayarak Kilikya, *Syennesis* olarak adlandırılan kralların kontrolüne bırakılmıştır. Batı Anadolu'daki Sardeis Satraplığına bağlı olan Karya Bölgesi de MÖ 4. yüzyıl ile birlikte Hekatomnid isimli yerli bir hanedanın kontrolüne veraset usulü ile bırakılmıştır. Yerli kralların bu özgürlüğü, mimariden kültürel yaşama kadar pek çok alanda Pers etkisinin görülmesine sebep olmuştur.

Hellespontos – Frigya'nın bölgeleri olan Aeolis ile iç Troas'ta kontrolü sağlayan, Mysialıların isyanlarını bastıran ve etki alanını da genişletmeyi başaran Dardanos yöneticisi Mania isimindeki kadın da Perslerin sadık bölge yerlisi destekçilerinden birisiydi. Ksenophon'un aktardığı anekdotlar sayesinde satrap ile Mania arasındaki idari ilişkiyi görebiliyoruz, bunun tüm bölgede geçerli olabileceğini düşünüyoruz.

Mania ve kendisinden önce yönetici olan eşi Zenis, Perslerin, Hellespontos – Frigya'da nasıl bir idari sistem uyguladığı hususunda önemli bir noktada durmaktadır. Böylece, vergiler düzenli ödendiğinde ve Persler için düzen korunduğu zaman önde gelen yerlilerin yönetici olduğu görülmektedir.

Ne yazık ki genel olarak imparatorluğun Batı sınırlarındaki ilişkilere odaklanmış olan Antik Yunan yazarları aracılığıyla elde ettiğimiz bilgilerimiz sınırlı kalmaktadır. Her ne kadar diğer yöneticilerin isimlerine ulaşmasak da yine kendilerinin varlığı aşıkardır. Teoriden öteye gitmemekle birlikte MÖ 5. yüzyılın başlarına tarihlendirilen ve Biga'nın dört kilometre kuzeyinde gün yüzüne çıkartılan Polyksena Lahdi'nin de yine Mania gibi yerli kadın yöneticilerden birisi adına yapılmış olabileceği de varsayımlar arasındadır.

Hellespontos – Frigya'da en iyi bilinen etnik gruplardan olan Yunanlar, arkeolojik eserlerimizde de karşımıza çıkması noktasında bize fikirler sunmaktadır. Çanakkale Çan, Çingene Tepe Tümülüsü'nde keşfedilen Çan Lahdi'nin kısa yüzünde betimlenen savaş sahnesinde, at üzerinde ilerleyen ve düşman askerine mızrak saplayan Pers komutanı ile ona eşlik eden ve Yunan olduğu düşünülen bir kişinin varlığı betimlenmiştir. Çan Lahdi, bölge yerlisi halk ile Pers soyluları arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından elimizdeki en önemli bulgulardan birisidir.

Elbette, Çan Lahdi tek olmamakla birlikte buna benzer örnekler Likya ve Frigya'da da görülmektedir. Likya Bölgesi, Ksantos çevresinde yaşamış olan Pers hakimiyetindeki yerli hanedanları ile ön plana çıkmaktadır. Ancak, en çarpıcı örneklerimiz; yerli

hanedanların kendi kültürlerini ortaya koyarken yansıttıkları Pers etkisi ve motifleridir. Antalya Elmalı'daki Karaburun Tümülüsü'nde yerli bir Likyalı'nın Pers kılık – kıyafeti ve ihtişamlı bir gösteriş içerisinde olduğu görülmektedir. Payava Lahdi ve Aslanlı Mezar da bu duruma birer örnektir.

MÖ 6. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen ve Afyon Dinar'da keşfedilen Tatarlı Tümülüsü, Frig soyluları ve Perslerin ilişkisini gözler önüne sermektedir. Friglerin, ölü gömme kültürlerinde tümülüsün yeri çok iyi bilinmektedir ancak Tatarlı Tümülüsü'nün kirişleri Pers mimarisine uygun olarak yapılmıştır. Tümülüsün mezar odasındaki duvarlarda betimlenmiş savaş sahnelerinde; Persler ve İskit halklarından olduğu düşünülen düşman ile çarpışmalar görülmektedir. Belki de buradaki mezarın sahibi, Perslerin yanında komutanlık yapmış yerli bir Frig soylusuydu.

Çalışmamızda işlediğimiz bu örnekler, bulgular ve kaynaklar; bizlere genel bir şema çizebilir. Sonuç olarak; Hellespontos – Frigya'daki Pers yönetimi, imparatorluğun her yerinde uygulanmıştır. Daskyleion Satrabı II. Pharnabazos'un yanındaki Pers soylularına benzer diğer Persler, Avrupa'dan Orta Asya'ya kadar her yerde yerleşmiştir. Daskyleion'daki yerli valilelerin muadilleri Sardeis ve Babil'de de görülmüştür. Bithynia ve Paphlagonia'daki krallar, Kilikya ve Karya'da da karşımıza çıkmaktadır. Pers yönetimi ile sorun yaşayamayan yerli hanedanlar her yerde bölgesel olarak idari görevlerde bulunmuşlardır.

Bu bağlamda, Persler, fethettikleri ülkelerde yaşayan hiçbir toplumun kültürel yapılarını ortadan kaldırmamış, eskiden beri var olan idari sistemlerini değiştirmemiş, onları Pers idari sistemi içerisinde asimile etmemiş ve Doğulu kültürlerle adapte etmek için yoğun bir çaba içerisine girmemiştir. Aksine, Pers idari sistemi, yerli erkeklere, kadınlara ve soylulara yönetimde görev vermiş, dillerini serbest bırakmış, şehirleri ve toplumları baskı altına almadan vergi, haraç ve gerektiğinde askerlik hizmeti karşılığında yönetmeye devam etmiştir.

Bu durum; Perslerin çabuk yıkılabilecek, disiplinden uzak, kontrolünü sağlaması güç ve gevşek idari sisteme sahip olduğuna dair yanlış bir algı yaratmamalıdır. Tam aksine, her zaman hazırda bekleyen askeri kuvvetler ile komutanlar, merkezden düzenli aralıklarla gönderilen ve doğrudan krala karşı sorumlu olan müfettişler aracılığıyla Perslerin otoritesi açık biçimde sağlanmıştır. Bunun en güzel örnekleri, Troas, Mysia ve Aeolis Bölgelerindeki garnizonlar ile görülmüştür. Buradaki sonuçlarımız tüm Batı Anadolu'daki Pers savunmaları

hakkında bizlere fikir vermesi açısından çok önemlidir. Özellikle; MÖ 479 itibari ile Batı Anadolu'daki şehir devletlerini Yunan kontrolüne bırakan Persler, iç ve kırsal kesimlere kurduğu güçlü ve dayanıklı savunma sistemleri sayesinde buradaki mevcudiyetlerini yitirmemiş olarak gözükmemektedir.

Her ne kadar ılımlı ve hoşgörülü bir ortam da sunulsa Dareios'a isyan eden kralların hazin sonu, İyonya İhtilali'nden sonra Miletos ve Eretria ile Atina örnekleri, Pers otoritesine karşı çıkanların ve isyan edenlerin başına ne geldiğini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Arrianus (2010). *Anabasis of Alexander*. P. A. Brunt (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Aiskhylos (2009). *Persai*. Alan H. Sommerstein (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Cornelius Nepos (1929). *On Great Generals. On Historians*. J. C. Rolfe (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Ctesias (2012). *Persica*. Lloyd Llewellyn-Jones (trans.). Taylor & Francis Ltd: UK.

Diodorus Siculus (1933). *Historike Bibliotheke*. C. H. Oldfather (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Herodotus (2016) *Tarih*. Müntekim Ökmen (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Hellenica (1993). *Oxyrhynchia*. P. R. McKechnie and S. J. Kern (trans.). Loeb Classical Library: England.

Justinus (1994). *Epitome of Pompeius Trogus*. J. C. Yardley (trans.). Loeb Classical Library, Oxford University Press: UK.

Gaius Plinius Secundus (1942). *Naturalis Historia*. Harris Rackham (trans.). Loeb Classical Library, Vol. 2., Books 3 – 7. Harvard University Press: USA.

Homerus (2019). *İlyada*. Azra Erhat (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Ksenophon (1925). *Agésilas*. E. C. Marchant (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Ksenophon (2015). *Anabasis*. Ari Çokona (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Ksenophon (1918). *Hellenica*. Carleton L. Brownson (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Ksenophon (2007). *Kyropedia*. Furkan Akderin (çev.). Alfa Yayınları: İstanbul.

Ksenophon (2013). *Oeconomicus*. E. C. Marchant (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Memnon (2007). *Herakleia Pontike*. Murat Arslan (çev.). Odin Yayıncılık: İstanbul.

Pausanias (1918). *Description of Greece*. W. H. S. Jones (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Platon (2007). *Yasalar*. Candan Şentuna ve Saffet Babur (çev.). Kabalıcı Yayınevi: İstanbul.

Plutarkhos (1919). *Lives. Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar*. Bernadotte Perrin (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Plutarkhos (1914). *Lives. Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus*. Bernadotte Perrin (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Plutarkhos (1926). *Lives. Aratus. Artaxerxes. Galba. Otho*. Bernadotte Perrin (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Plutarkhos (1914). *Lives. Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus*. Bernadotte Perrin (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Plutarkhos (1961). *Moralia*. Frank Cole Babbitt (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Plutarkhos (1914). *Lives. Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus*. Bernadotte Perrin (trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press: USA.

Polyaenus (2018). *Strategems of War. Alexander*. Dr. Shepherd (trans.). Gale ECCO Press: UK.

Polyaenus (2018). *Strategems of War. Artabazus*. Dr. Shepherd (trans.). Gale ECCO Press: UK.

Polyaenus (2018). *Strategems of War. Darius*. Dr. Shepherd (trans.). Gale ECCO Press: UK.

Polyaenus (2018). *Strategems of War. Deioces*. Dr. Shepherd (trans.). Gale ECCO Press: UK.

Polyaenus (2018). *Strategems of War. Mausolos*. Dr. Shepherd (trans.). Gale ECCO Press: UK.

Polybios (2011). *Historiae*. W. R. Paton (trans.). Vol. 9., Books 9 – 15. Loeb Classical Press: Harvard University Press: USA.

Thukydides (1921). *History of the Peloponnesian War*. C. F. Smith (trans.). Loeb Classical Press: Harvard University Press: USA.

Araştırma Eserler

Akurgal, Ekrem (1956). ‘‘Kyzikos ve Ergili Araştırmaları Ion Yayılışının Tarihi Hakkında’’. *Kyzikos Araştırmaları*. Anatolia. 43 – 51.

Allen, Lindsay (2005). *The Persian Empire*. The British Museum Press: London.

Angelis, De Franco and Tsetschladze, Gocha R. (2006). Colonization, *Encyclopedia of Ancient Greece*. Nigel Wilson (ed.). UK: Routledge.

Austin, M. M. (1990). ‘‘Greek Tyrants and the Persians, 546 - 479 B.C.’’. *The Classical Quarterly*. 40 (2). Cambridge University Press: UK. 289 – 306.

Bahadori, Ali (2017). ‘‘Achaemenid Empire, Tribal Confederations of Southwestern Persia and Seven Families’’. *Iranian Studies*. Routledge. 173 – 197.
10.1080/00210862.2016.1243986.

Bakır, Tomris (1988). ‘‘Daskyleion’’. *Höyük I*. Ankara. 75 – 84.

Bakır, Tomris (Ed.). (2001). Deniz Kaptan: ‘‘On The Satrapsal Center in

Northwestern Asia Minor”. *Achaemenid Anatolia. Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Achaemenid Period*. Bandırma 1997 (Leiden 2001). 57 – 63.

Bakır, Tomris (Ed.). (2001). İsmail Gezgin: “Defensive Systems in Aiolis and Ionia Regions in the Achaemenid Period”. *Achaemenid Anatolia. Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Achaemenid Period*. Bandırma 1997 (Leiden 2001). 181 – 188.

Bakır, Tomris (2003). “Daskyleion (Tyaiy Drayahya) Hellespontine Phrygia Bölgesi Akhaemendid Satraplığı”. *Anadolu / Anatolia* 25. 6 – 26.

Balcer, Jack Martin (1983). “The Greeks and the Persians: The Processes of Acculturation”. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*. 32 (3). 257 – 267.

Balcer, Jack Martin (1984). *Sparda by the Bitter Sea*. Scholars Press: California.

Balcer, Jack Martin (1993a). *A Prosopographical Study of the Ancient Persian Royal and Noble C. 550 – 450 B.C.*, Edwin Mellen Press: USA.

Balcer, Jack Martin (1993b). “The Ancient Persian Satrapies and Satraps in Western Anatolia”. *Archaeologische Mitteilungen aus Iran*, 81 – 90.

Balcer, Jack Martin (1995). *The Persian Conquest of the Greek 545 – 450 B.C.*: Konstanz.

Balkan, Kemal (1959). “Inscribed Bullae from Daskyleion – Ergili”. (04), *Ankara Anadolu (Anatolia) Dergisi*: Ankara. 123 – 128. https://doi.org/10.1501/andl_0000000052.

Ball, Warwick (2015). *Tek Dünyaya Doğru Antik İran ve Batı*. Aybars Çağlayan (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Billows, Richard A (2018). *Maraton*. Mustafa Deniz Karakılıç (çev.). Salon Yayınları: İstanbul.

Bozdek, Jaroslaw (2004). “Pharnabazus Once Again”. *Notae Numismaticae-Zapiski Numizmatyczne*: Kraków.

Bowden, H., Howe, T., Müller, S. and Rollinger R. (Eds.). 2017. Christoph Michels: “The Persian Impact on Bithynia, Commagene, Pontus, and Cappadocia”. *The History of the Argeads, New Perspectives. Classica et Orientalia 19*. Harrassowitz: Almanya.

Bresciani, E. (1968). The Evidence of the Persepolis Tablets, *The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, Vol. 2, Ilya Gershevitch (Eds.). UK: Cambridge University Press.

Brosius, Maria (2006). *The Persian an Introduction*. Routledge: New York.

Brosius, Maria (2020). *A History of Ancient Persia - The Achaemenid Empire*. Blackwell History of the Ancient World: Blackwell.

Briant, Pierre (1982). ‘‘Contrainte Militaire, Dépendance Rurale et Exploitation des Territoires en Asie Achéménide’’. *Etudes sur les formations tributaires du Moyen-Orient ancien*. Besançon: Université de Franche-Comté. 175 – 226.

Briant, Pierre (1985). ‘‘Dons de Terres et de Villes: l'Asie Mineure Dans le Contexte’’. *Revue des Etudes Anciennes*.: Bordeaux. 53 – 72.

Briant, Pierre (2002). *From Cyrus to Alexander A History of the Persian Empire*. Peter T. Daniels (trans.): Eisenbrauns.

Cadwallader, Alan H. and Trainor, Micheal (Eds.). (2011). Nicholas Sekunda: ‘‘Changing Patterns of Land-Holding in the South-Western Border Lands of Greater Phrygia in the Achaemenid and Hellenistic Periods’’. *Colossae in Space and Time Linking to an Ancient City*. Vandenhoeck: Göttingen. 48 – 76.

Cameron, George G. (1936). *History of Early Iran*. The University of Chicago Press: USA.

Cameron, George G. (1973). ‘‘The Persian Satrapies and Related Matters’’. *Journal of Near Eastern Studies*. Vol. 32., 1 (2). The University of Chicago Press: Chicago. 47 – 56.

Cartledge, Paul (1987). *Agesilaos and the Crisis of Sparta*. Duckworth: London.

Cartledge, Paul (2006). *After Thermopylae*. Oxford University Press: New York.

Carradice, I. (1987a). Christopher Tuplin: ‘‘The Administration of the Achaemenid Empire’’. *Coinage and Administration in the Athenian and Persian Empires*. Oxford. 109 – 166.

Casabone, Olivier, Delemen, İnci, Karagöz, Şehrazat and Tekin, Oğuz (Eds.). (2005). Frederic Maffre: ‘‘Example of the Persian Occupation in the Satrapy of Phrygia through the Study of the Population from the Asian Provinces in the Achaemenid Empire (Semites/Iranians)’’. *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia (Sixth – Fourth Centuries B.C.)*. Turkish Institute of Archaeology Istanbul: İstanbul. 225 – 246.

Carter, Elizabeth and Stolper, Matthew W. (1984). *Elam Surveys of Political History and Archaeology*. Near Eastern Studies, Vol. 25., University of California Publications: London.

Cawkwell, George (2005). *The Greek wars The failure of Persia*. Oxford University Press: UK.

Cline, Eric H. ve Graham, Mark W. (2017). *Antik Çağ İmparatorlukları*. Ekin Duru (çev.). Say Yayınları: İstanbul.

Cook, James (1968). The Rise of the Achaemenian, *The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, Vol. 2, Ilya Gershevitch (Eds.). UK: Cambridge University Press.

Cook, James (1973). *The Troad An Archaeological and Topographical Study*. Oxford University Press: UK.

Cook, James (1983). *The Persian Empire*. The Chaucer Press: London.

Coşkun, Gökhan (2010). ‘‘Pharnabazos II Hakkında Yeni Bir Yorum’’. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (26). 106 – 112.

Coşkun, Gökhan (Ed). (2017). Gökhan Coşkun: ‘‘İç – Batı Anadolu’daki Bir Akhaemenid Dönem Yerleşiminin Karakterizasyonu: Seyitömer Höyük’’. *Anadolu, Arkeoloji, Zaman ve Mekan*. (Dumlupınar Üniversitesi V. Arkeoloji Sempozyumu, Kütahya 10 – 12 Ekim 2016): Ankara.

Culican, William (1965). *The Medes and Persians*. Ancient People and Place. Cambridge University Press: London.

Curtis, John., Simpson, John and Tauris, I. B. (Eds.). (2005). Matt Waters: ‘‘Cyrus and the Medes’’. *The World of Achaemenid Persia*. London. 63 – 72. 10.5040/9780755625420.ch-007.

Curtis, John and Simpson, John (Ed.). (2010). Björn Anderson: ‘‘Achaemenid Arabia: A Landscape-Oriented Model of Cultural Interaction’’. *The World of Achaemenid Persia History, Art and Society in Iran and the Ancient Near East*. 445 – 456.

Curtis, Vesta Sarkhosh and Stewart, Sarah (Eds.). (2005). Daniel T. Pott: *Birth of the Persian Empire*. I.B.Tauris & Co Ltd.: London.

Dahlen, P. Ashk (Ed.). (2017). Charles Gates: ‘‘Cilicia, 550–330 BC: Persians and locals’’. *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546–330 BC*. Danagardlitho Press: Upsala. 127 – 143.

Dahlen, P. Ashk (Ed.). (2017). Elspeth R. M. Dusinger: ‘‘Impacts of empire in Achaemenid Anatolia’’. *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546–330 BC*. Danagardlitho Press: Upsala. 37 – 65.

Dahlen, P. Ashk (Ed.). (2017). Lynette G. Mitchell: ‘‘What age were you when the Mede came?’’. *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546–330 BC*. Danagardlitho Press: Upsala. 199 – 217.

Dahlen, P. Ashk (Ed.). (2017). Martin Seyer: ‘‘Pillar Tombs and the Achaemenid Rule in Lycia’’. *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546–330 BC*. Danagardlitho Press: Upsala. 217 – 249.

Dahlen, P. Ashk (Ed.). (2017b). Pierre Briant: ‘‘On Achaemenid Impact in Anatolia’’. *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546–330 BC*. Danagardlitho Press: Upsala. 9 – 37.

Dandamayev, Muhammed (1989). *A Political History of The Achaemenid Empire*, W. J. Vogelsang (trans.). Brill Press: Leiden.

Debord, Pierre (1999). *L’Asie Mineure au IVe Siècle (412-323 a.c.)*. Pouvoirs et jeux politiques. Ausonius Editions: Bordeaux.

Diakonoff, I. M. (1968). Elam, *The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, Vol. 2, Ilya Gershevitch (eds.). UK: Cambridge University Press.

Diakonoff, I. M. (1968). Media, *The Cambridge History of Iran, The Median and Achaemenid Periods*, Vol. 2, Ilya Gershevitch (eds.). UK: Cambridge University Press.

Doğan, Alican ve Şahin Masalcı, Gülgüney (Ed.). (2021). Reyhan Körpe: ‘‘Granikos Savaşı Öncesi Kuzey Batı Anadolu’da Pers-Yunan İlişkileri’’, *Eskiçağda Savaş ve Diplomasi*, Ege Yayınları, İstanbul. 257 – 273.

Dörtlük, Kayhan, Seyhan, Remziye Boyraz ve Tekin, Oğuz (Ed.). (2014).

Jaroslav Bodzek: ‘‘Achaemenid Asia Minor: Coins of the Satraps and of the Great King’’. *Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi 25 - 28 Şubat 2013*. Suna – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü: Antalya. 59 – 78.

Duran, Muzaffer (2020). ‘‘Akhaemenid Döneminde Büyük Phrygia ve Bölgedeki Yol Ağları’’. *Asia Minor Studies*. 8 (1). 386 – 402. <https://doi.org/10.17067/asm.614481>.

Dusinberre, Elspeth R. M. (2013). *Empire, Authority, and Autonomy in Achaemenid Anatolia*, Cambridge University Press: USA.

Epchal, Israel (2006). Syria - Palestine Under Achaemenid Rule, *The Cambridge Ancient History, Persia, Greece and the Western Mediterranean 525 479 BC.*, D. M. Lewis, John Boardman, Simon Hornblower, M. Ostwald (eds.). UK: Cambridge University Press.

Evans, Aneurin Alles (2018). ‘‘Memnon and Mentor of Rhodes in the Troad’’. *The Royal Numismatic Society*. London. 33 – 69.

Evans, Aneurin Alles (2019). *The Kingdom of Priam Lesbos and Troad Between Anatolia and the Aegean*. Oxford University Press: UK.

Florioti, H. Hande Duymuş (2012). ‘‘Yeni Asur Metinlerinde Geçen ‘‘Masennu’’ Unvanlı Bazı Memurlar’’. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 31 (52). 1 – 21. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000518.

Francfort, Henry Paul (2006). Central Asia and Eastern Iran, *The Cambridge Ancient History, Persia, Greece and the Western Mediterranean 525 479 BC*. Vol., 4, D. M. Lewis, John Boardman, Simon Hornblower, M. Ostwald (eds.). UK: Cambridge University Press.

Fisher, W. B. (1986). Physical Geography, *The Cambridge History of Iran, The Land of Iran*. Vol. 1., W. B. Fisher (eds.). UK: Cambridge University Press.

Frye, Richard Nelson (1983). *The History of Ancient Iran*. Handbuch der Altertumswissenschaft: München.

Gardner, P (1911). "The Coinage of the Ionian Revolt", *The Journal of Hellenic Studies*. <https://doi.org/10.2307/624768>. 151 – 160.

Gözlü, Ahmet (2016). "Antik Yunan (Hellen)'da Koloniler ve Bunların Nitelikleri", *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi*, 22 (87). 195 – 206.

Gray, G. Buchanan (1930). The Ancestry of Cyrus, *The Cambridge Ancient History, The Persian Empire and The West*. Vol. 4., J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock (eds.). UK: Cambridge University Press.

Gray, G. Buchanan (1930). The Land of Persia, Anshan, *The Cambridge Ancient History, The Persian Empire and The West*. Vol. 4., J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock (eds.). UK: Cambridge University Press.

Gray, G. Buchanan (1930). The Reign of Darius, *The Cambridge Ancient History, The Persian Empire and The West*. Vol. 4., J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock (eds.). UK: Cambridge University Press.

Graham, A. J. (2008). The Colonial Expansion of Greece, *The Cambridge Ancient History, The Expansion of the Greek World, Eighth to Sixth Centuries B.C*. Vol. 3., John Boardman and N. G. L. Hammond (eds.). UK: Cambridge University Press.

Green, Peter (1998). *The Greco – Persian Wars*. University of California Press: Los Angeles.

Günaltay, Şemseddin (1987). *İran Tarihi En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar*. 13. Seri, No. 9., Türk Tarih Kurumu: Ankara.

Harmatta, Janos (Ed.). (1999). Muhammed Dandamayev. "Media and Achaemenid Iran". *History of Civilizations of Central Asia*, Vol. 2. Motilal Banarsidass: Delhi. 35 – 67.

Harrison, J. V. (1968). Geology, *The Cambridge History of Iran, The Land of Iran*, Vol. 1., W. B. Fisher (Eds.). UK: Cambridge University Press.

Harrison, J. V. (1968). Minerals, *The Cambridge History of Iran, The Land of Iran*, Vol. 1., W. B. Fisher (Eds.). UK: Cambridge University Press.

Hasluck, Frederic William (1910). *Cyzicus*. Cambridge University Press, 1910.

Henshaw, Richard A. (1968). ‘‘The Office of Saknu in Neo Assyrian Times I’’. *Journal of the American Oriental Society*. 87 (4). 461 – 483. <https://doi.org/10.2307/596871>.

Herbert Cushing Tolman (çev.). (1908). *The Behistan Inscription of King Darius*. Vanderbilt University: Nashville.

Herfzeld, Ernst E. (1941). *Iran in the Ancient East*, Oxford University Press: London

Hornblower, Simon (2011). *The Greek World*. Routledge: London.

Hozhabri, Ali and Niknami, Kamal Aldin (Eds.). (2020). John MacGinnis: ‘‘Assyrian Exploitation of Iranian Territories’’. *Archaeology of Iran in the Historical Period*. University of Tehran Science and Humanities Series Springer: Tahran. 37 – 54. https://doi.org/10.1007/978-3-030-41776-5_4.

Ivantchik, Askold and Licheli, Vakhtang (Eds.) (2007). Latife Summerer: ‘‘Picturing Persian Victory: The Painted Battle Scene on the Munich Wood’’. *Achaemenid Culture and Local Traditions in Anatolia, Southern Caucasus and Iran*. Brill Press: Leiden. 3 – 30.

İren, Kaan, Karagöz Çiçek ve Kasar, Özgün (Ed.). (2017). Deniz Kaptan: ‘‘Anadolu’da Pers Dönemi Mühürleri’’. *Persler Anadolu’da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. 254 – 264.

İren, Kaan, Karagöz Çiçek ve Kasar, Özgün (Ed.). (2017). Frederic Maffre: ‘‘Pers Hakimiyeti Altında Anadolu Halkları’’. *Persler Anadolu’da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. 52 – 60.

İren, Kaan, Karagöz Çiçek ve Kasar, Özgün (Ed.). (2017). Handan Yıldızhan ve Kaan İren: ‘‘Pers Daskyleionu: Güney Marmara Bölgesi’nde Bir Satraplık Merkezi’’. *Persler Anadolu’da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. 332 – 344.

İren, Kaan, Karagöz Çiçek ve Kasar, Özgün (Ed.). (2017). Murat Aslan ve Sevgi Sarıkaya: ‘‘Anadolu’da Persler: Savaş, İsyân ve Diplomasi’’. *Persler Anadolu’da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. 78 – 98.

İren, Kaan, Karagöz Çiçek ve Kasar, Özgün (Ed.). (2017). Oğuz Tekin: ‘‘Pers Dönemi’nde Anadolu’da Para ve Ticaret’’. *Persler Anadolu’da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. 102 – 132.

İren, Kaan, Karagöz Çiçek ve Kasar, Özgün (Ed.). (2017). Oliver Can Henry: ‘‘Hyssaldomos’un Oğlu Hekatomnos: Pers Tarihinde Benzersiz Bir Kişilik’’. *Persler Anadolu’da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. 350 – 365.

İren, Kaan, Karagöz Çiçek ve Kasar, Özgün (Ed.). (2017). Pierre Briant: ‘‘Persler Kimdir?’’. *Persler Anadolu’da Kudret ve Görkem*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. 12 – 19.

Jacobs, Bruno and Rollinger, Robert (Eds.). (2021). Deniz Kaptan: ‘‘Asia Minor’’. *A Companion to The Achaemenid Persian Empire*, Vol. 1., Wiley Blackwell: USA. 277 – 297.

Jacobs, Bruno and Rollinger, Robert (Eds.). (2021). Elspeth R. M. Dusing: ‘‘Asia Minor’’. *A Companion to The Achaemenid Persian Empire*, Vol. 1., Wiley Blackwell: USA. 595 – 613.

Jacobs, Bruno and Rollinger, Robert (Eds.). (2021). Gian Pietro Basello: ‘‘Hierarchy and Ethno-Classe Dominante’’, *A Companion to The Achaemenid Persian Empire*, Vol. 1., Wiley Blackwell: USA. 859 – 870.

Jacobs, Bruno and Rollinger, Robert (Eds.). (2021). Ivo Hajnal: ‘‘Lydian, Carian, and Lycian Sources’’. *A Companion to The Achaemenid Persian Empire*, Vol. 1., Wiley Blackwell: USA. 163 – 169.

Jacobs, Bruno and Rollinger, Robert (Eds.). (2021). Mark B. Garrison: ‘‘Seal and Sealing’’. *A Companion to The Achaemenid Persian Empire*, Vol. 1., Wiley Blackwell: USA. 769 – 793.

Keen, G. Anthony (1998). *Dynastic Lycia A Political History of the Lycians & Their Relations with Foreign Powers, C. 545 – 362 BC*. Brill Press: Leiden.

Kienlin, Alexander von ve Summerer, Latife (Ed.). (2010). Latife Summerer: ‘‘Duvar Resimleri’’. *Tatarlı Renklerin Dönüşü*. Promot Basım, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. 121 – 185.

Kılıç, Serap Özkan (2012). ‘‘Pers Hakimiyeti Altında Batı Anadolu’da Sikke Basımı’’, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (27). ss. 239 – 246.

Kızgut, İsa (1997). Payava Lahdi Kabartmaları. yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Klinkott, Hilmar (2005). *Der Satrap: Ein Achaimenidischer Amtsträger und seine Handlungsspielräume*. Verlag Antike: Frankfurt.

Klinkott, Hilmar (2008). ‘‘Zum persischen Adel im Achaimenidenreich’’. *Die Macht der Wenigen*. De Gruyter Oldenbourg.

Körpe, Reyhan., Sevinç, Nurten ve Tombul, Musa (2001). ‘‘1999 Yılı Çan, Altıkulaç Köyü Çingene Tepe Tümülüsü Kurtarma Kazıları’’. *11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu 24 – 26 Nisan 2000 Denizli*. (76). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara. 181 – 192.

Körpe, Reyhan ve Rose, Charles Brain (2007). ‘‘The Granicus River Valley Survey Project 2006’’. *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü: Kocaeli.

Körpe, Reyhan (2010). Akhaimenid Hakimiyetinde Troas Bölgesi (M.Ö 545-M.Ö. 334): Arkeolojik Veriler ve Antik Kaynaklar Işığında Tarihsel ve Kültürel Bir Değerlendirme. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Körpe, Reyhan (2022). ‘‘Troas Bölgesi Arkeolojik Yüzey Araştırmalarının Işığında Pers Savunma Sistemi’’, *OANNES Uluslararası Eskiçağ Araştırmaları Dergisi*, 4 (2).

Kuhrt, Amelie and Weerdenburg, Heleen Sancisi (Eds.). (1988). Nicholas Sekunda: ‘‘Persian Settlement in Hellespontos Phrygia’’. *Proceedings of the London 1985 Achaemenid History Workshop*. Leiden. 175 – 195.

Kuhrt, Amelie and Weerdenburg, Heleen Sancisi (Eds.). (1991). Jack Martin Balcer: ‘‘The East Greeks Under Persian Rule: A Reassessment’’. *Asia Minor and Egypt: Old Cultures in a New Empire*, Proceedings of the Groningen Achaemenid History Workshop, Vol. 6.: Leiden. 57 – 65.

Kuhrt, Amelie and Weerdenburg, Heleen Sancisi (Eds.). (1991). Jan Zahle: ‘‘Achaemenid Influences in Lycia (Coinage, Sculpture, Architecture). Evidence For Political Changes During the 5th Cent. B.C’’. *Asia Minor and Egypt: Old Cultures in a New Empire*, Proceedings of the Groningen Achaemenid History Workshop, Vol. 6.: Leiden. 145 – 160.

Kuhrt, Amelie and Weerdenburg, Heleen Sancisi (Eds.). (1991). Nicholas Sekunda: ‘‘Achaemenid Settlement in Caria, Lycia and Greater Phrygia’’. *Asia Minor and Egypt: Old Cultures in a New Empire*, Proceedings of the Groningen Achaemenid History Workshop, Vol. 6.: Leiden. 83 – 143.

Kuhrt, Amelie (2013). *Eski Çağ'da Yakındoğu* (2 Cilt). Dilek Şendil (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

Kuhrt, Amelie (2007). *The Persian Empire A Corpus of Sources from the Achaemenid Empire* (2 Cilt). Routledge: Oxon.

Kuzucu, Figen ve Ural, Murat (Ed.) (2010). Oliver Can Henry: ‘‘Karia, Kariyalılar ve Labraunda / Karia, Karians and Labraunda’’. *Mylasa / Labraunda Milas Çomakdağ, Güney Ege Bölgesinde Arkeoloji, Tarihi ve Kırsal Mimari*. Milli Reassürans T.A.Ş.: İstanbul. 71 – 129.

Lee, W. I. (2012). *The Persian Empire Course Guidebook*. The Great Courses: USA.

Lewis, D. M. (1977). *Sparta and Persia*. Cincinnati Classical Studies New Series: London.

Lewis, D. M. (2006). Sparta as Victor, *The Cambridge Ancient History, The Fourth Century B.C.*, Vol. 6., D. M. Lewis, John Boardman, Simon Hornblower, M. Ostwald (eds.). UK: Cambridge University Press.

Liebeschuetz, J. H.W. G (2006). Miletus, *Encyclopedia of Ancient Greece*. Nigel Wilson (ed.). UK: Routledge.

Llorente, M. Gallego., Connell S., Jones, E.R., Merrett, D.C., Jeon, Y., Eriksson, A., Siska, V., Gamba, C., Meiklejohn, C., Beyer, R., Jeon, S., Cho, Y. S., Hofreiter, M., J, Bhak, Manica, A. ve Pinhasi, R. (2016). ‘‘The Genetics of an Early Neolithic Pastoralist from the Zagros, Iran’’. *Scientific Reports* 6. 1 – 7. <https://doi.org/10.1038/srep31326>.

Lorentz, John H. (2007). *Historical Dictionary of Iran*. The Scarecrow Press: UK.

Luckenbill, Daniel David (1926). *Ancient Records of Assyria and Babylonia I*. The University of Chicago Press: Chicago.

Luckenbill, Daniel David (1927). *Ancient Records of Assyria and Babylonia II*. The University of Chicago Press: Chicago.

Maria Brosius (Ed.) (2000). *Lactor 16 The Persian Empire From Cyrus II to Artaxerxes I*. The London Association of Classical Teachers: London.

Mcintosh, Jane R. (2005). *Ancient Mesopotamia New Perspectives*. Understanding Ancient Civilizations. ABC-CLIO.

Mellink, M. (2006). Anatolia, *The Cambridge Ancient History, Persia, Greece and the Western Mediterranean 525 - 479 BC.*, Vol., 4, D. M. Lewis, John Boardman, Simon Hornblower, M. Ostwald (eds.). UK: Cambridge University Press.

Mieroop, Marc Van De (2016). *A History of the Ancient Near East ca. 3000 – 323 BC*. Blackwell History of the Ancient World, Wiley Blackwell: USA.

Mildenberg, Leo (1997). “On the so-called Satrapal Coinage”. *Mécanismes et innovations monétaires dans l’Anatolie achéménide. Numismatique et Histoire*. Varia Anatolica, İstanbul. 9 – 20.

Miller, Margaret C. (2011). “Town and Country in the Satrapies of Western Anatolia: The Archaeology of Empire”. *Keleinaï – Apameia Kibotos: Développement Urbain Dans le Contexte Anatolien*. Ausonius Editions: Bordeaux. 319 – 344.

Moreno, Alfonso and Murray, Oswyn (Eds.). (2007). David Asheri, Alan Lloyd and Aldo Corcella: *A Commentary on Herodotus Book I – IV*. Oxford University Press: New York.

Morgan, Janett (2016). *Greek Perspective on the Achaemenid Empire*. Edinburg Studies in Ancient Persian: Edinburg.

Morris, Ian and Scheidel, Walter (Eds.). (2009). Josef Wiesehöfer: “The Achaemenid Empire”. *The Dynamics of Ancient Empires*. Oxford University Press: Oxford. 66 – 98.

Olmstead, Albert T. (1948). *History of the Persian Empire*. The University of Chicago Press: USA.

Olmstead, Albert T. (1960). *History of Assyria*, The University of Chicago Press: USA.

Page, Dennis (1955). *Sappho and Alcaeus*. Oxford University Press: UK.

Paspalas, Stavros A. (2006). "The Achaemenid Empire and The NorthWestern Aegean". *Ancient West & East*. Brill: Maryland. 90 – 120. https://doi.org/10.1163/9789047408871_007.

Petrova, Eleonora (1997). "Bryges and Phrygians: Parallelism Between the Balkans and Asia Minor Through Archeological, Linguistic and Historical Evidence". *Balkanica - Annual of the Institute for Balkan Studies*. 95 – 106.

Radner, Karen (2012). "The Medes, purveyors of fine horses". *Assyrian empire builders*. University College London: London.

Rehm, Ellen (2010). "The Impact of the Achaemenids on Thrace: A Historical Review". *Achaemenid Impact in the Black Sea, Communication of Powers*. Black Sea Studies, Vol. 11. Aarhus University Press. 137 – 160.

Root, Margaret Cool (1979). *The King and Kingship in Achaemenid Art*. Acta Iranica Textes et Memoires, Vol. 9. Peeters Publishers: Leiden.

Ruzicka, Stephen (1992). *Politics of Persian Dynasty The Hecatomnids in the Fourth Century B.C.* Oklahoma Series in Classical Culture. Oklahoma University Press: Norman.

Ruzicka, Stephen (2012). *Terrible in the West Egypt and the Persian Empire 532 – 332 BCE*. Oxford University Press: New York.

Sarıkaya, Sevgi (2015). "Daskyleion *Dynastes*'lik Sisteminde Artabazos'un Rolü". *Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları – XXIII*, 175 – 199.

Sarıkaya, Sevgi (2016). "Anadolu'da Pers Satraplık Sistemi". *Cedrus Akdeniz Uygurlukları Araştırma Dergisi*, Vol. 4., 75 – 91.

Sarikaya, Sevgi (2018). *Anadolu'da Persler Daskyleion Satraplığı*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul.

Sarikaya, Sevgi (2019). ‘‘Barsine: Rhodoslu Mentor’dan Makedonialı İskender’e Uzman Bir Hayat’’. *Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, 257 – 282.

Sekunda, Nicholas (1986). ‘‘Achaemenid Colonization in Lydia’’. *Revue des Études Anciennes*. Bordeaux. 7 – 30.

Sevin, Veli (1982). Anadolu’da Pers Egemenliği, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*. (6 Cilt) 1, Görsel Yayınlar: İstanbul.

Sevin, Veli (1982). Frygler, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*. (6 Cilt) 1, Görsel Yayınlar: İstanbul.

Sevin, Veli (1982). Lydialılar, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*. (6 Cilt) 1, Görsel Yayınlar: İstanbul.

Sevin, Veli (2001). *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Singh, Abhay Kumar (2004). ‘‘Tackling Heterogeneity: Critique of The Achaemenid Policy of Assimilation’’. *Proceedings of the Indian History Congress*. Vol. 65., Indian History Congress: India. 1009 – 1024.

Spek, R. J. Van Der (1982). ‘‘Did Cyrus the Introduce a New Policy Towards Subdued Nations? Cyrus in Assyrian Perspective’’. *Persica 10*. 278 – 283.

Stoneman, Richard (2015). *Xerxes a Persian Life*. Yale University Press: London.

Sunderland, E. (1968). Early Man in Iran, *The Cambridge History of Iran, The Land of Iran*, Vol. 1., W. B. Fisher (Eds.). UK: Cambridge University Press.

Sweeney, Emmet (2008). *The Ramessides, Medes and Persians*. Vol. 4., Ages in Alignment. Algora: New York.

Tadmor, Hayim and Yamada, Shigeo (2011). *The Royal Inscriptions of Tiglath-pileser III (744-727 BC) and Shalmaneser V (726-722 BC), King of Assyria*. Penn City University Press: Eisenbrauns.

Tombul, Musa (2015). *Çanakkale Kültür Envanteri Arkeolojik Yerleşim Alanları ve Sanat Tarihi Yapıları*. Matsis Matbaa: İstanbul.

Troxell, Hyla A. (1981). ‘Orontes, Satrap of Mysia’. *Revue suisse de numismatique*. 27 – 27.

Tuplin, Christopher (1987b). ‘Xenophon and The Garrisons of The Achaemenid Empire’. *Archäologische Mitteilungen aus Iran*. 167 – 246.

Tuplin, Christopher (2005). ‘Medes in Media, Mesopotamia, and Anatolia: Empire, Hegemony, Domination or Illusion?’. *Ancient West & East* 3. Brill: Maryland. 223 – 251. https://doi.org/10.1163/9789047405870_002.

Tuplin, Christopher (Ed.). (2007). Frederic Maffre: ‘Indigenous aristocracies in Hellenistic Phrygia’. *Persian Responses and Cultural Interaction with in the Achaemenid Empire*. Classical Press of Wales: UK. 117 – 141.

Şahin, Işık (Ed.). (2012). Reyhan Körpe: ‘Pers Hakimiyetinde Troas Bölgesi’. *İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Edirne. 157 – 164.

Yığıtpaşa, Davut (2016). ‘Cultural Change in the Post-Urartian, Median and Achaemenid Periods of Eastern Anatolia’. *Journal of International Amisos*. 1 (1). 87 – 106.

Waters, Matt (2004). ‘Cyrus and the Achaemenids’. *Journal of Persian Studies*. Vol. 42., Taylor & Francis Press.

Waters, Matt (2014). *Ancient Persia History of the Achaemenid Empire 550 – 330 BCE*. Cambridge University Press: USA.

Weerdenburg, Heleen Sancisi (1982). ‘Medes and Persian: to what extent was Cyrus the heir of Astyages and the Median Empire? Some remarks’. *Persica* 10. 278 – 282.

Weiskopf, Micheal (1989). *The So-Called ‘Great Satraps’ Revolt 366-360 B.C.*. Historia Rivista Di Storia Antica: Stuttgart.

Westlake, H. D. (1969). *Essays on the Greek Historians and Greek History and Greek History*. Manchester University Press: New York.

White, Mary (1955). ‘Greek Tyranny’. *Phoenix*. 9 (1). Classical Association of Canada. 1 – 18.

Wiesehöfer, Josef (2019). *Antik Pers Tarihi*. Mehmet Ali İnci (çev.). Totem Yayınları: İstanbul.

Windrow, Martin (Ed.) (1992). Nicholas Sekunda ve Simon Chew: *The Persian Army 550 – 330 BC*. Opsrey Military Elite Series 42: London.

EKLER

EK 1

İran Platosu

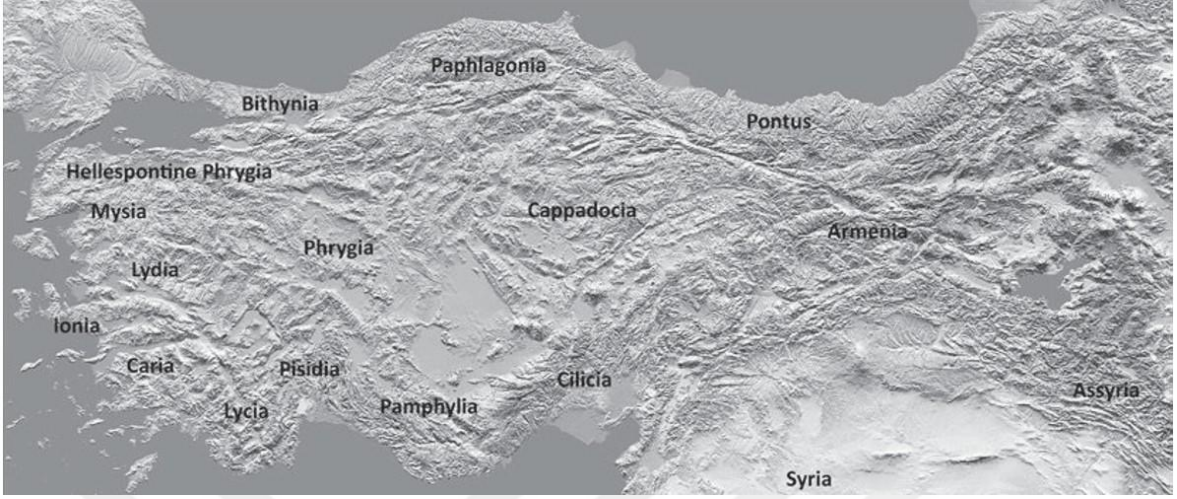
https://stringfixer.com/tr/Iranian_Plateau

En Geniş Sınırları ile Pers İmparatorluğu

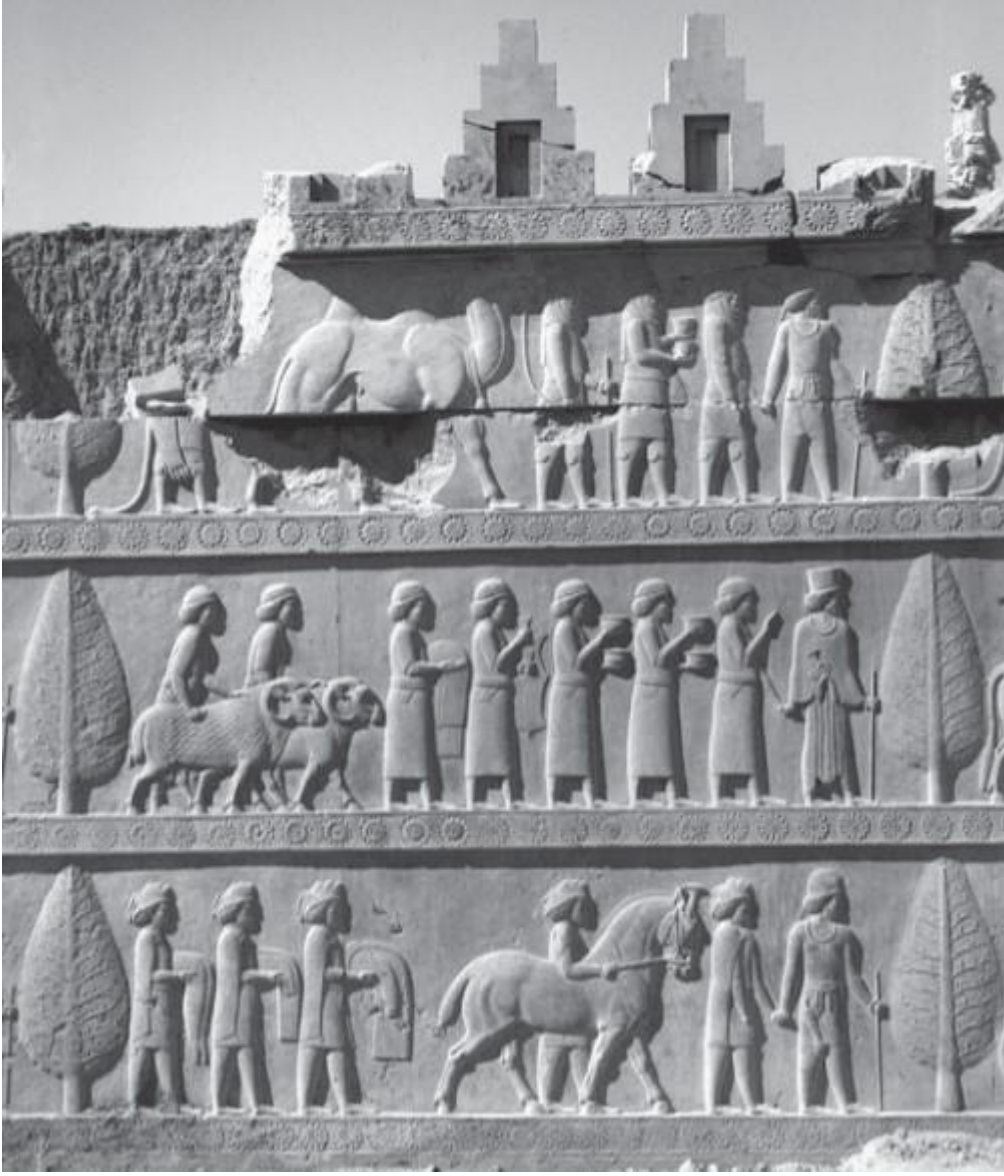
Herzfeld 1941

Pers Anadolusu'ndaki Satraplıklar

Dusinberre 2013, s. 38.

Persopolis Kabartmalarında Betimlenen İmpatorluğun Çok Çeşitli Halkları

EK 5

Kayseri Yakınlarında Bulunan Pers Rölyefi

Briant 2002, s. 712

.EK 6

1998 Yılında Çanakkale İli Çan İlçesi Çingene Tepe Tümülüsü'nde Keşfedilen Çan
Lahdi

<https://www.kulturportali.gov.tr/portal/troya-muzesi>

Çan Lahdinin Kısa Yüzündeki Savaş Sahnesi

Tombul 2015, s. 331.

EK 8

**Karaburun Tümülsünün Mezar Odasındaki Duvarda Resmedilmiş Pers Giyimli
Likyalı Soylu Huzuruna Çıkanları Selamlıyor**

Dusinberre 2013, s. 136.

EK 9

Paphlagonia'daki Pers Giyimli Soylu Rölfeyi

Briant 2002, s. 699.

EK 10

**Payava Lahdinin Orta Blok Batı Yüzünde Betimlenmiş Olan Sardeis Satrabı
Autophradates Arkasında Duran Üç Kişi İle Huzuruna Gelen Yerli Soyluları Ağırlıyor**

Kızgut 1997.

EK 11

Tatarlı Tümülüsün Mezar Odasında Betimlenen Savaş Sahnesi ve Cenaze Alayı

Summerer 2010.